

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ: Ἡ Παιδεία 1	
Α. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς στὴ στοιχειώδη Ἑκπαίδευση	2
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΙΤΣΟΥ: Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς εἰς τὴν ἐποχὴν μας	5
ΚΩΝΣΤΑΝΤ. ΠΑΖΑΡΤΖΗ: Διαφοροποιήσεις τῶν τάξεων καὶ ἐξατομίκευσις τῆς Διδασκαλίας	9
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΖΗΣΗ: Τέχνη καὶ Ἠθικὴ	13
ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΙΜΑ: Προβλήματα προσαρμογῆς τοῦ παιδιοῦ στὸ σχολικὸν περιβάλλον	15
Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: Πορίσματα Παιδαγ. Συνεδρ. οὐ Περιφ. Ἠλείας	18
С. Μ. FLEMING: Ἡ Ψυχολογία στὴν ὑπηρεσία τῆς Παιδαγωγικῆς	21
ΔΗΜΗΤ. ΚΗΛΟΥΚΙΩΤΟΥ: Τὸ ἐξατάξιον Δ. Σχολεῖον εἶναι ἀνεπαρκές	23
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΥΓΟΜΑΛΑ: Ἡ δύναμις στὸ ἔμμετρο λογοτέχνημα	25
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΦΑΣΣΑ: Ἡ ἀτομίκευση τῆς ἐργασίας	26
ΔΗΜ. ΓΚΑΡΑΒΕΛΗ: Ἐθνικὴ Ἀγωγή	29
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ: Δύο νέα βιβλία <i>Παιδαγωγία</i> 31	
— Μεγάλοι Παιδαγωγοὶ <i>Κίττου</i>	31
— Παιδικοὶ περίπατοι <i>Παναστεργίου - Ἀνδριοπούλου</i> 31	
— Συναισθηματικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ <i>Βασδέη</i> 32	
— Προβλήματα ἱξίου - ξείου Δημ. Σχολείου <i>Κυριαζοπούλου</i>	32
— Καπετάν Ἀγρας <i>Πάλλα-Ζιώτου</i>	32

ΕΤΟΣ ΣΤ'
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 3ον — 4ον
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1958

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 36-547

Διοικητικόν Συμβούλιον

ΗΛΙΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Πρόεδρος

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

Ἀντιπρόεδρος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

Γεν. Γραμματεὺς

ΠΕΤΡΟΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

Ταμίας

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΩΛΙΚΗΣ

Εἰδ. Γραμματεὺς

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΗΝΑΣ

Μέλος

ΧΡΥΣ. ΑΝΘΟΥΛΗΣ

Μέλος

Επιστημονικόν Βῆμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α — ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 38-547

ΕΤΟΣ ΣΤ' — ΤΕΥΧΟΣ 3^{ον} — 4^{ον}
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1958

Τιμή τεύχους Δρχ. 5
Συνδρομή διὰ μὴ μέλη 50

Η ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ Παιδεία εἶναι τὸ μοναδικὸν ἕως θῆμα διὰ τὸ ὅποσον, ἐὰν βεβαίως ἐξαιρέσωμεν τὸ Κυπριακόν, ἔχει δημιουργηθῇ ὁ μεγαλύτερος θόρυβος.

Ὁ Τύπος τῆς χώρας ἡμερησίως καὶ περιοδικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν ἀσχολεῖται καθημερινῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ὅτι μὲν επικρίνων τὴν μέχρι τοῦδε εκπαιδευτικὴν πολιτικὴν τῶν διαφόρων Κυβερνήσεων, ὅτι δὲ ὑποδεικνύων τὰ μέτρα, αἵτινα δεόν νὰ ληφθῶσιν.

Πλείστοι ὅσοι εἰδικοί καὶ μὴ διεικτύωσαν τὰς ἀπόψεις διὰ τὸ σοβαρώτατον τοῦτο θέμα καὶ ἐχαράκτηρισαν τὴν Παιδείαν ὡς τὸν μέγα ἀσθενή.

Ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς εἰς ἀλλεπαλλήλους ὁμιλίας του ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ τῶν κινδύνων οἵτινες ἀπειλοῦν τὴν χώραν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν στρέψῃ οὗτος τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Παιδείαν, μόνην δυναμένην νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐθνικὴν μας ὑπόστασιν καὶ νὰ ἀποτρέψῃ πάντα κίνδυνον ἀποθνήσκειν ποτε προερχόμενον.

Ἡ Κυβέρνησις καὶ ὁ πολιτικὸς κόσμος τῆς χώρας ἀντιληφθέντες τὴν ἀνάγκην ἀναθεωρήσεως τῶν ἀντιλήψεων των, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζητήματα τῆς Παιδείας καὶ ἰδίᾳ τὴν ἀνάγκην καθιερώσεως κοινῆς εκπαιδευτικῆς πολιτικῆς, κατήρτισαν πρὸ ἔτους καὶ πλέον διακομματικὴν ἐπιτροπὴν Παιδείας πρὸς τὴν ὁποίαν ὑπεβλήθησαν τὰ πορίσματα τῆς πρὸς τοῦτο συσταθείσης ἐπιτροπῆς Παιδείας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως χαραχθῇ ἐνιαυτὰ εκπαιδευτικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τῶν γενικῶν ἢ μερικῶν θεμάτων τῆς Παιδείας τοῦ Ἑθνους.

Ἀναμφισβητήτως ὁ κύριος μοχλὸς, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν στροφῆς πρὸς τὰ ζητήματα τῆς Παιδείας ἦσαν αἱ συνδικαλιστικαὶ ὁργανώσεις τῶν εκπαιδευτικῶν, αἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ μετέλθουν πᾶν μέσον διὰ νὰ ἀφυπνίσουν τὴν κοινὴν γνώμην, νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς ἐκάστοτε ὑπευθύνους νὰ ἀνανήψουν καὶ νὰ ὑπομνήσουν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τὴν εὐθύνην του ἔναντι

τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑθνους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος γενικώτερον. Καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλως, διότι ἡ εὐθύνη ἐν προκειμένῳ κατὰ πρῶτιστον καὶ κύριον λόγον βαρύνει τοὺς εκπαιδευτικούς καὶ κατὰ δεύτερον ὅλους τοὺς ἄλλους.

Κατόπιν λοιπὸν τοῦ θορύβου τοῦτου ἀνέμεινε τις, ὅτι θὰ εἶχε γίνῃ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ μεγάλο βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ προοπτικὴν ὁλοκληρώσεως ἐνὸς προγράμματος ἀντιμετωπίσεως ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους εκπαιδευτικῶν προβλημάτων, ἡ ἐπίλυσις τῶν ὁποίων εἶναι ἐπιβεβλημένη ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν περιστάσεων, τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ ἀνθρωπότης σήμερον.

Διότι σήμερον, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Κρατῶν ἰσχυρῶν καὶ μὴ, δὲν συνίσταται εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς μηχανῆς, ὡς κακῶς, κακίστα πιστεύεται, ἀλλὰ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητος τοῦτου.

Καὶ εἶναι ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον, ὅτι θὰ ἐπικρατήσουν ἢ τοῦλάχιστον θὰ κατορθώσουν νὰ ἐπιζήσουν ἐκεῖνα τὰ Ἑθνη, τὰ ὁποῖα θὰ διαθέτουν τὰ περισσότερα καὶ τελειότερα ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ἐφύδια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἶναι καταδικασμένα εἰς ἀφανισμόν.

Τὸν κίνδυνον τοῦτον δὲν κατορθώσαμεν δυστυχῶς νὰ ἀντιληφθῶμεν εἰς τὴν χώραν μας ἀκόμῃ, καὶ διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἐξακολοῦθοῦμεν νὰ φιλολογοῦμεν πάντες χωρὶς κανένα πρακτικὸν ἀποτέλεσμα.

Πάντες κρίνομεν καὶ ἐπικρίνομεν ἢ καὶ προχωροῦμεν ἐνίοτε καὶ μέχρι τοῦ σημείου τῶν διαπιστώσεων, διὰ νὰ σταματήσωμεν ἐκεῖ, φρονοῦντες, ὅτι ἐξεπληρώσαμεν τὸ καθήκον μας, δεδομένου ὅτι μέχρι σήμερον οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ θέσῃ μὲ ὠμότητα τὸ ζήτημα τῆς Παιδείας.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντιληφθῶμεν πάντες, — Ἀδός, Κυβέρνησις, Τύπος, — ὅτι ἡ Παιδεία εἰς τὴν χώραν μας δὲν πρόκειται νὰ συγχρονισθῇ οὔτε νὰ ἀποδώσῃ τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα ἀνευ θυσιῶν. Τοῦτο πρῶτος πρέπει νὰ τὸ ἀντιληφθῇ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀν θέλῃ νὰ μὴ ἀφανισθῇ ἀπὸ

Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΑΘ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Δρος Φιλοσοφίας—Έκπαιδ. Σύμβουλος

Ο Έπαγγελματικός προσανατολισμός είναι καινούριος θεσμός που έσημείωσε ικανοποιητική πρόοδο, αναγνωρίζεται δε όλο και ευρύτερα ή χρησιμότητά του. Τό σχολείο όχι μόνο δεν έμεινε άσυγκίνητο έμπρός στο νέο αυτό θεσμό, αλλά θέλει να τόν άγκαλιάσει και να τόν περιλάβει μέσα στις άλλες μαθήσεις που προσφέρει, αναγνωρίζοντας μάλιστα ότι με τόν τρόπο αυτό θα βελτιωθεί σημαντικά και τό όλο έργο τής άγωγής. Τήν ευμενή αυτή διάθεση του σχολείου προς τόν έπαγγελματικό προσανατολισμό τήν ένισχύει και ή πίστη των γονέων ότι τό σχολείο είναι σε θέση καλύτερα από κάθε άλλη ύπηρεσία να έκτελέσει τό έργο αυτό με έπιτυχία.

Μέσα σ' αυτή τήν ευνοϊκή ατμόσφαιρα που άρχισε να δημιουργήται και έχει άσφαλώς ανάγκη να ένισχυθή περισσότερο, ως εξετάσωμε τι ύπηρεσίες μπορεί να προσφέρει τό Δημοτικό σχολείο. Πριν όμως δώσωμε απάντηση στο έρώτημα αυτό, είναι σκόπιμο να κάνωμε μιá σύντομη ιστορική άνασκόπηση στο τι έχει συντελεσθή στη χώρα μας και να ιδούμε ποια είναι ή προτιμότερη μορφή του επαγγελματικού προσανατολισμού που πρέπει να εισαγάγωμε στα σχολεία μας και άκόμη να ιδούμε όχι μόνο τήν επαγγελματική καθοδήγηση (έπαγγελματικό προσανατολισμό), αλλά και τήν ψυχολογική και εκπαιδευτική καθοδήγηση, όπως επίσης να εξετάσωμε τό θέμέλιο αυτών των άντιλήψεων, που τό άποτελεί τό δελτίο άτομικότητας.

Τι έχει συντελεσθή. Τήν τελευταία πενταε-

προσώπου τής Γής.

Και εΐμεθα βέβαιοι, ότι ο Έλληνικός λαός εάν κατατοποισθή πλήρως περί τής σοβαρότητας του θέματος τούτου, αλλά και περί των κινδύνων οι όποιοι άπειλουν τούτον, θα δεχθή να ύποσχη ολανθήποτε θυσίαν. Εάν μάλιστα βεβαιωθή ότι αι θυσίαι εις τας όποιας θα ύποβληθή προσορίζονται αποκλειστικώς και μόνον διά τήν μόρφωσιν των παιδιών του είναι έτοιμος να προσφέρει τα πάντα.

Εφ' όσον όμως ή Κυβέρνησις διστάζει να δώση τό σύνθημα διά να μη κατηγορηθή, ότι επιβάλλει και άλλους φόρους. Εφ' όσον ή αντιπολίτευσις είναι έτοιμή να άρχισή τό κατηγορώ κατά τής Κυβερνήσεως. Εφ' όσον ο Τύπος αναλόγως τής άποχρώσεως, εις ήν άνήκει, παραδοκεί να ψάλλη τόν αναβαλλόμενον, αι διάφοροι οργανώσεις, ιδίως των οργανωμένων και εύπορωτέγων τάξεων, έχουν άνοικτόν τό στόμα να ύψώσουν φωνήν διαμαρτυρίας. Και τέλος, εφ' όσον ο

κράτικός προϋπολογισμός, ως έχει ήδη, είναι άδύνατον να άνθέξη εις τήν απαιτουμένην διά τήν οθσιαστικήν άνόρθωσιν τής Παιδείας δαπάνην, έστω και άν γίνη μερική άνακατανομή των κοινδύλων, άσφαλώς ούδεμία βελτίωσις των πραγμάτων τής Παιδείας είναι δυνατή και έπομένως πάντες ματαιοπονοϋμεν.

Με άλλας λέξεις διά να επέλθη πραγματική βελτίωσις εις τήν Παιδείαν απαιτούνται θυσίαι από όλόκληρον τόν Έλληνικόν λαόν, αΐτινες, κατανεμόμεναι αναλόγως τής οικονομικής καταστάσεως εκάστου, θα άποτελέσουν ξεχωριστόν προϋπολογισμόν μηδεμίαν έχοντα σχέσιν με τόν κρατικόν τοιοϋτον. Μόνον κατ' αυτόν τόν τρόπον ύπάρχει πιθανότης να αντιμετωπίσωμε τας τεραστίας δαπάνας τας όποιας απαιτεί ή Παιδεία με τα συγχρονισμένα διδακτήρια, τα έποπτικά μέσα, τήν πλήρωσιν των οργανικών θέσεων κ.λ.π. κ.λ.π.

Τό Έπουργείο Παιδείας ίδρυσε τό 1953 τό Πρότυπο Κέντρο Έπαγγελματικού Προσανατολισμού (Π.Κ.Ε.Π.) όδός Πειραιώς 33, Αθήναι, που προπαρασκευάζει υπό τή διεύθυνσή μας υλικό για τήν εφαρμογή του νέου αυτού θεσμού, άσκει τούς μειεκπαιδευόμενους στο Διδασκαλείο Μέσης Έκπαιδεύσεως και βοηθεί τα σχολεία που ενδιαφέρονται για τήν εφαρμογή του. Υπάρχει σήμερα έτοιμη μιá πλήρης μέθοδος για τό σκοπό αυτό και έχουν συγκεντρωθή πολύτιμα στατιστικά στοιχεία που διευκολύνουν ούσιωδώς τό έργο του προσανατολισμού.

Διδάσκεται ο επαγγελματικός προσανατολισμός στο Διδασκαλείο Μέσης Έκπαιδεύσεως, στη Μετεκπαίδευση των Δημοδιδασκάλων στο Πανεπιστήμιο, και σ' όλες σχεδόν τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες του Κράτους. Υπολογίζεται ότι 2500 περίπου εκπαιδευτικοί (οί 250 άνήκουν στη Μέση εκπαίδευση) έχουν κάποια ιδέα του επαγγελματικού προσανατολισμού. Εξ άλλου τα πρώτα βήματα μεταβάσεως από τη θεωρία στην πράξη έχουν συντελεσθή και ο επαγγελματικός προσανατολισμός άρχισε να εφαρμόζεται υπό τήν άμεση παρακολούθηση του Προτύπου Κέντρου Έπαγγελματικού Προσανατολισμού σε όλίγες δεκάδες Γυμνασίων, όπου ένθουσιώδεις μετεκπαιδευθέντες εκπαιδευτικοί τής Μέσης κατώρθωσαν να εύρουν

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

κατανόηση και συμπαράσταση από τους Γυμνασιάρχες των.

Τι επαγγελματικό προσανατολισμό θα προσφέρουμε. Δύο είναι οι κατευθύνσεις που επικρατούν. Η μία, που επικρατεί στην Ευρώπη, υποστηρίζει ότι το γραφείο επαγγελματικού προσανατολισμού, αφού εξετάσει το άτομο με τα μέσα που διαθέτει, θα διαγνώσει το ενεργητικό του άτομο και έχοντας υπόψη τη ζήτηση στα διάφορα επαγγέλματα ή κατά τον επικρατέστερο σήμερα δρο την αγορά εργασίας θα προβεί στην απόφαση, που θα την κοινοποιήσει στο άτομο για να λάβει γνώση και να συμμορφωθεί. Η άλλη κατεύθυνση, που επικρατεί στην Αμερική, δέχεται ως βασική αρχή ότι το άτομο θα λάβει τις αποφάσεις του. Αυτό θα εύρη ποιο επάγγελμα του ταιριάζει καλύτερα, ή δε υπηρεσία του επαγγελματικού προσανατολισμού θα διευκολύνει αυτήν την εκλογή, βοηθώντας το άτομο να ιδεί τις ειδικές ικανότητες που έχει, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, τα διαφέροντα και την ευφυΐα του. Και από το άλλο μέρος θα βοηθήσει το άτομο στην εκλογή, δίνοντας πληροφορίες για την αγορά εργασίας και τις βασικές απαιτήσεις που προβάλλονται από το επάγγελμα και που αν το άτομο δεν ανταποκρίνεται σ' αυτές, είναι βέβαιο ότι θα αποτύχει.

Εμείς υποστηρίζουμε τη δεύτερη αυτή κατεύθυνση όπου το άτομο εκλέγει το επάγγελμα αφού ιδεί το ενεργητικό που διαθέτει και αφού εύρη σε ποιο επάγγελμα ταιριάζει καλύτερα το ενεργητικό του αυτό. Είναι φανερό ότι για να πραγματοποιηθεί αυτή ή εκλογή χρειάζεται χρόνος και συστηματική παρακολούθηση, που μόνο μέσα στο σχολείο είναι δυνατό να εξασφαλιστεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Γι' αυτό κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος η ιδέα ότι ο επαγγελματικός προσανατολισμός πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος ενός συγχρονισμένου αναλυτικού προγράμματος, να αποτελέσει μια ιδιαίτερη υπηρεσία του σχολείου, που θα εκτελείται από ένα ειδικευμένο για το έργο αυτό εκπαιδευτικό.

Τι δύναται να πραγματοποιηθεί στο Δημοτικό σχολείο. Όπως τονίσθηκε παραπάνω ο επαγγελματικός προσανατολισμός περιλαμβάνει δύο κύριες ενέργειες, ήτοι πρώτον απαιτεί διάγνωση της ευφυΐας, των ειδικών ικανοτήτων, των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και των διαφερόντων του ατόμου, και δεύτερον απαιτεί να δοθούν πληροφορίες για τα διάφορα επαγγέλματα και μάλιστα εκείνα που ενδιαφέρουν το μαθητή.

Η ψυχολογική έρευνα υποστηρίζει ότι στο παιδί των 6-12 ετών, ήτοι των ετών που φοιτά στο Δημοτικό σχολείο, δεν έχει ακόμη συντελεσθεί σταθεροποίηση των διαφερόντων του και μάλιστα των επαγγελματικών, δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί πλήρως τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, δεν έχουν εκδηλωθεί κατά τρόπο σαφή οι ειδικές ικανότητες, ώστε να είναι εύκολη η διάγνωση των, και μόνο της ευφυΐας ή διάγνωση είναι περισσότερο σαφής,

αν και δεν έχει ακόμη συντελεσθεί η πλήρης ωρίμηση της γενικής αυτής ικανότητας. Είναι αποδεκτό ότι από το 14ο έτος της ηλικίας του ανθρώπου η διάγνωση των ως άνω στοιχείων καθίσταται δυνατή. Επομένως στο Δημοτικό σχολείο η πρώτη και βασική προϋπόθεση της εφαρμογής του επαγγελματικού προσανατολισμού δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί, ιδιαιτέρως μάλιστα ως προς την διάγνωση των επαγγελματικών διαφερόντων και των ειδικών ικανοτήτων.

Αν το ανωτέρω συμπέρασμα που αναφέρεται στη διάγνωση είναι απογοητευτικό για την εφαρμογή στο εξάχρονο δημοτικό σχολείο του επαγγελματικού προσανατολισμού, η δεύτερη όμως ενέργεια, ήτοι η παροχή πληροφοριών περί των επαγγελμάτων, και δυνατή είναι και επιβάλλεται να γίνει στις δύο τελευταίες τάξεις, ανάλογα βεβαίως με την πνευματική ανάπτυξη των μαθητών των δύο αυτών τάξεων. Θα ήταν ίσως υπερβολή να υποστηριχθεί ή συστηματική διδασκαλία επαγγελματικών πληροφοριών στο Δημοτικό σχολείο. Στο μάθημα όμως της αγωγής του πολίτου κυρίως, όπως και σε όλα τα άλλα μαθήματα είναι δυνατόν και πρέπει να περιληφθούν επαγγελματικές πληροφορίες, ώστε ο μαθητής να αποκτήσει σαφέστερη εικόνα των επαγγελμάτων και των σχολείων που προπαρασκευάζουν για αυτά, πράγμα που θα συντελέσει και στην ταχύτερη διαμόρφωση των επαγγελματικών διαφερόντων του.

Το συμπέρασμα λοιπόν είναι ότι το Δημοτικό σχολείο ως προς μέν τη διάγνωση μπορεί να προχωρήσει και να διαγνώσει την ευφυΐα και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των μαθητών, ως προς δε την παροχή πληροφοριών περί των επαγγελμάτων και των σχολείων το πεδίο της δράσεως του Δημοτικού σχολείου είναι ευρύτερο. Πέραν όμως αυτών είναι δυνατό να προσφέρει μεγάλη υπηρεσία στον επαγγελματικό προσανατολισμό αν συνταξη κατάλληλα δελτία ατομικότητας.

Το δελτίο ατομικότητας. (1) Όσο το επάγγελμα του εκπαιδευτικού γίνεται επιστημονικότερο, τόσο παρουσιάζεται επιτακτικότερη ή ανάγκη της συντάξεως δελτίου ατομικότητας για κάθε μαθητή.

Η σύνταξη του δελτίου δεν είναι απλή υπόθεση, αλλά και χρόνο απαιτεί και ειδική προπαρασκευή του εκπαιδευτικού για το έργο αυτό. Η σύνταξή του θα γίνει με βάση την επιστημονική μέθοδο, γιατί διαφορετικά η αξία του είναι αμφισβητήσιμη. Πρώτη λοιπόν προϋπόθεση είναι να γνωρίζη ο εκπαιδευτικός την επιστημονική μέθοδο και να έχει κάπως ασκηθεί στη χρήση της.

Ένα άριστο δελτίο ατομικότητας αναφέρεται σ' όλους τους παράγοντες, που επηρεάζουν την ανάπτυξη του μαθητή, ήτοι α) στη φυσιολογική ανάπτυξη που δημιουργεί δυσκολίες στο παιδί όταν δεν είναι ομαλή, β) στην οικογενειακή ατμόσφαιρα που όταν δεν είναι ή κατάλληλη φέρνει αναστάτωση στο παιδί, γ) στο ευρύτερο πολιτιστικό περιβάλλον μέσα

(1). Βλ. Α. Παπακωνσταντίνου. Δελτίο Ατομικότητας 1958.

στο όποιο ζή, δ) στις συναναστροφές του παιδιού στις ελεύθερες ώρες του, ε) στο ρυθμό ωριμάνσεως που αν δεν είναι όμαλός, αλλά είναι ταχύτερος ή βραδύτερος του δέοντος, φέρνει δυσκολίες και χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή και στ) στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού που επηρεάζεται από όλους τους παραπάνω παράγοντες και γενικότερα από την εμπειρία του παιδιού.

Για τη μελέτη των παραγόντων αυτών πρέπει να συγκεντρωθούν δεδομένα πολλά, ακριβή και άμερόληπτα, όχι μόνο με τη μέθοδο της παρατηρήσεως, που θεωρείται ή περισσότερο υποκειμενική μέθοδος, αλλά και με τη χρήση της μεθόδου του ιστορικού του ατόμου ή της μελέτης της περιπτώσεως και με τη χρήση τέστ. Αυτές είναι οι συνηθέστερες των ψυχολογικών και παιδαγωγικών μεθόδων που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός, για να συλλέξει δεδομένα και να τα καταχωρήσει στο δελτίο ατομικότητας. Το Πρότυπο Κέντρο Έπαγγελματικού Προσανατολισμού ετοιμάζει υλικό που θα βοηθήσει στην επιστημονικότερη σύνταξη του δελτίου ατομικότητας. Έχει ήδη ετοιμάσει δύο τέστ ευφυΐας και για τις έξι τάξεις του Δημοτικού σχολείου, ένα τέστ προσωπικότητας και δύο τέστ όράσεως, άκοής και κινητικότητας.

Η συγκέντρωση δεδομένων αποτελεί ένα σημαντικό βήμα. Πέραν όμως απ' αυτό ο εκπαιδευτικός πρέπει να συναγάγει σύντομα συμπεράσματα που θα στηρίζονται στα δεδομένα του δελτίου και στα όσα λέγει ή ψυχολογία και ή παιδαγωγική. Η έρμηνεία που θα δώσει στα δεδομένα και που θα αναγράφεται σύντομα στο δελτίο πρέπει να ξθάγεται κατά τρόπο που να μην άφίνη άμφιβολίες και να μην επιδέχεται άμφισβητήσεις.

Γι' αυτό ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι ικανός όχι μόνο να συγκεντρώνει δεδομένα για το μαθητή εφαρμόζοντας τας μεθόδους που είπαμε παραπάνω, αλλά και να γνωρίζει την ψυχολογία και παιδαγωγική, κι άκόμη πρέπει να έχη την ικανότητα να συνδέει τα δύο αυτά στοιχεία με επιστημονική ικανότητα, δίνοντας την κατάλληλη έρμηνεία.

Ύστερα απ' αυτή την έρμηνεία πρέπει να άκολουθήσει ή δέουσα άγωγή, που σε μερικές περιπτώσεις παίρνει τη μορφή της θεραπευτικής παιδαγωγικής, ώστε το έμφανιζόμενο παθητικό του ατόμου να μεταβληθί όσο είναι το δυνατό σε ενεργητικό, οι έλλείψεις να άναπληρωθούν, οι διαστροφές να θεραπευθούν και να φθάσει ο μαθητής στο μέγιστο δυνατό όριο της άποδόσεώς του. Με αυτό δέ τον τρόπο βοηθείται ο μαθητής ώστε να καταστή και στο έπάγγελμά του έπαρκέστερος.

Ένα λοιπόν τέτοιο δελτίο θεμελιωμένο στην επιστημονική μέθοδο αποτελεί πολύτιμο βοήθημα και για τον έπαγγελματικό προσανατολισμό, γιατί παρέχει άκριβή εικόνα της ευφυΐας, των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, των διαφερόντων και των διαφανομένων ειδικών ικανοτήτων του ατόμου. Εισάγει δέ το δελτίο τη χρήση περισσότερο ψυχολογικών και παιδαγωγικών μεθόδων στο σχολείο, ώστε τα άποτελέσματα της άγωγής να καταστούν περισσότερο καρποφόρα

Η ψυχολογική και εκπαιδευτική καθοδήγηση. Αν στο Δημοτικό σχολείο δεν υπάρχει ικανοποιητική θέση για την έπαγγελματική καθοδήγηση των μαθητών, κανένας όμως δεν μπορεί να άρνηθί την δυνατότητα και υποχρέωση του Δημοτικού σχολείου να εφαρμόσει την ψυχολογική και εκπαιδευτική καθοδήγηση.

Η εκπαιδευτική καθοδήγηση άποβλέπει στη βοήθεια των μαθητών να φθάσουν στην πλήρη πνευματική των ανάπτυξη. Διακρίνει ο εκπαιδευτικός τις δυσκολίες που έχει ο μαθητής στα μαθήματά του και άφου διαγνώσει τα αίτια των δυσκολιών προχωρεί βοηθώντας το μαθητή να υπερνικήσει τα έμπόδια και να φθάσει στο μέγιστο δυνατό όριο της έπιδόσεώς του. Είναι βεβαιωμένο ότι μεταξύ των μαθητών υπάρχουν και εκείνοι που παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό έπιδόσεως, ενώ ή ικανότητά των προς μάθηση είναι μεγαλύτερη, όπως επίσης υπάρχουν και άλλοι που έχουν χαμηλή έπίδοση, γιατί ή ικανότητά των προς μάθηση είναι μικρή. Από τους πρώτους μπορούμε και πρέπει να ζητήσουμε περισσότερα, άφου πρώτα τους βοηθήσουμε να υπερνικήσουν τα έμπόδια της χαμηλής έπιδόσεώς των, ενώ από τους δεύτερους ή βραδυμάθειά των όφείλεται στη χαμηλή ικανότητα μαθήσεως δεν είναι δυνατό και δεν πρέπει να ζητούμε να υπερβούν τις δυνατότητες των. Είναι σπουδαίο να έχη ο εκπαιδευτικός την ικανότητα και τα μέσα να διακρίνει ποιοι εκ των μαθητών του είναι βραδυμάθει, ποιοι είναι ταχυμάθει και ποιοι είναι κανονικοί, ώστε να προσαρμόσει τις άπαιτήσεις του ανάλογα προς την ικανότητά των για μάθηση, που άποτελεί κληρονομική κυρίως δύναμη. Κάνοντας τη διάγνωση αυτή όχι μόνο προσαρμόζουμε τις άπαιτήσεις μας και τη μέθοδο διδασκαλίας, αλλά είναι δυνατό να καθοδηγήσουμε το μαθητή στο να έχη τη δύναμη να φοιτήσει σε άνώτερα σχολεία και ποιά θα είναι ή έπιτυχία του σ' αυτά.

Ένα άλλο επίσης σπουδαίο έργο του εκπαιδευτικού είναι ή ψυχολογική καθοδήγηση. Υπάρχουν στο σχολείο άρκετές περιπτώσεις μαθητών που παρ' αδείγματος χάριν ένοχλούν με τη διαγωγή τους τ' άλλα παιδιά, δεν πειθαρχούν στους κανόνες του σχολείου, ψεύδονται, κλέβουν, δεν παίζουν με τ' άλλα παιδιά άλλα μένουν κλεισμένα στον έαυτό τους και άπομονωμένα. (1) Τα παιδιά αυτά θέλουν βοήθεια κι εκείνος που πρέπει να την προσφέρει είναι ο εκπαιδευτικός. Αυτός θα κάνει διάγνωση της δυσκολίας του παιδιού, θα άναζητήσει τα αίτια και θα προχωρήσει στη θεραπεία, εκτός αν ή δυσκολία που παρουσιάζει ο μαθητής είναι υπερβολική, όποτε χρειάζεται ή βοήθεια του κλινικού ψυχολόγου και του ψυχιάτρου.

Άνάγκη ειδικής προπαρασκευής των εκπαιδευτικών. Έχει γίνει δεκτό ότι ο ρόλος του Δημοτικού σχολείου για μόν την έπαγγελματική καθοδήγηση είναι περιορισμένος κυρίως στην παροχή έπαγγελματικών πληροφοριών, στην εκπαιδευτική όμως και την ψυχολογική καθοδήγηση υπάρχει

(1). Βλ. Α. Παπακωνσταντίνου, 'Η ψυχική ύγιεινή εις την οίκογένειαν και το σχολείο.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ

ΚΩΝ. ΚΙΤΣΟΥ

Καθηγητοῦ Ζ. Παιδ. Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων

Ἔννοια τῆς φιλοσοφίας τῆς αγωγῆς.

Ἄν ἀναλύσωμε τὸ ἔργο τῆς Παιδαγωγικῆς τῶν διαφόρων λαῶν θὰ διαπιστώσωμε στὸ βάθος τῆς ὅτι στηρίζεται κάθε φορά σὲ μιὰ ὁρισμένη ἀντίληψη γιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ γιὰ τὴ ζωὴ ἔχει πάντοτε σχέση μετὰ τὴς ἰδέας, πὺ υἱοθετοῦμε γιὰ τὴ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ γιὰ τὸ προορισμὸ τοῦ (1). Σύμφωνα μετὰ τὴς ἰδέας αὐτὲς καθορίζομε τοὺς σκοποὺς τῆς αγωγῆς, οἱ ὁποῖοι διαφέρουν μεταξὺ τῶν στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες καὶ τῆς αὐτῆς ἀκόμη ἐποχῆς. Ἡ ποικιλία αὐτῆ τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεωδῶν μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν αἰώνια ἀναζήτησιν τῆς λύσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ ὅτι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη ἀρχῶν, γιὰ νὰ ὁδηγῆται ὁ ἴδιος στὴ ζωὴ καὶ γιὰ νὰ ὁδηγῇ καὶ τοὺς ἄλλους. Τοῦτο συμβαίνει, διότι εἶναι λογικὸν ὅν, δὲν ὁδηγεῖται μόνον ἀπὸ τὰ ἐνστικτὰ του, ἀλλ' ἔχει τὴν ἐσωτερικὴ τάσιν νὰ καθορίσῃ ἰδεωδὴ ζωῆς, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁργανώνει καὶ ρυθμίζει ὅλες τὴς ἐνέργειάς του. Σχηματίζει μιὰ ἀντίληψιν γιὰ τὸ προορισμὸ τοῦ, ἡ ὁποία ἔχει σχέση μετὰ ἓνα σύστημα φιλοσοφίας, δηλαδὴ μετὰ πολιτικὰς, θρησκευτικὰς, ἠθικὰς ἰδέας.

Οἱ τεολογικὰς αὐτὲς ἐρμηνεῖες τῆς ζωῆς εἶναι χρήσιμες καὶ ἀπαραίτητες, γιὰ νὰ μᾶς εὐκολύνουν καὶ στήν ἀπλούστερην καὶ πῶ ὀλιγόχρονην παιδαγωγικὴν πράξιν, μετὰ τὴν ὁποία θὰ βοηθοῦμε τὸν ἀνθρώπον νὰ βαδίζῃ στὰ ἰδεωδὴ του.

1. Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τοὺς νεωτέρους Παιδαγωγοὺς πιστεύεται ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει σὰν ἀποστολὴν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν βαθύτερην οὐσίαν του, νὰ γίνῃ «ἀνθρωπος». Βλ. J. Chateau: «Οἱ Μεγάλοι Παιδαγωγοί», μετ. Κ. Κίτσου, Ἐκδ. Βασικῆς Παιδαγ. Βιβλιοθήκης, Ἀθήναι, 1958.

εὐρὺν πεδίο, ὅπου τὸ δημοτικὸν σχολεῖο θὰ βοηθήσῃ τὸ μαθητὴν, ἂν βεβαίως οἱ δημοδιδάσκαλοι ἔχουν τὴν κατάλληλὴν γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ προπαρασκευή. Οἱ Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας πρέπει νὰ προπαρασκευάζουν τοὺς σπουδαστὰς ὥστε νὰ ἀποκοτῶν τὴν ἱκανότητα νὰ συντάξουν ἐπιστημονικὰ δελτία ἀτομικότητος τῶν μαθητῶν, ὅπως ἐπίσης πρέπει νὰ τοὺς προπαρασκευάζουν γιὰ τὴν ἐπαιδευτικὴν καὶ ψυχολογικὴν καθοδήγησιν, πὺ σήμερον ἀναγνωρίζεται ὅτι ἔχει κεφαλαιώδη σημασία γιὰ τὴν ὀρθὴ καὶ πλήρην αγωγὴ τῶν μαθητῶν. Πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἀσκηθοῦν στὸ ἔργο αὐτὸ οἱ μετεκπαιδευόμενοι δημοδιδάσκαλοι στὸ Πανεπιστήμιον. Καὶ ἀκόμη πρέπει νὰ ὁργανωθοῦν βραχείας διαρκείας μετεκπαιδεύσεις, ὥστε ὅλοι οἱ δημοδιδάσκαλοι τῆς χώρας νὰ προσανατολισθοῦν πρὸς τὴς νέες αὐτὲς ἀντιλήψεις τῆς ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς καθοδηγήσεως, ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς συντάξεως ἐπιστημονικοῦ δελτίου ἀτομικότητος, πὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον ὅλων αὐτῶν τῶν νέων ἀντιλήψεων.

Ἔτσι, ἡ Παιδαγωγικὴ, ὅταν μετὰ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς φιλοσοφίας καθορίσῃ τὴς κατευθυντήριες γραμμὰς, γιὰ τὸν νεαρὸν ἀνθρώπον, στίς ὁποῖας ὀφείλει νὰ ὑποταχθῇ ἡ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια καὶ πράξιν, γίνεται φιλοσοφία τῆς αγωγῆς (1).

Ἡ φιλοσοφία τῆς αγωγῆς καὶ ἡ Γενικὴ φιλοσοφία.

Ἡ Παιδαγωγικὴ, εἶδαμε, εἰσέρχεται στὸ πεδίο τῆς φιλοσοφίας καὶ γίνεται καὶ ἡ ἰδία φιλοσοφία, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σύνδεσμον καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐνότητα ὅλων τῶν σκορπισμένων δεδομένων ἀπ' ὅλες τὴς ἐπιστήμες, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ συμβάλλουν στήν καλλιέργειαν τοῦ ἐξελισσόμενου ἀνθρώπου τῆς ἐννοίας ἀνθρώπου. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἀπαραίτητον ν' ἀποδῇ ἡ Παιδαγωγικὴ μιὰ φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἔργο τῆς εἶναι ἡ ἰδία ἡ φιλοσοφία, διότι, ὅταν ὁ παιδαγωγὸς προσεγγίσῃ καὶ ἀσχολῆται μετὰ τὴ συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴς ἐνέργειάς τῆς, βρίσκεται στὸν τομέα τῆς φιλοσοφίας.

Ἔτσι, ἡ παιδαγωγικὴ δογματικὴ δὲν προϋποθέτει μόνον τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπληρῶναι μετὰ τὸ ἔργο τῆς· εἶναι, ὅπως ἡ ἠθικὴ, ἡ ἐφαρμογὴ καὶ τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμά τῆς καὶ μάλιστα ἔχει περισσότερην εὐθύνην καὶ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν. Διότι ἡ ἠθικὴ πράξι, εἶναι μιὰ πράξι πὺ γίνεται «καθ' ἑαυτὴ καὶ δι' ἑαυτὴν» καὶ πὺ ἐνδιαφέρει τὸν ἄλλον ἀνθρώπον μόνον ἀπὸ τὴς συνέπειάς τῆς. Ἡ παιδαγωγικὴ, ὅμως, πράξιν, πὺ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῆς αγωγῆς εἶναι μιὰ πράξι, πὺ τελεῖται ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ γιὰ τὸν ἄλλον καὶ μάλιστα γιὰ τὸν πῶ ταπεινόν, τὸν πῶ εὐπλάστον καὶ ἐπιδεκτικόν ἐπιδράσεων ἀνθρώπον, γιὰ τὸ παιδί.

Βλέπομε, λοιπόν, ὅτι ἐνῶ ἡ φιλοσοφία ἔχει σὰν ἀντικείμενον νὰ κάμῃ γνωστὸν τὸν ἀνθρώπον «καθ' ἑαυτόν», ἡ φιλοσοφία τῆς αγωγῆς ἐπιδιώκει ν' ἀποκαλύψῃ στὸ παιδί προοδευτικὰ τὸ ὅν, πὺ καλεῖται ν' ἀποδῇ (2). Ἡ ἀποκάλυψις, ὅμως αὐτὴ δὲν θὰ εἶχε καμμιὰ ἀξίαν, ἂν ὁ παιδαγωγὸς δὲν ἐγνώριζε συγχρόνως καὶ τὰ μέσα καὶ τὴς συνθήκες, γιὰ ν' ἀποδῇ τὸ παιδί ἓνας τέτοιος ἀνθρώπος. Γι' αὐτὸ δημιουργεῖται ἓνας σύνδεσμος τῆς φιλοσοφίας τῆς αγωγῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία βοηθεῖ τὸν παιδαγωγὸν στὰ μέσα καὶ τὴς κατάλληλες συνθήκες αγωγῆς.

Ἡ φιλοσοφία τῆς αγωγῆς καὶ ἡ Ἐπιστήμη.

Ὁ φιλόσοφος τῆς αγωγῆς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχει ὀψὴν τοῦ τὴν ἀφηρημένην μορφήν τοῦ ἰδεωδους ἀνθρώπου, ἓνα θεωρητικὸν ὑπόδειγμα ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ παιδί. Μεταξὺ, ὅμως, τῆς γενικῆς ἐννοίας παιδί καὶ τοῦ ἰδεωδους ἀνθρώπου ὑπάρχουν ποικίλα παιδιὰ καὶ ποικίλοι ἀνθρώποι, σὰν τοὺς ὁ-

1. Ε. Παπανούτσου: «Φιλοσοφία καὶ Παιδεία» (μελέτη: Τὸ Παιδαγωγικὸν ἦθος), ἔκδ. «Ἰκαρος», Ἀθήναι, 1958.

2. Hubert: «Traité de Pedagogie generale», Paris 1946, p. 15.

ποιούς μπορούν ν' αποδοθῇ τὰ παιδιὰ. Ἡ ποικιλία αὐτὴ ὀφείλεται στὴν διαφορετικὴ ἀτομικότητα τῶν παιδιῶν καὶ στὶς διαφορετικὰς συνθήκας ζωῆς στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀναγκάζει τὸν παιδαγωγὸ νὰ μελετᾷ τὴν ἀτομικότητα τοῦ παιδιοῦ κι' ἔτσι νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐπιστήμην τῆς ψυχολογίας κι' ἀκόμη νὰ μελετᾷ τὶς συνθήκας ζωῆς στὴν κοινωνία καὶ νὰ κάμῃ τὴν ἐπιστήμην τῆς κοινωνιολογίας.

Τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ ἔργου τοῦ φιλοσόφου τῆς ἀγωγῆς ἔρχεται στὴν συνάντησιν δύο ἐνεργειῶν, κατὰ τὸν Γάλλο Παιδαγωγὸ René Hubert: μιᾶς ἐνεργείας, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐπιστήμη τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ὀφώνουνται πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μιᾶς ἄλλης ἐνεργείας, κατὰ τὴν ὁποία ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπου προσαρμόζεται στὶς περιστάσεις τῆς στιγμῆς καὶ τοῦ ἰδιαίτερου τύπου τῶν ἀνθρώπων μὲ τὶς ἰδιαιτέρες τοπικὰς τοῦ συνθήκας. Στὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου τῆς ἀγωγῆς λαμβάνουν χώραν οἱ δύο αὐτὲς ἐνεργείες καὶ τὴν στιγμὴν, ποὺ συναντῶνται συγχρονόμενες, παράγεται ἐσωτερικὰ μιὰ πνευματικὴ λάμψη, ἑνας σπινθήρ, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν παιδαγωγικὴ εὐφυΐα τοῦ γιὰ τοὺς πρὸς ὁμοίους στοχασμοὺς τοῦ τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς.

Στὴν ἐπιστήμην ἀνήκει ὁ ρόλος νὰ κάμῃ γνωστὸ τὸ ὕλικο ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ προχωρήσῃ ἡ πράξις, τὶς κοινωνικὰς συνθήκας, ἐπὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ προσαρμοσθῇ καὶ μὲ μιὰ λέξιν νὰ σχεδιάσῃ συγχρόνως τὰ δεδομένα καὶ τὰ δυνατὰ νὰ γίνωνται.

Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς διανοίγει τὸν ὁριστο σκοπὸ, καθορίζει τὰ μερικώτερα σημεῖα, συναρμολογεῖ τὰ δεδομένα καὶ δίνει πνευματικὸ περιεχόμενον, μιὰ ψυχὴ, ἃς ποῦμε, σ' ἕνα ἔργο, ποῦ, χωρὶς αὐτὴ τὴν ψυχὴν, θὰ ἦταν μιὰ ἀπλή ἐργασία σάν τόσες ἄλλες. Ἡ μεγάλη ἀξία τῶν φιλοσόφων τῆς ἀγωγῆς ἔγκειται στὸ ὅτι ἀπέδειξαν, ἀπ' ὁποιοῦ ποτε πεδίο κι' ἂν ἦσαν τοποθετημένοι, ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθῇ σὲ μιὰ τεχνικὴ τῆς ἀγωγῆς καὶ ὅτι ἡ τεχνικὴ αὐτὴ ἀπαιτεῖ ἐπιστημονικὰς ψυχολογικὰς ὁράσεις κι' ἀκόμη μιὰ ὑπερεπιστημονικὴ ἀντίληψιν τῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας, τῶν σχέσεων τοὺς καὶ τοῦ προορισμοῦ τοὺς (R. Hubert).

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ἡ ἀκτινοβολία τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς ἀποτελεῖ, ὅπως εἶδαμε, τὴν κυριώτερη ἀπασχόλησιν τοῦ φιλοσόφου τῆς ἀγωγῆς. Ἀξίζει νὰ ἰδοῦμε τώρα βασικὰ ἐρωτήματα ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, ποὺ ἐνδιαφέρουν σοβαρὰ τὸν θεωρητικὸν παιδαγωγό :

— Ποιὰ εἶναι ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου ;

— Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ θανάτου ;

— Ποιὰ ἡ προέλευσις τῆς ἠθικῆς (κληρονομικῶς ἢ κοινωνικῇ ἐπίδρασιν) ;

— Εἶναι ἐξελιξιμὴ ἡ ἠθικὴ ;

— Τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου (δικαίωμα, φυσικὸ δῶρο) ;

— Ποιὲς πρέπει νὰ εἶναι οἱ σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ ἔθνος, τὸ κράτος ;

— Ποιὲς οἱ σχέσεις κράτους καὶ θρησκείας ;

— Οἱ φυλετικὰ καὶ κοινωνικὰ διακρίσεις : Ποία ἡ σημασία τῶν ;

Οἱ ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ διαφέρουν.. Ἐχουν ἀναπτυχθῇ οὐτοπιστικὰς θεωρίες (ἡ Πλατωνικὴ θεωρία), ποὺ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ βροῦν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Ἄλλες, ποὺ ἐπιβλήθησαν δυναμικὰ ἐκ τῶν ἀνω καταργώντας τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, κι' ἄλλες, ποὺ συμπληρώθηκαν καὶ βελτιώθηκαν μὲ τὴν πράξιν. Οἱ συνέπειες στὴν παιδείαν τῶν λαῶν ἦσαν σοβαρὰς καὶ οἱ κατευθύνσεις στὴν φιλοσοφίαν τῆς ἀγωγῆς, ποὺ διαμορφώθηκαν, ἐπέδρασαν στὴν σχολικὴν πράξιν τοῦ 20οῦ αἰῶνος. (1) Θ' ἀναφέρωμιν τὶς κυριώτερες ἀπ' αὐτὰς τὶς κατευθύνσεις, γιὰ νὰ καταλήξωμιν σὲ μιὰ σύνθεσιν, ποὺ ἐπιζητεῖται κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ τεῦτα χρόνια.

α) Ἡ φυσιοκρατικὴ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς.

Κατὰ τὸ φιλοσοφικὸ δόγμα τῆς φυσιοκρατίας ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου εἶναι μιὰ ἀπλή διαφορὰ βαθμοῦ κυρίως καὶ ὄχι διαφορὰ φύσεως, οὐσίας. Ὁ ἀνθρώπος δλοκληρώνεται ὡς ἀνθρώπος μέσα στὴ φύσιν, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος ζωντανὸς ὀργανισμός. Τὸν ἀνθρώπον χαρακτηρίζει ἡ ἐνέργεια φυσικῶν καὶ θανά παραγόντων. Κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν θεωροῦνται οἱ Κόντ, Ρενάν, Δαρβίνος, Χαίκελ, Ριμπώ, Θωρντάϊκ, Πιερὸν, Βαλλὸν κ. ἄ.

Στὶς θεωρίες αὐτὰς διαπιστώνομε τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ ἐρευνα τῆς φύσεως θὰ μᾶς διαφωτίσῃ καὶ ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡ καλύτερη μέθοδος ἐρευνῶν εἶναι τὸ πείραμα καὶ ἡ παρατήρησις καὶ ὅτι οἱ ἠθικοὶ κανόνες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἰδίαν μας τὴν φύσιν.

Διαπιστώνομε ἀκόμη ὅτι ἀποκλείουν ὅλοι τοὺς στὰ ἐξῆς παιδαγωγικὰ κηρύγματα : Ἡ φύσις εἶναι ὁ μεγάλος διδάσκαλος. Ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κυριώτερη καὶ ἡ σημαντικώτερη γιὰ τὸν ἀνθρώπον καὶ τοῦτο, διότι ἀπὸ τὸ σῶμα, (τὸ νευρικὸ σύστημα, τὰ αἰσθητήρια κλπ.) ἐξαρτᾶται ἡ ποιότης τῆς νοημοσύνης. Τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ διαποτισθῇ μὲ τὴν φυσιοκρατικὴν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς.

Στὴν παιδαγωγικὴν τοῦ Σπένσερ ἀναπτύσσονται ἔκτενως οἱ ἰδέες αὐτὰς.

β) Ἡ Κοινωνιολογικὴ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς.

Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, ἔχει πρωταρχικὴν σημασίαν στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον ἀποκτᾷ ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἐντάσσεται σ' αὐτήν. Χωρὶς τὴν κοινωνίαν, ὁ ἀνθρώπος δὲν θ' ἄξιζε σὲ τίποτε. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξωμιν τὴν καλὴν ὀργάνωσιν τῶν κοινωνιῶν.

Τὶς ἀντιλήψεις αὐτὰς ἀναπτύσσουσιν οἱ φιλόσοφοι κοινωνιολόγοι, ὅπως ὁ Ντυρκέμ, Μάρξ, Ἐνγκελς, Λεβὺ-Μπρόλ, Ντιούϊ κ. ἄ.

Στὶς θεωρίες τῶν ὁρίσκομε τὰ ἐξῆς κυρίως ἀξιώματα : Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἀνθρώπος, διότι εἶναι κοινωνικὸν ὄν καὶ δὲν εἶναι κοινωνικὸν ὄν, ἐπειδὴ εἶναι

1. Κ. Γεωργούλη : «Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις», Ἐκδόσεις Χ.Ε.Ε.Α. 1954

F. de Hovre : «Philosophie Pédagogique», Bruxelles. 1927

E. Planchard : «Pédagogie Scolaire Contemporaine», L'Arrière 1954, p.p. 22-27

άνθρωπος. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς γλώσσας, τῆς τέχνης, τῆς ἠθικῆς, τῆς ἐπιστήμης, τῆς θρησκείας καὶ κάθε στοιχείου, ποὺ δίνει ἀξία στὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς πρέπει νὰ μελετᾶται ἰδιαίτερα, διότι ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτᾶται ἡ τοιαύτη ἡτοιαύτη διαμόρφωση τῶν ἀτόμων. Ἡ ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι στὴ δάση τῆς ψυχολογίας τῆς κοινωνίας. Ἡ κοινωνικοποίηση τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἡ κυριώτερη ἐπιδίωξη τῆς αγωγῆς. Ἡ κοινωνία εἶναι ὁ μεγαλύτερος παιδαγωγός, διότι αὐτὴ διαμορφώνει τὴν συνείδηση τοῦ ἐξελισσόμενου παιδιοῦ μὲ τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τοὺς Νόμους καὶ τὰ συστήματα τῆς.

γ) Ἡ Ἐθνικιστικὴ φιλοσοφία τῆς αγωγῆς.

Οἱ φιλόσοφοι τῆς κατευθύνσεως αὐτῆς θέτουν ἐπ' αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα τὸ ἔθνος καὶ τὸ Κράτος. Δὲν εἶναι ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δίνει ἀξία σ' αὐτόν, ἀλλὰ τὸ ἔθνος, στὸ ὁποῖο ἀνήκει. Οἱ θερμότεροι ὑποστηρικταί τῆς θεωρίας αὐτῆς παρουσιάσθηκαν στὴν Γερμανία μὲ τὸν Φίχτε καὶ τὸν Ἑγελ. Ὁ ἐθνικισμὸς αὐτὸς προχώρησε στὰ ἄκρα κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου μὲ τὸ ὄνομα ἐθνικοσοσιαλισμός, στὸν ὁποῖο δρῶμε κύριο χαρακτηριστικὸ ἔναν ἀδιλλάκτο φυλετισμό, μιὰ ὑπερβολικὴ πίστη στὴν ἀξία καὶ ὑπεροχὴ τῆς γερμανικῆς φυλῆς.

Σοβαρὲς ἦταν οἱ συνέπειες αὐτοῦ τοῦ ὑπερεθνικισμοῦ σ' ὅλους τοὺς τομείς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς: αὐστηρὴ κρατικοποίηση τῶν πάντων, ἐθνικιστικὴ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ, ἀνάπτυξη ἱμπεριαλιστικῶν τάσεων, στρατοκρατικὴ ἐκπαίδευση τῶν νέων κλπ.

Στὴν Ἰταλία ὁ Τζιοβάνι Ζαντίλε μὲ παρόμοιες ἀντιλήψεις ὑπῆρξε ὁ θεωρητικὸς φιλόσοφος, ποὺ θεμελίωσε τὸν φασισμό καὶ τὸν εἰσήγαγε καὶ στὴν αγωγή. Τὸ πνευματικὸ περιεχόμενο, ποὺ φρόντιζαν νὰ δώσουν στὴν φασιστικὴ αγωγή, σὰν ἀντίδραση πρὸς τὸν θετικισμό, ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε στὴν Ἰταλία, ὠφείλετο στὴν συμμετοχὴ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας στὸν Ἰταλικὸ ἐθνικισμό. «Ἐξω ἀπὸ τὸ κράτος κάθε πνευματικὸ ἢ ἀνθρωπιστικὸ στοιχεῖο δὲν ἔχει καμμιά ἀξία. Μόνον ὁ φασισμὸς ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες ὧν» (Μεγάλῃ Ἰταλικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια, ἀρθρο: «Φασισμός»). (1)

δ) Ἡ Χριστιανικὴ Φιλοσοφία τῆς αγωγῆς

Φιλοσοφικὰ καὶ θρησκευτικὰ στοιχεῖα συνθέτουν τὸ δόγμα τοῦτο, ποὺ συναντᾶμε σὲ πολλὰς χώρες. Ὁ χριστιανισμός, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν πίστη στὴν πνευματικὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ κατὰ συνέπεια στὴν ἀθανασία τῆς, δέχεται τὴν ὑπερφυσικὴ μετὰ θάνατον ζωὴν, ὅπου ὁ ἀνθρώπος θ' ἀμειφθῇ γιὰ τὰ ἔργα του, ποὺ ἐλεύθερα ἔπραξε, καὶ θεωρεῖ τὴν αγωγή σὰν προετοιμασία γιὰ μιὰ τέτοια ζωὴ. Ἡ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ πρέπει νὰ ὑποτάσσεται στοὺς πνευματικοὺς σκοποὺς καὶ στὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεόν.

Ἐκπρόσωποι τῆς κατευθύνσεως αὐτῆς εἶναι οἱ παιδαγωγοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τῶν Ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρη-

σαν καὶ στὴν πράξη καὶ ὠργάνωσαν σχολεῖα ὧν τῶν βαθμίδων ἐπιδιώκοντας τὴν διάπλαση ἀνθρώπων ἀφοσιωμένων κυρίως στὸ Θεό. Στὸ Βέλγιο, στὴν Γαλλία καὶ στὴν Γερμανία μεγάλο μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν χωρῶν αὐτῶν δρῶνεται στὰ χέρια τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

ε) Τάσεις τῆς ἐποχῆς μας πρὸς εὑρεση κοινῶν ἰδεωδῶν στὴν αγωγή.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν σύντομη ἐξέταση τῶν διαφόρων κατευθύνσεων στὴν φιλοσοφία τῆς αγωγῆς, διαπιστώνουμε ὅτι οἱ φιλόσοφοι τῆς αγωγῆς φροντίζουν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τί εἶναι ὁ ἀνθρώπος καὶ ποῖος εἶναι ὁ προορισμὸς του;*, προτοῦ ἐξετάσουν τὸ πρόβλημα τῆς αγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναζητοῦν δηλαδὴ τὴν οὐσίαν τοῦ ὄντος, ποὺ λέγεται ἀνθρώπος.

Στὴν ἐποχὴ μας, μὲ τὴν τάση γιὰ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων, μὲ τοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς πνευματικῆς συνεργασίας τῶν σοφῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων, ἀντιμετωπίζεται σοβαρὰ τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν εὑρεση συμφωνίας σὲ κοινὴ δάση, σ' ἓνα σύνολο ἀρχῶν, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν παραδεκτὲς σὰν μιὰ φιλοσοφία τῆς αγωγῆς γενικοῦ κύρους. Κατ' ὁρθωσαν νὰ διαπιστώσουν ὅτι ὑπάρχει ἓνας ἀριθμὸς ἀξιών, ποὺ γίνονται παραδεκτὲς ἀπ' ὅλους σχεδὸν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τίς ὁποῖες θὰ πρέπει νὰ τίς διατηρήσωμε. Οἱ ἀξίες αὐτὲς ἀναφέρονται στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα καὶ στὶς κοινωνικὲς τῆς σχέσεις. (1) Ὑπεράνω τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν πεποιθήσεων μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ στὶς νέες γενεὲς μιὰ ταυτότητα ἀπόψεων, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ βασίζεται στὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος στὴ ζωὴ. (2) Μὲ τὴν τάση αὐτὴ ὠδηγήθηκαν οἱ παιδαγωγοὶ καὶ πνευματικοὶ ἡγέται τῶν ἐθνῶν στὴν συνταξὴ τῶν 30 ἀρθρῶν τῆς Παγκοσμίου Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου (Παρίσι, 1947, Συνέλευσις τῆς Unesco), τὰ ὁποῖα μποροῦν ν' ἀποτελοῦν τίς ἀρχές μιᾶς σύγχρονης φιλοσοφίας τῆς αγωγῆς γενικοῦ κύρους.

Ἔτσι, γίνεται παραδεκτὸ σήμερον ὅτι ἡ αγωγή δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ φυσικὴ αγωγή, χωρὶς νὰ κινδυνεύῃ νὰ μὴ εἶναι καθόλου αγωγή, ὅπως εὐστοχα λέγει ὁ R. Hubert, ἀφοῦ μὲ τὴν λέξη φύση τοῦ ἀνθρώπου ἐννοοῦμε τὰ ἐνστικτα καὶ τίς σωματικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν κατὰ φυσικοὺς νόμους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπέμβαση τῆς αγωγῆς εἶναι ἀνίσχυρη. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ὀφείλει ἡ αγωγή νὰ προστρέχῃ στὶς φυσικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ξεπεράσῃ αὐτὰς τίς φυσικὰς δυνάμεις. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς καὶ γιὰ μιὰ κοινωνικὴ αγωγή. Ὀφείλει νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ δεδομένα, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ καθαρὴ καὶ ἀπλὴ προσαρμογὴ σ' αὐτὰ τὰ δεδομένα, διότι ἡ αγωγή θὰ ἦταν μιὰ ἀπλὴ καὶ ἀναγκαστικὴ ἐκγύμνασις καὶ ἐξάσκηση. Ἡ αγωγή δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιδιώκῃ τίς ἀνώτατες ἀξίες ἀν δὲν ἀνέλθῃ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν κοινωνία, ποὺ τὴν κατευθύνει. Θὰ μπορού-

1. E. Brthier: «Les thèmes actuels de la philosophie». P.U.F. 1956, σελ. 74 - 79.

2. Τίς ἀντιλήψεις αὐτὲς διατύπωσε ὁ I. Maritain στὴν Δεύτερη Γενικὴ Συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς Unesco, στὸ Μεξικό, τὸ 1947.

1. E. Planchare: «La pédagogie scolaire contemporaine», Louvain 1954, σελ. 2

σαμε να ποῦμε σήμερα ὅτι μιὰ ἀγωγή μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι φυσικὴ ἀγωγή, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εἶναι φυσιοκρατικὴ ἀγωγή, μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι κοινωνικὴ ἀγωγή, χωρὶς νὰ μὲν ἀποκλειστικὰ κοινωνικὴ, μπορεῖ νὰ εἶναι ἐθνικὴ ἀγωγή, χωρὶς νὰ εἶναι ἐθνικιστικὴ, ὀλικὴ ἀγωγή χωρὶς νὰ εἶναι ὀλιστικὴ, πνευματικὴ καὶ ἀτομικὴ ἀγωγή χωρὶς νὰ εἶναι νοησιαρχικὴ καὶ ἀτομικιστικὴ.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀγωγή μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ καθοδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο νὰ χρησιμοποιεῖ ὡς μέσα τίς φυσικὰς (σωματικὰς καὶ ἐμφυτεῖς ψυχικὰς) δυνάμεις του καὶ τὰ δεδομένα τῆς κοινωνίας του καὶ τοῦ ἔθνους του (πολιτισμὸς, ἱδρύματα κλπ.), νὰ ξεπερνᾷ ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ τείνῃ νὰ γίνῃ μέλος, ὄχι μόνον μιᾶς, ὀρισμένης χρονικᾶς καὶ τοπικᾶς κοινωνίας, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ποὺ ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρχουν καὶ θὰ βρῶσκονται ὑπεράνω ὀρισμένων καταστάσεων, κοινωνιῶν, ἔθνων καὶ ἀτόμων. Πρόκειται περὶ τῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν οἱ δημιουργοὶ ἀξιών πολιτισμοῦ, οἱ μεγάλοι ἐφευρέται, οἱ μεγάλοι μύσται καὶ στοχασταί, οἱ κοινωνικοὶ ἀναμορφωταὶ καὶ οἱ καλλιτέχναι. Πρὸς τὴν κοινωνία αὐτὴ ὡς δημιουργὸς ἀξιών ἢ θεατὴς καὶ καρπωτὴς αὐτῶν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀνέλθῃ ἀνάλογα μὲ τίς δυνάμεις του κάθε ἄνθρωπος χωρὶς κανένα φυλετικόν, κοινωνικόν, νομικόν ἢ ἄλλον περιορισμό. Ἡ ἀνεμπόδιστη αὐτὴ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δικαίωμα του καὶ φανερώνεται, ὅταν τοῦ τὴν ἐξασφαλίζουμε, τὸν σεβασμό μας πρὸς τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα· εἶναι ὅμως καὶ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου καὶ προσδίνει ἀνώτερη ἀξία στὴν προσωπικότητά του.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας καὶ ἡ συνείδησις ἐκ μέρους τοῦ αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος ἀποτελοῦν τὴ βαθύτερη οὐσία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἀποτελοῦν ἀκόμη τὸ περιεχόμενο τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας τῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία παίρνει θέσιν ἐναντὶ τῆς φυσιοκρατικῆς, κοινωνιολογικῆς, ἐθνικιστικῆς καὶ χριστιανικῆς παιδαγωγικῆς ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἡ κοινωνία ἢ τὸ ἔθνος ἢ ἡ Ἐκκλησία μὲ τὰ ὀρισμένα χρονικὰ ἢ τοπικὰ ὁρίματα δὲν μποροῦν καὶ δὲν ὀφείλουν ν' ἀποτελοῦν τὸν μοναδικὸ σκοπὸ ἀγωγῆς, ἀλλ' ὅτι ὅλα αὐτὰ ὀφείλουν νὰ εἶναι κυρίως τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξελισσόμενος ἄνθρωπος θ' ἀποβῇ ἱκανὸ μέλος τῆς κοινωνίας τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών.

Τίς ἀντιλήψεις αὐτὲς συναντοῦμε στὴν φιλοσοφία τῆς Δημοκρατίας, στὰ ἔργα τῶν μεγάλων συγχρόνων Παιδαγωγῶν τῆς Εὐρώπης, Ed. Spranger (Γερμανία) καὶ R. Hubert (Γαλλία), καὶ στὰ κείμενα καὶ στὴ δραστηριότητα τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἀγωγῆς (Γενεύη) καὶ τῆς U.n.e.s.c.o (ὀργάνωσις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν γιὰ τὴν ἐπιστήμη, τὴν ἀγωγή καὶ τὸν πολιτισμὸν (!)). Οἱ παιδαγωγοὶ ὅλων τῶν χωρῶν σήμερα

ἐγκύπτουν μὲ ἀρσένωσιν στὰ ἔργα τῶν διαμορφωτῶν αὐτῶν τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τίς ἰδέες των υἱοθέτησαν τὰ ἐξῆς γιὰ τὴν ἀγωγή τῆς ἐποχῆς μας :

«Πᾶν πρόσωπον ἔχει δικαίωμα νὰ τύχῃ ἀγωγῆς. Ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ παρέχεται δωρεάν τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν στοιχειώδη καὶ βασικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἡ Στοιχειώδης Ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ τοιαύτη ὀφείλουν νὰ γενικευθοῦν. Ἡ εἰσοδος εἰς τὰς ἀνωτάτας σπουδὰς πρέπει νὰ εἶναι προσιτὴ, ἐν πλήρει ἰσότητι, εἰς πάντας, ἀνεξλόγως τῆς ἀξίας των.

Ἡ ἀγωγή ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν πλήρη ἐκκόλαψιν τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν. Ὀφείλει προσέτι αὕτη νὰ εὐνοῇ τὴν κατανόησιν, τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν φιλίαν μεταξὺ ὅλων τῶν ἔθνων καὶ ὅλων τῶν φυλετικῶν ἢ θρησκευτικῶν ἐμάδων, καθὼς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔργου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης.

Οἱ γονεῖς ἔχουν, κατὰ προτεραιότητα, τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξουν τὸ εἶδος τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων των» (26ον ἄρθρον τῆς Παγκοσμίου Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, 10-12-1947, Παρίσι) (!).

Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα : Ποιὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ σχέση τῆς φιλοσοφίας τῆς ἀγωγῆς τῆς ἐποχῆς μας μὲ τὰ ἐλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη τῆς παιδείας μας :

— Ἄν ἐλληνικὸ ἰδεῶδες εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἂν χριστιανικὸ ἰδεῶδες εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν θυσία μας, γιὰ τὴν σωτηρία του καὶ τὴν ἀνοδό του, τότε βρίσκομε στὰ ἐλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη τὴν ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος νὰ ἀνέρχεται ἀνεμπόδιστα στὶς βαθμίδες τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών καὶ τὸν ἐμπρακτὸν σεβασμὸ αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων, βρίσκομε δηλαδὴ ὅλο τὸ περιεχόμενο τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας τῆς ἀγωγῆς. Ἄν, ἔτσι, ἐπαναπροβᾷται παγκόσμια τὸ ἐλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα καὶ ἂν τοῦτο ἀποτελῇ τιμὴ γιὰ τὸ ἔθνος μας, δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμε νὰ τονίσωμε τίς βαρύνουσες εὐθύνες, ποὺ δημιουργοῦνται σὲ μᾶς τοὺς Ἑλληνας Ἐκπαιδευτικοὺς ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτό, εὐθύνες, ποὺ ὑπαγορεύουν σὲ μᾶς νὰ μελετήσωμε σοβαρὰ τὰ θέματα : Ποιοὶ εἴμαστε ὡς Ἑλληνας στὸ παρελθόν, ποιοὶ εἴμαστε τώρα, καὶ ποιοὶ ὀφείλομε νὰ εἴμαστε. Τὰ θέματα αὐτὰ ὀφείλομε νὰ τὰ ἀντιμετωπίσωμε θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ καὶ χωρὶς τὴν τύφλωσιν τοῦ κενοῦ ἐθνικοῦ ἔγωισμοῦ. Ἔτσι καὶ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία θὰ διαποτισθῇ πραγματικὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας τῆς ἀγωγῆς τῆς ἐποχῆς μας.

1. «Ἐπιστημονικοὶ προσανατολισμοὶ τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς», Κ. Ι. Κίτσου, Ἀθῆναι 1956, σελ. 9-16.

τικὴ ἱκανότητα.

γ) Τὸ Διεθνὲς Γραφεῖον Ἀγωγῆς (Palais Wilson Genève) καὶ ἡ U.n.e.s.c.o. (rue Kleber Paris), ἐκδίδουν σειρὰς πολυτίμων συγγραμμάτων μὲ ἀναλύσεις τῶν συγχρόνων ἰδεωδῶν (βιβλιοπ. Kauffmann Ἀθῆναι).

1. α) E. Spranger : «Μορφαὶ ζωῆς», «Πολιτισμὸς καὶ ἀγωγή». Ἀνάπτυξις τῶν ἰδεῶν τοῦ Spranger βρίσκομε στὰ συγγράμματα τῶν : Ν. Λούβαρι, Κ. Γεωργούλη, Ε. Σούρα, Γ. Παλαιολόγου, Π. Κοροντζή κ. ἄ.

β) Ο R. Hubert θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος φιλόσοφος τῆς ἀγωγῆς στὶς γαλλόφωνες χώρες. Ἀσχολήθηκε μὲ τὰ θέματα τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Ἰστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ ἐξέδωκε σχετικῶς δύο πολυσέλιδα συγγράμματα μὲ βαθύ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ καὶ δεινὴ κρι-

ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Υπό του Δημοδιδασκάλου ΚΩΝ. ΠΙΖΑΡΤΖΗ

Πτυχιούχου των Παιδαγ. Ἐπιστημῶν καὶ τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ τοῦ Πανεπισμίου τῆς Γενεύης

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους)

Εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἐργάζεται κανεὶς γιὰ τὴ πρόοδο τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ οἰασθήποτε συνθήκας. Τὸ παράδειγμα μᾶς τὸ δίνει ὁ κ. Dottrens μὲ τὴ μέθοδο τῶν δελτίων, ἡ ὁποία ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐφαρμόζεται μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα στὴ Γενεύη. Τὸ ἀνεκτίμητο πλεονέκτημά της εἶναι ὅτι ὄχι μόνο συντελεῖ στὴν ἐπὶ μέτρῳ ἀνάπτυξιν τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ, πρὸ παντός, ἐξυπηρετεῖ τὰ σχολεῖα πού λειτουργοῦν ὑπὸ τὰς δυσμενεστέρας συνθήκας: τὰ μονοτάξια ἢ ὀλιγοτάξια. Τὰ δελτία εἶναι ἡ ἐπιτυχεστέρα λύσις τοῦ προβλήματος τῶν σιωπηρῶν ἐργασιῶν.

Ἡ ὁμαδικὴ διδασκαλία δὲν καταργεῖται. Διατηρεῖται διότι εἶναι ἡ μόνη πού ἐπιτρέπει τὴν διατύπωσιν καὶ ἀνταλλαγὴν τῶν ἰδεῶν, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐκφραστικῶν ἱκανοτήτων, πού εἶναι ἡ βάσις κάθε κουλτούρας, κάθε πνευματικῆς μορφώσεως καὶ κάθε κοινωνικῆς συνεργασίας. Τὰ δελτία ἔρχονται νὰ συμπληρώσουν τὰ μειονεκτήματα τῆς ὁμαδικῆς διδασκαλίας.

Τὰ δελτία αὐτὰ γίνονται ἀπὸ κάπως χονδρὸ χαρτί Bristol λευκὸ ἢ χρωματιστό, διαστάσεων 13,5×10,5. Κάθε δὲ σειρὰ δελτίων ταξινομεῖται μέσα σὲ κουτάκι ἢ συρταράκι.

Πολὺ συχνὰ εἶναι εἰκονογραφημένα μὲ ἱχνογραφήματα, μὲ εἰκόνες ἀντικειμένων ἢ ζώων κομμένες ἀπὸ διάφορα περιοδικὰ κλπ. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς ἔχουν μεγάλη σημασία, γιατί ἀφ' ἑνὸς ἐλκύουν τὰ παιδιὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπιτρέπουν τὴ σύντομη διατύπωσιν τῶν προβλημάτων, καθιστοῦν τὰ προβλήματα πιὸ συγκεκριμένα καὶ ἐπιστρατεύουν τὴν παρατηρητικότητά καὶ προσοχήν. Σὲ πολλὰς περιπτώσεις οἱ ἀπαντήσεις ζητοῦνται ἱχνογραφικῶς. Ἔτσι οἱ αἰσθήσεις συνεργάζονται μὲ τὴ διανοητικὴ προσπάθεια καὶ τὴν καθιστοῦν εὐκολώτερη.

Σὲ κάθε δελτίῳ ἀναγράφεται μία ἐρώτησις, μία ἀσκήσις γιὰ νὰ διευκολύνεται ἡ ταξινομήσις τῶν καὶ ὁ ἔλεγχος ἐργασίας τῶν μαθητῶν.

Τὸ λεπτότερο ὅμως σημεῖο εἶναι ἡ σύνταξις τῶν δελτίων. Ἀπὸ τὴν κατάλληλὴ ἐπιλογὴ τῶν ἐρωτήσεων καὶ ἀσκήσεων, ἀπὸ τὴ σαφήνεια καὶ πρωτοτυπία τῆς διατυπώσεώς τους ὡς καὶ ἀπὸ τὴν ἐξυπνὴ καὶ καλαισθητικὴ ἱχνογραφησί τους ἐξαρτᾶται, ἐὰν ἡ μέθοδος θὰ δώσῃ ἄριστα ἀποτελέσματα ἢ θὰ καταντήσῃ ρουτίνα ἀνιαρὴ. Ὁ δάσκαλος θὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ τὴ διδασκαλία, ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις τῶν μαθητῶν, ἀπὸ τὴ καθημερινή του πείρα καὶ πρὸ παντός ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν τὴ πλουσιώτερη καὶ πιὸ πολύτιμη ὕλη, ἐκείνη πού ταιριάζει περισσότερο, πού εἶναι πιὸ ἐπικαίρη καὶ ἐπομένως πιὸ ἐνδιαφέρουσα, γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τὶς ἀ-

σκήσεις πού θὰ προκαλέσουν στὰ παιδιὰ ἐπιθυμία νὰ μάθουν.

Ὡς πρὸς τὴ σύνταξιν γενικὰ τῶν δελτίων ὁ δάσκαλος προχωρεῖ ὡς ἑξῆς περίπου: Κατ' ἀρχὴν ἐκθέτει τὸ νέο χρησιμοποιώντας ὅλα τὰ μέσα πού ἔχει στὴ διάθεσί του: τὸ λόγο, σχήματα, ἐποπτικὰ μέσα κλπ. Ἐν τῷ μεταξὺ καταγράφει τὶς ἀντιδράσεις τῶν μαθητῶν. Ἀκολουθοῦν ἀσκήσεις ἐφαρμογῆς προπαρασκευασμένες κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε κάθε παιδί νὰ ἔχῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ τί ἔχει καταλάβει καὶ τί ὄχι. Γίνεται κατόπιν συστηματικὴ ἀνάλυσις τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν καὶ σημειώνονται τόσον οἱ λανθασμένες ἀπαντήσεις, ὅσο καὶ οἱ σωστὲς καὶ καθορίζεται ἔτσι ἡ συχνότης καὶ τὸ εἶδος τῶν σφαλμάτων. Ἐὰν ἡ ἀπάντησις εἶναι σκοτεινὴ καὶ δὲν ἐπιτρέπει στὸ δάσκαλο νὰ συλλάβῃ τὴ πορεία τῆς σκέψεως τοῦ παιδιοῦ, προσπαθεῖ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ μὲ ἀπ' εὐθείας ἐρωτήσεις. Ὁ τρόπος αὐτὸς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μάθωμε τί δὲν ἐνόησε τὸ παιδί καὶ γιατί, ἀπὸ ποῖο σημεῖο ἔπαυε νὰ καταλαβαίνει, μὲ ποῖα ἄλλη ἐννοία ἔκαμε σύγχυσι κλπ.

Ἀφοῦ γίνῃ ἔτσι ἡ διάγνωσις, πρέπει νὰ βροῦμε τὰ μέσα θεραπείας. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πού ἔχουμε συγκεντρώσει θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ ἀκολουθήσωμε βῆμα πρὸς βῆμα τὴ σκέψιν τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ καταρτίσωμε μιὰ σειρὰ ἀσκήσεων, πού θὰ τὸ βοηθήσουν νὰ περάσῃ ἀπὸ δυσκολία σὲ δυσκολία μὲ τὸν ἀπλούστερο καὶ λίαν προσιτὸ γιὰ τὴ νοημοσύνη του, τρόπο.

Ἔτσι θὰ καταρτισθῇ σιγὰ-σιγὰ ἡ δελτιοθήκη, στὴν ὁποία θὰ εἶναι ταξινομημένες οἱ ἀσκήσεις προοδευτικῶς, ἀνάλογα μὲ τὴ δυσκολία τους.

Ἡ ταξινομήσις τῶν δελτίων κατὰ ἓνα σύστημα εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ εἶναι εὐχρηστα. Πρέπει δὲ τὸ σύστημα νὰ εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ παρεμβάλωμε σὲ μιὰ σειρὰ ἀπεριόριστο ἀριθμὸ ἄλλων δελτίων ὁποτεδήποτε καὶ χωρὶς δυσκολία, νὰ εἶναι δυνατὸς οἱ ὑποδιαιρέσεις καὶ νὰ μποροῦμε νὰ βροῦμε ἀμέσως ἓνα ὁποιοδήποτε δελτίο. Τὸ δεκαδικὸ σύστημα ταξινομήσεως προσφέρεται καλύτερα.

Ἀφοῦ καταρτισθοῦν καὶ ταξινομηθοῦν τὰ δελτία εἶναι ἔτοιμα πρὸς χρησιμοποίησιν.

Ὡς πρὸς τὴ χρῆσιν τῶν δελτίων καὶ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας, δὲν ὑπάρχει αὐστηρῶς καθωρισμένος τρόπος. Κάθε δάσκαλος ἐνεργεῖ ὅπως νομίζει καλύτερα. Συνήθως οἱ μαθηταί, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἔρχονται μὲ τὴν σειρὰν καὶ ὁ δάσκαλος, γνωρίζοντας τὶς δυνατότητες τοῦ καθενός, τοῦ δίνει τὸ κατάλληλον δελτίο. Ὁ μαθητὴς ἐπιστρέφει στὴ θέσιν του, ἀντιγράφει σὲ εἰδικὸ τετράδιον τὴν ἀσκήσιν, συμπληρώνει τὴν ἀπάντησιν καὶ ἐπιστρέφει γιὰ τὸν ἔλεγχον. Ὁ δάσκαλος ἔχει τότε τὴν εὐκαιρίαν

νά του υποβάλλη μερικές ερωτήσεις ή νά του δώση συμπληρωματικές επεξηγήσεις. Ἡ συνδιάλεξις αὐτή ἐπιτρέπει νά κατανοηθῇ ἡ ἀντίληψις τοῦ παιδιοῦ καί ἡ ἀξία τοῦ δελτίου συνάμα. Τό παιδί παίρνει κατόπιν ἕνα ἄλλο δελτίο εὐκολώτερο ἢ δυσκολώτερο.

Ὡς ἐδῶ ἡ πρωτοβουλία τοῦ παιδιοῦ εἶναι περιορισμένη. Εἶναι ὅμως μιᾷ ἀναγκαίᾳ φάσει, μέχρις ὅτου μνηθοῦν τὰ παιδιά σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τήν ἐργασία. Ἀργότερα μαθαίνουν νά χρησιμοποιοῦν μόνοι τους τή δελτιοθήκη, γιατί ἡ ἐξατομικευμένη διδασκαλία, ὅπως κάθε ἄλλη γόνιμη σχολική ἐργασία, ἀποβλέπει καί εἰς τὸ νά ἐλευθερώσῃ τὸ παιδί ἀπὸ τῆ κηδεμονίας τοῦ δασκάλου καί νά μπορῇ νά τὰ βγάξῃ πέρα μόνο του. Τότε ὁ δάσκαλος ἀσχολεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ μὲ τὰ παιδιὰ πού δυσκολεύονται καί ἔχουν ἀνάγκην προφορικῶν ἐπεξηγήσεων. Ὅσοι κατανοοῦν εὐκολὰ ἀφίνονται ἐλεύθεροι νά προχωροῦν κατὰ βούλησιν.

Ἐνα σύστημα ἐλέγχου εἶναι ἀπαραίτητο, γιὰ νά γνωρίζωμε τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ὁ μαθητής. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κρίνεται καλλίτερο νά ὑπάρχῃ ἕνας πίνακας σὲ ἐμφανὲς σημεῖο τῆς τάξεως μὲ τὸ ὄνομα τῶν μαθητῶν. Ἀπέναντι τῶν ὀνομάτων τῶν δελτίων καί οἱ μαθηταὶ εὐχαριστοῦνται νά σημειώνουν ἕνα σταυρὸ στὸ σημεῖο πού ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ δελτίο πού ἔχουν τελειώσει. Τὸ σύστημα αὐτὸ δημιουργεῖ μιᾷ εὐτυχῇ ἀμιλλα καί ἐπιτρέπει ἀκόμη σὲ καθένα νά ἀντιλαμβάνεται τὰ κενά του καί νά μετροῦ τὴ πρόοδό του.

Ἡ μακροχρόνια ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ ὠδήγησε σιγὰ σιγὰ στὴ διαφοροποίησιν τῶν δελτίων. Σήμερα χρησιμοποιοῦνται τέσσαρες κατηγορίαι :

α) Μιὰ ξεχωριστὴ σειρὰ δελτίων προορίζεται γιὰ τὴ συμπλήρωσιν τῶν κενῶν πού διαπιστώνονται συχνὰ στὶς γνώσεις τῶν μαθητῶν, β) Μιὰ ἄλλη σειρὰ περιέχει ἀσκήσεις πού ἀναφέρονται στὴν ὕλη πού διεξάγεται, γ) Μιὰ σειρὰ πού ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νά πλουτίσῃ τίς γνώσεις τῶν μαθητῶν πέραν ἀπὸ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ προγράμματος καί δ) Μιὰ σειρὰ αὐτοαγωγῆς. Ἡ τελευταία αὕτη εἶναι μιὰ πλήρης σειρὰ ὅπου τὰ δελτία εἶναι ταξινομημένα μὲ τόση φροντίδα, ὥστε οἱ μαθηταὶ νά μποροῦν νά προχωροῦν καί νά ἀποκοῦν μόνοι των νέες γνώσεις, χωρὶς σχεδὸν τὴ βοήθεια τοῦ δασκάλου. Μιὰ τέτοια σειρὰ ἀπὸ 125 δελτία γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν κοινῶν κλασμάτων ἔχει καταρτίσει, κατόπιν πολυετοῦς προσπάθειας, ὁ πρῶν διευθυντὴς τοῦ σχολείου MAIL καί νῦν ἐπιθεωρητὴς κ. Maurice Beguin. Ἡ σειρὰ αὕτη ἐδημοσιεύθη στὴ Λωζάννη καί στὸ Παρίσι.

Οἱ ἰδέαι πού πρυτανεύουν στὴ σύνταξιν τῶν δελτίων αὐτῶν ἐκφράζονται στὰ παρακάτω λόγια τοῦ κ. Beguin : « Δὲν εἶναι σπάνιο, λέγει, νά βλέπουμε παιδιά νά παρακολουθοῦν τέλεια τὸ πρόγραμμα, νά λύουν προβλήματα τοῦ βιβλίου χωρὶς δισταγμὸ καί ὅμως νά τοὺς διαφεύγουν οἱ βασικώτερες ἐννοίαι. Τὰ ἐν χρήσει βιβλία τῆς ἀριθμητικῆς προτείνουν στὸ παιδί τεχνιτὰ προβλήματα, ἀπομεμακρυσμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ καί ξένα πρὸς τὰ διαφέροντά του. Καί ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔχουν διατυπωθῇ γιὰ νά δικαιολογήσουν τὴ χρῆσιν μιᾶς δύσκολης πράξεως, ὅτι εἶναι προσχήματα γιὰ τὴ διαίρεσιν ἐνὸς κλάσματος δι'

ἄλλου. Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ νά ποῦμε ὅτι οἱ πράξεις ἔχουν γίνεαι αὐτοσκοπός. Ἐνῶ τὰ κλάσματα χρησιμεύουν πρὸ παντὸς γιὰ τὸν καθορισμὸ χρησίμων σχέσεων. Αὐτὲς τίς σχέσεις πρέπει νά μάθῃ τὸ παιδί νά ἀναγνωρίζῃ, νά δημιουργῇ καί νά ἐπωφελεῖται λογικῶς. Ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκομεν εἶναι πρὸ παντὸς νά μάθῃ νά παρατηρῇ καί νά σκέπτεται. Τὰ παιδιὰ δοκιμάζουν μεγάλη δυσκολία εἰς τὸ νά σκέπτονται ἀφηρημένα. Ἐχουν ἀνάγκην συγκεκριμένων παραστάσεων. Γι' αὐτὸ οἱ εἰκόνες, τὰ ἱχνογραφήματα, οἱ γραφικὲς παραστάσεις ἔχουν τὴ πρώτη θέσιν στὰ δελτία καί ἀντικαθιστοῦν πολλὰς φορὲς ἕνα ὁλόκληρο κείμενο. Οἱ περισσότερες ἐρωτήσεις μποροῦν νά λυθοῦν χωρὶς νά εἶναι ἀνάγκη νά καταφύγωμε στὶς κλασσικὲς πράξεις. Γιατὶ εἶναι μιᾷ ἀλήθειᾳ ὅτι καί χωρὶς τίς πράξεις μποροῦμε νά προωθήσωμε πολὺ τὴ μελέτη τῶν κοινῶν κλασμάτων, νά λύσωμε ἕνα σωρὸ ἐνδιαφέροντα καί διδακτικὰ προβλήματα.

Λυπούμεθα πού δὲν εἶναι εὐκολο νά παραθέσωμεν ἐδῶ μερικὰ τέτοια δελτία ἀπὸ τὴ προσαρμογὴ πού προσπαθήσαμε νά κάνωμε στὰ ἑλληνικά.

Δελτία ἔχουν καταρτισθῇ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς, καί γιὰ τὴ Γεωγραφία καί τὰ γλωσσικὰ μαθήματα: δελτία ἀναγνώσεως, ἐκθέσεων, γραμματικῆς καί λεξιλογίου. Θὰ περιορισθῶμε σὲ λίγα μόνο λόγια ἀκόμη, γιὰ νά δώσωμε μιὰ ἀμυδρὰ ἀλλὰ κάπως συμπληρωμένη εἰκόνα τοῦ συνόλου.

Τὰ γλωσσικὰ μαθήματα θεωρεῖται πὼς πρέπει νά ἀποβλέπουν περισσότερο στὴ καλλιέργεια τῆς ἐκφραστικῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν καί στὸ πλουτισμὸ τοῦ λεξιλογίου των. Ἡ μελέτη τῆς ζωντανῆς καθημερινῆς γλώσσης πρέπει νά προσέχῃ τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς καί τῶν ἰδιοτροπιῶν τῆς ὀρθογραφίας. Πρέπει νά ξεκινῶμε ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τίς ἐκφραστικὰς μορφὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, γιὰ νά τὸ ὀδηγήσωμε σιγὰ, σιγὰ εἰς τὸ νά συνειδητοποιήσῃ τὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν μορφῶν τῆς προφορικῆς καί γραπτῆς ἐκφράσεως. « Δὲν παραμελοῦμε τὴν ὀρθογραφίαν καί τὴ γραμματικὴν, λέει ὁ Dottrens, κάνομε ἴσως περισσότερη ἀπὸ πρῶτα. Ἀλλὰ μᾶς εἶναι ἀδιάφορο ἔαν οἱ μαθηταὶ μᾶς δὲν ξέρουν ἀπ' ἑξῶς καὶ ἀνακατωτὰ τοὺς κανόνες μὲ τίς ἐξαιρέσεις των, πού ἀφθονοῦν στὴ γραμματικὴ, ἀρκεῖ νά ἐπιτύχωμε νά καλλιεργήσωμε σ' αὐτοὺς μιὰ αἰσθησὶν τῆς γλώσσας των, πού θὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νά ὁμιλοῦν καί νά γράφουν ῥεθὰ ».

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀκριβολογία, ἡ σαφήνεια καί ὁ ἐκφραστικὸς πλοῦτος τῶν Γάλλων. Τοῦτο ἀναμφιβόλως ὀφείλεται, μεταξὺ ἄλλων, καί στὸ ὅτι ἔχουν εἰδικὸ μάθημα λεξιλογίου. Τὰ ἀναγνωστικά τους μάλιστα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα προσόντα, ἔχουν καί τοῦτο: παρουσιάζουν σὲ κάθε μάθημα ἕναν ἀριθμὸ νέων λέξεων, ὅχι τυχαῖα ἀλλὰ προμελετημένα. Οἱ νέαι αὐτὲς λέξεις ἔχουν ταξινομηθῇ προοδευτικῶς ἀνάλογα μὲ τὴ δυσκολία τους. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔχουν κάνει πειραματικὰς ἐρευναις τώρα τελευταῖα καὶ ἔχουν καθορίσει καὶ κατατάξει προοδευτικῶς τίς βασικὰς γαλλικὰς λέξεις. Ἐτοί ἀφιερώνονται εἰδικὰς ὥρες γιὰ τὴ μελέτη τοῦ λεξιλογίου καί κατὰ τὴν ἀποφοίτησίν τους ἀπὸ τὸ δημοτικὸν κατέχουν ὁπωσδήποτε ἕνα ποσοστὸ λέξεων, πού πλησιάζει τὰ 100% τῶν χρησιμοποιουμένων στὸ καθημερινὸν προφορικὸ ἢ γραπτὸ λόγο.

Νομίζουμε ὅτι σ' αὐτὸν τὸν τομέα πολλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν καὶ στὴ χώρα μας.

Παραθέτουμε λίγα παραδείγματα δελτίων πού προορίζονται γιὰ τὸν πλουτισμὸ τοῦ λεξιλογίου. Συχνὰ εἶναι καμωμένα κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε οἱ ἐρω-

τήσεις σ' ἓνα δελτίο νὰ εἶναι ἀπαντήσεις σ' ἓνα ἄλλο καὶ ἀντιστρόφως, πρᾶγμα πού ἐπιτρέπει καὶ τὸν εὐκόλο ἔλεγχο, ἀλλὰ καὶ διευκολύνει τὸ μαθητὴ στὸν καθορισμὸ τῆς ἐννοίας.

Δελτίον ἀρ. 22. Τί ἐπίθετο θὰ χρησιμοποιοῦσες σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς παρακάτω φράσεις :

Ἡ ἀγελάδα τρώει χόρτα, εἶναι ἓνα ζῶο
 Ὁ σκίουρος » φρούτα, » » »
 Ὁ σκύλος » κρέας » » »
 Τὸ σπουργίτι » σπόρους » » πτηνὸ
 Ἡ σαύρα » ἔντομα » » ἑρπετὸ

Δελτίον ἀρ. 23. Ὀνόμασε τρία ζῶα χορτοφάγα, δύο σαρκοφάγα, δύο φρουτοφάγα, τρία ἔντομοφάγα καὶ δύο σποριοφάγα.

Δελτίον ἀρ. 26. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω συγκρίσεις μὲ ἓνα ὄνομα ζώου :

Δυνατὸς σὰν
 Πεισματάρης σὰν
 Πονηρὸς σὰν
 Πιστὸς σὰν
 Ἀνόητος σὰν

Δελτίον ἀρ. 42. Νὰ βρῆς τὰ ἀντίθετα τῶν ἑξῆς ἐπιθέτων :

Χωράφι παχὺ
 » πλούσιο
 » καλλιεργημένο
 » ἄγονο

Δελτίον ἀρ. 43. Συμπλήρωσε τὴν παρακάτω ἄσκησι :

Ὅταν κάνουμε ἓνα ξηρὸ χωράφι πιὸ ὑγρὸ παίρνοντας νερὸ μὲ αὐλάκια, λέμε ὅτι τὸ
 Ὅταν κάνουμε ἓνα πολὺ ὑγρὸ χωράφι πιὸ ξηρὸ μὲ χαντάκια, λέμε ὅτι τὸ

Δελτίον ἀρ. 44. Πῶς λέγεται τὸ μέρος πού βάζουμε τὰ ἄλογα ; τὶς ἀγελάδες ; τὰ πρόβατα ; τὰ κουνέλια τὸ σκύλο ; τὰ περιστέρια ; τὶς μέλισσες ;

Δελτίον ἀρ. 48. Ποιὸς τρέφει καὶ περιποιεῖται τὰ ἄλογα ;

Ποιὸς τοὺς βάζει πέταλα ;
 Ποιὸς τὰ ὀδηγεῖ ὅταν εἶναι ζευγμένα στὸ κάρο ;
 Ποιὸς τὰ ὀδηγεῖ ὅταν εἶναι ζευγμένα στὸ ἀμάξι ;
 Ποιὸς καθαλικεύει τὸ ἄλογο σὲ μιὰ κοῦρσα ;
 Πῶς λέγεται αὐτὸς πού πηγαίνει μὲ τὸ ἄλογο ;
 Πῶς λέγεται αὐτὸς πού γιαιτρεύει τὰ ἄρρωστα ἄλογα ;

Δελτίον ἀρ. 98. Ποιὸ ζῶο θὰ μπορούσε νὰ πῇ :

Τί καλὰ πού δὲ τρώει ὁ ἄνθρωπος ποντίκια.
 Τί θὰ ἐγίνοντο χωρὶς ἔμένα τὰ Ἑνωμ. Βουστάσια ;
 Ὁ πιὸ γαῖδαρος ἀπὸ τοὺς δυὸ μας δὲν εἶναι αὐτὸς πού νομίζεις.
 Τὸ μέλι μου εἶναι καλλίτερο ἀπὸ τὴ ζάχαρί σου.
 Γιὰ μένα ἡ χειρότερη γιορτὴ τοῦ χρόνου εἶναι τὰ Χριστούγεννα.

Δελτίον ἀρ. 4. Ταξινόμησε ἀπ' τὸν πιὸ νέο ὡς τὸν πιὸ ἡλικιωμένο :

παιδὶ - νεογέννητο - ἔφηβος - γέρος - ὄριμος ἄνδρας - νέος - ἄνδρας στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του.

Δελτίον ἀρ. 7. Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἐκφράσεις :

Αὐγὴ τῆς ζωῆς, Βενιαμίν, νεότης, μακροζωΐα, γέννησις.

Δελτίον ἀρ. 8. Νὰ βρῆς τὸ ρῆμα πού ἀντιστοιχεῖ στό :

Ἀπολύμανσις, ἐπίδεσμος, ἐμβόλιο, ἀκρόασις, ἀκρωτηριασμός.

Οἱ ἀσκήσεις αὐτὲς δὲν εἶναι οὔτε ἀπὸ τὶς πρὶν πρωτότυπες οὔτε ἀπὸ τὶς πρὶν σπουδαῖες. Εἶναι οἱ ἀπλούστερες μᾶλλον, πού προσφέρονται γιὰ μιὰ βιαστικὴ μετὰφρασι. Δὲν εἶναι ὅμως ἡ πρωτοτυπία τὸ μόνο τους προσόν. Εἶναι πρὸ παντὸς τὸ σύστημα τῆς ταξινομήσεως καὶ ἡ πληρότης των. Μία γρήγορη ματιὰ στὴ σειρὰ τῶν δελτίων ἀρκεῖ γιὰ νὰ σχηματίσῃ κανεὶς τὴν ἐντύπωσι ὅτι τίποτε δὲν ἔχει παραλειφθῇ καὶ ὅτι κάθε μαθητὴς πού θὰ κάνῃ κτῆμα

τοῦ τὸ περιεχόμενο, θάξῃ προχωρήσῃ πολὺν πιὸ πέρα ἀπὸ τὶς φιλοδοξίες τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Μὲ τὴν ἴδια φροντίδα ἔχουν καταρτισθῇ καὶ τὰ δελτία τῆς γραμματικῆς. Εἶναι γνωστὸ πῶς οἱ Γραμματικὲς παρουσιάζουν ἓνα σοβαρώτατο μειονέκτημα: παραφορτωμένες μὲ κανόνες, ὑστεροῦν σὲ ἀσκήσεις. Εἶναι ὅμως ἐπίσης γνωστὸ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ διατυπώσῃ ἓνα κανόνα, γιὰ νὰ μὴ πορῇ καὶ νὰ τὸν ἐφαρμόξῃ. Διαπραττομε συνήθως διπλὸ

σφάλμα στη Γραμματική: ἀφ' ἑνὸς βιαζόμαστε στὴ γενίκευσι, στὴν ἐξαγωγή τοῦ κανόνος καὶ ἀφ' ἑτέρου περιορίζομαστε σὲ τελειῶς ἀνεπαρκεῖς ἀσκήσεις. Τὸ μειονέκτημα αὐτὸ θεραπεύεται θαυμάσια μὲ τὰ δελτία. Εἶναι τὸ ταμεῖον ἀσκήσεων ποὺ θὰ πλουτίζεται καὶ θὰ βελτιώνεται συνεχῶς μὲ νέες ἢ πιὸ

πρωτότυπες. Καὶ δὲν ἐξυπηρετοῦνται μόνον οἱ μαθηταί, ἀλλὰ καὶ ὁ δάσκαλος ποὺ θὰ ἔχῃ ἔτοιμα ἕνα σὺν ἀσκήσεων, ἀντὶ νὰ ἀναγκάζεται νὰ καταφεύγῃ σὲ ἐπινοήσεις τῆς στιγμῆς σὲ προχειροκαμώματα.

Νὰ μερικὰ δελτία ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προορίζονται γιὰ τὴ κατανόησι τῆς ἐννοίας τοῦ ρήματος :

Δελτίον ἀρ. 1. Τί κάνεις στὸ σχολεῖο; (ζητοῦνται μερικὰ ρήματα: γράφω, διαβάζω κλπ.).

Δελτίον ἀρ. 2. Τί κάνει ὁ κηπουρός; Πῶς πέντε πράξεις του.

Δελτίον ἀρ. 8. Μὲ ποιά ρήματα ἐκφράζομε τὶς παρακάτω πράξεις;

Κάνω μιὰ τρύπα	Βλέπω ἕνα ὄνειρο
Κάνω μιὰ ἐκλογὴ	Κάνω ἕνα λογαριασμό
Κάνω ἕνα περίπατο	Κάνω ἕνα δάνειο
Δίνω μιὰ ὑπόσχεσι	Κάνω ἕνα πῆδημα

Σχηματισμὸς ρημάτων:

Δελτίον ἀρ. 1. Ποιὲς λέξεις ἐχρησίμευσαν γιὰ νὰ σχηματισθῇ τὸ ρῆμα: Τραγουδῶ, ἐνθαρρύνω, μυρῶνω, προσεγγίζω, σκουπίζω.

Δελτίον ἀρ. 2. Βρὲς τὴ λέξι ποὺ σημαίνει:

Κάνω πιὸ βαρὺ, κάνω πιὸ ζεστό, πιὸ ἐλαφρὸ, πιὸ μεγάλο.

Δελτίον ἀρ. 3. Βάζω μέσα στὴ γῆ σημαίνει

» » στὸ κάδρο »

» » στὴ τσέπη »

Δελτίον ἀρ. 4. Βγάζω τὰ καρφιά σημαίνει

Βγάζω τὸ κουμπὶ ἀπὸ τὴ κουμπότρυπα

Μεταφέρω τὰ ἐπιπλα ἀπὸ ἕνα σπίτι

Ἀφαιρῶ τὸ χρώμα

Ἀφαιρῶ τὴ βαφὴ

Δελτίον ἀρ. 6. Ἀπὸ τὸ γόνιμος γίνεται τὸ γονιμοποιῶ. Βρὲς τρία ρήματα ποὺ σχηματίζονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο.

Σημασία τῶν ρημάτων:

Δελτίον ἀρ. 9. Πῶς μπορούμε νὰ διορθώσωμε ἕνα ροῦχο ὅταν εἶναι:

σχισμένο, τσαλακωμένο, σκονισμένο, τρυπημένο, λερωμένο, πολὺ μακρὺ, πολὺ φαρδύ.

Δελτίον ἀρ. 23. Ὅπισθοχωρῶ, ἀφαιρῶ, βγαίνω. ἀδυνατίζω, κλαίω.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἢ νὰ

» » προχωρήσωμε ἢ νὰ

» » προσθέσωμε » »

» » παχύνωμε » »

» » γελάσωμε » »

Τὸ ρῆμα καὶ τὸ ὑποκείμενό του:

Δελτίον ἀρ. 1. Ποιὸς πετᾷ; Ποιὸς πηδᾷ; Ποιὸς σκαρφαλώνει. Ποιὸς κολυμπᾷ; Ποιὸς καλπάζει:

Δελτίον ἀρ. 2. Ποιὸς κάνει τὶς ἀκόλουθες πράξεις:

Τὸ βρυχᾷται.

Ὁ γρουλλίζει.

Ἡ σημαίνει

Τὸ λάμπει.

Τὸ ρέει.

Δελτίον ἀρ. 6. Οὐρλιάζω, σκαρφαλώνω, χοροπηδῶ, μεγαλώνω, τσιμπῶ, καίω, σφυρίζω, νιαουρίζω. Βρὲς ἕνα ὑποκείμενο γιὰ κάθε ρῆμα καὶ κάνε ὠραίες φράσεις.

Τὰ δελτία γιὰ τὶς ἐκθέσεις παρέχουν ἀφθονο φραστικὸ ὕλικό, ὁδηγίες γιὰ τὴ τεχνικὴ τῆς φράσεως καὶ ὑποδεικνύουν ἰδέες ἢ νέα ἐκφραστικὰ μέσα. Οἱ τύποι τῶν δελτίων εἶναι περίπου οἱ ἑξῆς:

α) Φράσεις καὶ κείμενα ἀπὸ ἀναγνωστικά, ποὺ ἔχουν κάνει ἐντύπωσι στοὺς μαθητάς.

β) Εἰκόνες πρὸς παρατήρησιν. Οἱ εἰκόνες κομμένες ἀπὸ βιβλία, περιοδικὰ, ἑφημερίδες κλπ., εἶναι κολλημένες στὸ δελτίο μὲ μιὰ ἢ δυὸ ἐρωτήσεις σαφεῖς, στίς ὁποῖες θὰ ἀπαντήσῃ τὸ παιδί.

γ) Φράσεις πρὸς συμπλήρωσιν.

δ) Ταξινομήσεις τῶν ὄρων μιᾶς φράσεως.

ε) Ἀναζήτησις τῆς κατάλληλης λέξεως.

Τὰ δελτία τῆς Γεωγραφίας, τέλος, ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ παρακινοῦν τὰ παιδιὰ νὰ παρατηροῦν ὅ, τι βλέπουν καθημερινῶς γύρω τους χωρὶς προσοχή, καὶ νὰ διστυπῶνουν ἀπορίες περὶ τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο κυλᾷ ἡ ζωὴ των. Εἶναι μιὰ προπαρασκευὴ γιὰ μιὰ διδασκαλίαν τῆς Γεωγραφίας βασι-

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Τοῦ κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΖΗΣΗ

Ἀξιόλογοι ὑπηρετές καὶ δυναμικοὶ στοχαστὲς τῆς πραγματικῆς Τέχνης ὑποστήριξαν κατὰ καιροὺς τὴν ἰδέα, πὼς ἡ **Τέχνη** μὲ τὰ καλοδοουλεμένα δημιουργήματά της φέρνει τὸν ἄνθρωπο σίγουρα καὶ πάντοτε στὴν ἠθικὴ του τελείωση στὰ πλαίσια βέβαια τοῦ δυνατοῦ. Μὲ ἄλλα λόγια ὑποστηρίχθηκε, πὼς ἡ **Τέχνη** φέρνει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἴδια ἀνύψωση, πού τὸν φέρνει καὶ ἡ **Ἠθικὴ**. Τέτοιοι «ὑπερδιασώτες» τῆς **Τέχνης** εἶναι πολλοί. Σημειῶνω ἐδῶ τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικούς καὶ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους. Εἶναι τρεῖς: Ὁ ἓνας εἶναι ὁ γεμάτος ἐσωτερικὸ δυνάμισμό Γερμανὸς ποιητὴς Friedrich Schiller (Φρ. Σίλλερ)· ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Γερμανὸς διδακτικὸς καὶ παιδαγωγικὸς Otto Ernst (Ὅττο Ἔρνστ) καὶ ὁ τρίτος ὁ στοχαστὴς Flaubert (Φλωμπέρ). Καὶ οἱ τρεῖς τοὺς σιὸ σύντομο διάβα τοὺς πάνω ἀπὸ τὴ φλούδα τῆς γῆς εἶχαν ζωντανὲς πνευματικὲς ἀνησυχίες, δούλεψαν μὲ ὄρεξη καὶ μᾶς ἀφησαν ἀρκετὰ ἀξιόπρόσεκτα ἔργα ὁ καθένας βέβαια στὸν τομέα τῶν ἐνασχολήσεών των. Καὶ οἱ τρεῖς τοὺς μαζί ἀποτε-

λοῦν **αὐτὸ τρίγωνο τῆς παντοδυναμίας τῆς Τέχνης**. Πίστεψαν, πὼς ὅλα μποροῦν νὰ διορθωθοῦν καὶ νὰ πάρουν τὸν ὄνειρευτὸ δρόμο τῆς ἠθικῆς σὰν ἔρθη τῆς **Τέχνης** ἡ ἐπικράτηση. Γι' αὐτὸ τοὺς τὸ ὁμορφο **ἀπιστεύω** ἀγωνίσθηκαν μὲ ὅλη τοὺς τὴ δύναμη μέχρις οὗτου σκεπάσθηκαν ἀπὸ τὴ βαρεὶα ταφόπετρα.

Ὁ πρῶτος ἀπὸ τὴν «Τριάδα» αὐτὴ, δηλ. ὁ Schiller, σὲ ἐπιστολές του, πού σώζονται, σὲ φιλοσοφικά του ἔργα καὶ σὲ πολλὰ του ποιήματα ὑποστηρίζει πὼς ὁ καλλίτερος δρόμος, πού ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸ Ὁραῖο, τὸ Ὑψηλὸ καὶ τὸ Ἀληθινό, εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς **Τέχνης**. (1) Ὁ Otto Ernst προχωράει σὲ ἀκρότητες. Ζητάει τὴν κατάργηση τῆς **Θρησκείας**—πού ἐπιδιώκει τὴν ἠθικὴ ἐξύψωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν πραγματικὴ εὐτυχία—καὶ στὴν θέση τῆς **Θρησκείας** τοποθετεῖ τὴν

1. Προβλ. καὶ Ν. Ἐξαρχοπούλου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, ἔκδ. Δ', Ἀθῆναι, 1950, τόμος Α', σελ. 277 κ. ἄλ.

σμένῃ στὴν παρατήρησι, καὶ γιὰ τὴ διδασκαλίαν τῆς Ἱστορίας ἐπίσης, μὲ τίς πολλὰς ἀπορίες πού θὰ προκαλῇ καὶ τὸ διαφέρον πού θὰ ξυπνᾷ γιὰ τὸ παρελ-

θὸν τῆς πατρίδος.

Τὰ δελτία αὐτὰ εἶναι διπλᾶ, τὸ πρῶτο ἔχει μιὰ φωτογραφία καὶ τὸ δεύτερο τίς ἐρωτήσεις.

- Δελτίον ἀρ. 2. α) Πανοραματικὴ ἀποψὶς τῆς Γενεύης μὲ τὸ τμήμα τοῦ καντονιοῦ πού διασχίζεται ἀπὸ τὸ Ροδανό.
β) Τί παριστάνει αὐτὴ ἡ φωτογραφία; Ποιὸς εἶναι ὁ ποταμός, ὁ παραπόταμος καὶ ἀπὸ ποῦ περνοῦν; Ποιά ὄρη βλέπεις;
Ποιά κτίρια; Ποιὲς παραλίες, κήπους, λεωφόρους;
- Δελτίον ἀρ. 13. α) Φωτογραφία τῆς Place Neuve μὲ τὸ θέατρο καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ στρατηγοῦ Dufour.
β) Πὲς τί ξέρεις γι' αὐτὴ τὴ πλατεῖα γι' αὐτὸ τὸ κτίριο καὶ γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου βλέπεις τὸ ἄγαλμα;
- Δελτίον ἀρ. 14. α) Φωτογραφία τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου.
β) Εἶναι παλιὸ ἢ καινούργιο κτίριο; Ποιό ἔτος κτίσθηκε; Ἦταν πάντοτε ὅπως τὸ βλέπεις τώρα; Πὼς ὀνομάζεται;
- Δελτίον ἀρ. 24. Πήγαινε στὸ μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλβετίας, μέτρησε σὲ ἑκατοστὰ τὸ μῆκος μερικῶν τοῦν-νελ καὶ βρὲς τὸ πραγματικὸ τοὺς μῆκος.
- Δελτίον ἀρ. 27. Ὑπολόγισε σὲ δυὸ χιλιοστὰ κάθε 100 μέτρα ὕψους καὶ ζωγράφησε τὸ Λευκὸν Ὅρος τὸ Môle καὶ τὸ Saleve, τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο.

Αὐτὴ εἶναι στίς γενικὲς τῆς γραμμὲς ἡ τεχνικὴ τῆς ἑξατομικευμένης ἐργασίας, ὅπως ἐφαρμόζεται στὴ Γενεὺ. Εἶναι δοκιμασμένη ἐπὶ 25ετίαν καὶ ὅσοι τὴν ἐφήρμοσαν ἐκφράζονται ἀνεπιφύλακτα ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ διάδοσίς της σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς Ἑλβετίας τῆς χώρας αὐτῆς πού συνδυάζει σ' ἓνα ἁρμονικὸ συγκερασμὸ τὸ συντηρητισμὸ καὶ τὴ προοδευτικότητά, εἶναι ὁ ἀψευδὴς μάρτυς τῆς ἀξίας της. Σὲ μᾶς, πού τὰ σχολεῖα μας δὲν ἔχουν ἀκόμη διαφοροποιηθῇ ὅπως ἄλλου καὶ πού εἶναι στὸ μεγαλύ-τερο ποσοστὸ τοὺς μονοτάξια ἢ ὀλιγοτάξια, θὰ μπο-ροῦσε νὰ ὠφελήσῃ διπλᾶ.

Καὶ γιὰ νὰ τελειώσω μὲ τὰ λόγια τοῦ Dottrens «ὅταν ἡ ἑξατομικευμένη διδασκαλία πάρῃ τὴ θέσι

πού τῆς ἀξίζει πλάϊ στὴν ὁμαδική, θὰ ἔχουν πραγμα-τοποιηθῇ καλλίτερες συνθήκες γιὰ τὴ μόρφωσι τῶν παιδιῶν. Τὴν ἡμέρα πού θὰ τελειοποιηθῇ ἡ τεχνικὴ αὐτὴ, τὸ πρόβλημα τῆς διαφοροποιήσεως τῶν τάξεων θὰ χάσῃ τὴ σπουδαιότητά του. Γιατί, ὅποιες κι ἂν εἶναι οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας τοῦ δασκάλου, θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ προσφέρῃ στὸ κάθε παιδί ὅλες τίς δυνατότητες ἀναπτύξεως καὶ νὰ μετρήσῃ τὴ προσπά-θεια πού μπορεῖ νὰ τοῦ ζητήσῃ. Ἡ ἑξατομικευμένη διδασκαλία προσφέρει καὶ στὰ σχολεῖα τῶν πόλεων καὶ στὰ σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου—καὶ πρὸ παντὸς στὰ τελευταῖα—τὸ ἀπαραίτητο συμπλήρωμα, τὸ φάρ-μακο γιὰ τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὑποφέρουν ὁ δά-σκαλος οἱ μαθηταὶ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις συγχρόνως.

Τέχνη. (1) Καί ὁ πολὺς Flaubert λέγει ἐπιγραμματικὰ τὰ ἑξῆς : «Τὸ μόνο μέσον γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὴ δυστυχία, εἶναι νὰ ἀφοσιωθοῦμε στὴν Τέχνη. Χωρὶς τὴν Τέχνη ἡ ζωὴ δὲν ἔχει καμμιά ἀξία. Ὡς ἀγαπιώμαστε στὸ ὄνομα τῆς Τέχνης καθὼς οἱ μυστικιστὲς ἀγαπῶνται στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ». (2)

Θαρρῶ, πὼς οἱ παραπάνω σκέψεις καὶ ἄλλες παρόμοιες τῶν Schiller, Otto Ernet καὶ Flaubert μποροῦν νὰ συνοψισθοῦν στὸ ἐπίγραμμα : **«ἡ Τέχνη ἠθικοποιεῖ»**, πού γιὰ πολλοὺς εἶναι ἀξιωματικὴ ἀναντίρρηση ἀλήθεια. Καὶ γεννιέται εὐλογα τὸ ἐρώτημα : **«Ἡθικοποιεῖ πραγματικὰ ἡ Τέχνη;»** Γιὰ νὰ δώσουμε σωστὴ ἀπάντησιν σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα θὰ πρέπει νὰ σταθοῦμε πρὸ ἀντικειμενικοῦ, νὰ ξεμαρκύνουμε λιγάκι ἀπὸ τίς ἰδιαιτέρες μας προτιμήσεις γύρω ἀπὸ τοὺς λογίων - λογίων τομεῖς τῆς **Τέχνης** (π.χ. Μουσικὴ, Ποίηση κτλ.) καὶ νὰ ἰδοῦμε ἂν πραγματικὰ ἡ **Τέχνη** ὑπηρετῇ τὴν **Ἡθικὴν** ἢ σωστότερα ἂν πάντοτε ἡ **Τέχνη** ὑπηρετῇ τὴν **Ἡθικὴν**.

Σ' αὐτὴ μας τὴν ἀναζήτησιν τῆς πραγματικῆς ἀλήθειας θαρρῶ, πὼς καλλίτερος ὁδηγὸς καὶ βοηθὸς μπορεῖ νὰ μᾶς παρασταθῇ ἡ **Ἱστορία**. Γι' αὐτὸ καὶ τῆς ζητάω τὴ συνδρομή. Καὶ νά : Μὲ τὰ φτερά της μὲ μεταφέρει στὰ καλὰ χρόνια τῆς Ἀθήνας. Στὰ χρόνια, πού ἀρχοντὰς της εἶναι ὁ μεγάλος **Περικλῆς**. Χρόνια γεμάτα δόξα καὶ μεγαλεῖο χρόνια, πού σωστά, ὠνομάσθηκαν **«Χρυσοὺς αἰῶνες»**. Παντοῦ ἡ **Τέχνη** προβάλλει τὴ γεμάτη ὁμορφιὰ θωρεῖά της. Ἔργα, πού κινοῦν τὸ θαυμασμὸ καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τῶν «σπουτνικ». Καλλιτεχνήματα, πού θὰ θαυμάζωνται γιὰ πάντα. Ἡθικὰ ὅμως πὼς εὐρίσκεται αὐτὴ ἡ ἐποχὴ ; Δυστυχῶς ἐπικρατεῖ παντοῦ μεγάλη κατάπτωση. Ὁ ἴδιος ὁ **Περικλῆς** κυλιέται καὶ ξενυχτᾷ στὸ κρεβάτι μῆς πραγματικῆς πόρνῃς, τῆς ἑκαουστίης **Ἀσπασίας**. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ τόσοι ἄλλοι τιτλοῦχοι. Οἱ μεγάλοι στρατιωτικοὶ καὶ ἄλλοι ἀφέντες μποροῦν ἐλεύθερα νὰ ἱκανοποιοῦν τίς σαρκικὰς τοὺς ὁρμὰς σὲ ἐφηβους τοῦ ἴδιου φύλου (3)—πρᾶγμα, πού σήμερα χαρακτηρίζεται—καὶ πολὺ σωστὰ σὰν σεξουαλικὴ διαστροφή. (4) Οἱ γυναῖκες κατὰ διαστήματα «θυσιάζουν» στὴν **Ἀφροδίτη** χωρὶς καμμιά σαστολή. Καὶ τόσα ἄλλα «ὦν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς». Καὶ ὅμως σὲ καμμιά ἄλλη ἐποχὴ δὲ λατρεῦθηκε τόσο πολὺ ἡ **Τέχνη** ὅσο στὰ χρόνια τοῦ **Περικλέους** στὴν Ἀθήνα. Δυστυχῶς ὅμως ἡ συμβολὴ της στὴν ἠθικὴ ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἦταν πολὺ περιορισμένη.

Μὲ ἓνα μεγάλο πῆδημα φτάνουμε στὰ χρόνια τῆς **Ἀναγέννησης** ἀφήνοντας πίσω μας τὸ **Μεσαίωνα** μὲ τίς φοβέρες του. Ἡ **Τέχνη** χαρούμενη στήνει χορὸ στὴν **Ἰταλία, Γαλλία, Γερμανία, Κάτω Χώρες** καὶ ἄλλου. Παραστέκουν δίπλα της ὁ **Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Δονάρδος Ντὰ Βίντσι, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τιτσιάνο** καὶ τόσοι ἄλλοι διαλεχτοὶ ἐργάτες τῆς

Τέχνης. Καὶ ὅμως καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ ἠθικὴ κατάντια τοῦ ἀνθρώπου στὴ γενικώτερη θεώρησίν της δὲν εἶναι καὶ τόσο ἐνθαρρυντικὴ. Τὸ χειρότερο καὶ τὸ πέρα γιὰ πέρα ἀδικαιολόγητο εἶναι, πού κάπου - κάπου ἀναγνωρισμένοι καλλιτέχνες ξεπέφτουν ἠθικὰ καὶ ἔτσι ἀμαυρῶνεται τὸ μεγαλεῖο τοὺς ὅταν κυτταχθοῦν ἀπὸ διάφορες πλευρές.

Καὶ ἡ **Ἱστορία**—σοβαρὸς καὶ ἐπίσημος κριτὴς—ἀνοίγει τὴν αὐλαίαν γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν ἐποχὴ τοῦ **Ρωμαντισμοῦ**. Γιὰ πολλοὺς ὅμως ἀπὸ τοὺς **Ρωμαντικούς** ἡ ψυχὰνάλυσιν λέγει, πὼς εἶχαν ἐσωτερικὸ χάσμα καὶ ψυχικὸ διχασμὸ καὶ ἄς μᾶς ἔδωσαν σοβαρὰ ἔργα.

Ἄς σταματήσουμε ὅμως μέχρις ἐδῶ. Πολὺ τσουχτερὸ εἶναι τὸ μέχρι τώρα κατηγορητήριον. Καὶ ὁ ἀπολογισμὸς ἀρκετὰ δυσάρεστος. Καὶ ὅμως ἡ **Τέχνη** ἔχει μέσα της μιὰ τεράστια καὶ θαυμάσια δύναμη. Γι' αὐτὴ τὴ δύναμιν μιλάμε πρὸ κάτω παίρνοντας ἔτσι ὄχι μονάχα τὴ θέσιν τοῦ κατήγορου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπερασπιστοῦ τῆς **Τέχνης**.

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὅλες οἱ ἐπιτεῦξεις τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ ἔχουν μέσα τους μιὰ κάποια δύναμιν, πού ἀνάλογα μὲ τὴ χρῆσιν της μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ἢ καὶ νὰ χαντακώσῃ κυριολεκτικὰ τὸν ἐπινότη τῶν τόσων ἐπιτεύξεων, τὸν ἀνθρώπο. Πάρτε γιὰ παράδειγμα τὴν **Ἐπιστήμην**. Καὶ πρῶτα - πρῶτα τὴν **Ἱατρικὴν** καὶ τὴ **Φαρμακολογίαν**. Ἐνα καλὸ φάρμακο μπορεῖ νὰ ἀπομακρύνῃ κάποιον ἀνθρώπο ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ τάφου, πού κάποιο αἷτιον τὸν ἔφερε μέχρις ἐκεῖ καὶ πού ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ σωτήριον φάρμακο ἴσως—ἢ σωστότερα σίγουρα—θὰ γινόταν τροφή γιὰ τὰ σκουλήκια. Νά, λοιπὸν ἡ θετικὴ ὄψιν τῆς δύναμιν τῆς **Ἐπιστήμης**. Δὲν λείπει ὅμως καὶ ἡ ἀρνητικὴ τῆς ὄψιν. Σπανίζει βέβαια κάπως καὶ ὅταν ἔρθῃ μὲ πρόσκλησιν ἢ καὶ ἀπρόσκλητῃ τότε σαρκαστικὰ χορεύει ὁ χάρωντας καὶ τὸ νεκρικὸ σάβανο ἀπλώνεται παντοῦ. Μήπως τάχα ἡ χθεσινὴ ἀνθρωποχαλασίαν μὲ τίς βόμβες καὶ τὰ κάθε λογῆς πολεμικὰ μέσα δὲν ἐτοιμάσθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπο ; Καὶ μήπως δὲ δούλεψαν γιὰ νὰ γίνῃ τὸ ἀπαίσιο παγκόσμιον αὐτὸ νεκροκρέββατον ἐπιστήμονες τῆς **Φυσικῆς**, τῆς **Χημείας**, τῆς **Μηχανικῆς**, τῶν **Μαθηματικῶν** καὶ τόσων ἄλλων Ἐπιστημῶν ;

Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ **Τέχνη** περικλείει μέσα της μιὰ μεγάλη δύναμιν. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ, πὼς ἡ πραγματικὴ **Τέχνη** πρέπει νὰ ἔχῃ μέσα της μονάχα θετικὴν δύναμιν. Δύναμιν γιὰ τὸ πραγματικὰ **ὦρατο**. Δύναμιν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι γιὰ τὸ χαντάκωμά του. Σὰν ἔχει μέσα της τὴ θετικὴ αὐτὴ δύναμιν τῆς ἀξίζει ὁ θαυμασμὸς μας καὶ ἡ ἀγάπη μας.

Ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν θεώρησιν τῆς **Τέχνης** βγαίνει αὐτὴ ἐδῶ ἡ διαπίστωσις : Τὰ ἀξιόλογα δημιουργήματα τῆς **Τέχνης** πέφτοντας στὶς αἰσθήσεις μας καὶ προχωρῶντας στὸν ἐσωτερικὸν μας πνευματικὸν κόσμον μᾶς γεμίζουν ἀπὸ εὐάρεστες συναισθηματικὰς καταστάσεις. Μᾶς κάνουν νὰ ζήσουμε στιγμὰς ἀνείπωτες, γεμᾶτες εὐτυχία, πού δὲν ξαγοράζονται μὲ ἄλλες ἀπολαύσεις. Μᾶς παίρνουν ἀπὸ τὴν

1. Προβλ. καὶ Ν. Ἐξαρχοπούλου, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 278

2. Προβλ. καὶ Σ. Παγιατάκη, Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία, ἐκδ. Β', Ρόδος 1951, σελ. 160.

3. Προβλ. καὶ α) Ἰωάννου Συκουτῆ, Πλάτωνος Συμπόσιον, Ἀθήναι, 1950, β) Γ. Θεοδωρακοπούλου, Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα.

4. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ, πὼς ὁ Πλάτων αὐστηρῶς καταδικάζει αὐτὴ τὴν παρέκκλισιν. βλπ. «Συμπόσιον» 186 b, ἐπίσης «Νόμοι» 636 b καὶ 811 α.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΙΜΑ

Δημοδ)κάλου Α' Σχολείου 'Αμφίσσης

Κάθε χρόνο μόλις ανοίγουν τὰ σχολεία ὁποδεχόμεθα μὲ κάποια συγκίνησι, μὰ καὶ μὲ κάποια θέρμη τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου, τοὺς τροφίμους μας! Εἶναι δὲ δικαιολογημένη αὕτη ἡ συγκίνησι, ἂν ἀναλογισθοῦμε τὸ ὕψηλὸ ἔργο, τὸ ὁποῖον ἐπιτελοῦμε κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ σχολ. ἔτους. Ἡ συγκίνησι μας αὕτη γίνεται ἐντονώτερη ὅταν τὸ βλέμμα μας καὶ ἡ ἀγάπη μας ἀγκαλιάζῃ, τὴν πρώτη σχολικὴ ἡμέρα, τοὺς μαθητὰς ἐκείνους ποὺ πρωτοέρχονται στὸ σχολεῖο. Καὶ εἶναι ἐντονώτερη ἡ συγκίνησι μας καὶ θερμότερη ἡ ἀγάπη μας γι' αὐτὰ τὰ παιδιὰ, γιατί ἀντικρύζουν γιὰ πρώτη φορὰ, μὲ ἀγωνία καὶ περιέργεια, ἕναν ἄγνωστο κόσμον καὶ μπαί-

νουν σὲ μιὰ καινούργια ζωὴ, ποὺ ἡ ἀδύνατη σκέψι τους δὲν τὴν ἐρεῦνησε καὶ ἡ πλούσια φαντασία τους δὲν τὴν ἐψηλάφισε, ὅπως ἔκανε μὲ τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ ποὺ ζοῦσε ὡς τώρα!

Κάθε χρόνο λοιπὸν μόλις ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα, ὁ δάσκαλος αἰσθάνεται αὐτὲς τίς δυνατὲς συγκινήσεις καὶ μὲ τίς συγκινήσεις αὐτὲς κάμνει τὸν σταυρὸν τοῦ καὶ παίρνει τὸ δρόμον πρὸς τὸ ψῆλωμα τοῦ Γολγοθᾶ ὅπου λάμπει τὸ Θεῖο Φῶς, ἡ τελειότητα καὶ ἡ ζωὴ! Πόσες δὲμως δυσκολίες ἀντιμετωπίζει καὶ τί ἀγωνίες δοκιμάζει ὥσπου νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ψηλά, ποὺ θὰ τὸν θεωροῦν ὁλοι νικητὴ καὶ Δάσκαλον, κανεὶς δὲν τὸ σκέπτεται. Καὶ οἱ δυσκολίες αὐτὲς ἀρχί-

πεζότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ μὲ τὰ αἰθέρια τὸς φτερά μᾶς φέρουν σ' ἕναν ὁμορφὸν κόσμον, σ' ἕναν κόσμον ὅπου ὅλα εἶναι βαλμένα μὲ τάξιν καὶ ἁρμονία. Μᾶς ξεκουράζουν ἀπὸ τὸ δύσκολον ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ μᾶς γεμίζουν χαρὰ. Μᾶς μαλακώνουν τὴν καρδιά καὶ μᾶς φωλιάζουν στὴν καρδιά μας τὴν ἀγάπην γιὰ τὸ συνοδοιπόρον μας τῆς ζωῆς, γιὰ τὰ ζῶα, γιὰ τὰ φυτὰ, γιὰ ὁλάκερον τὸν κόσμον, γιὰ τὸ μεγάλο **Δημιουργόν**. Μᾶς γεμίζουν ἀπὸ καλαισθητικὴ ἀπόλαυση.⁽⁶⁾

Γιὰ ὅλα αὐτὰ βέβαια καὶ πρὸ παντὸς γιὰ νὰ νοιώθουμε καλαισθητικὴ ἀπόλαυση ἀπὸ κάποιο δημιούργημα **Τέχνης** χρειάζεται μιὰ καλλιέργεια ψυχικὴ, χρειάζεται μιὰ κάποια καλλιτεχνικὴ ζύμωση.⁽⁷⁾ Ὑπάρχουν βέβαια ἔργα **Τέχνης**, ποὺ ὁ καθένας μπορεῖ νὰ τὰ νοιώσῃ, νὰ τὰ ζήσῃ, νὰ τὰ χαρῇ. Καὶ ὑπάρχουν τέτοια στὸν κάθε τομέα τῆς **Τέχνης**. Στὴν Ποίησιν, στὸ Πεζογράφημα, στὸ Χορό, στὴ Μουσικὴ καὶ ἄλλοι. Ἀνάλογα μὲ τὴν κλίση καὶ μὲ τὴν αἰσθαντικὴν τοῦ καλλιέργεια ὁ καθένας χαίρεται ἕναν κάποιον ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ἢ καὶ περισσοτέρους ἀκόμα. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἔργα **Τέχνης**, ποὺ κλείνουν μέσα τοὺς ἕναν ὁλάκερον πλούσιον κόσμον καὶ ὅμως σὲ πολλοὺς εἶναι ἀκατανόητα. Γιὰ νὰ τὰ νοιώσῃ κανεὶς σ' ὅλους τοὺς τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος χρειάζεται καὶ προδιάθεσιν καλαισθητικῆς ἀντιλήψεως καὶ καλλιέργεια αὐτῆς τῆς προδιάθεσης ἀπὸ εἰδικὸ δάσκαλον.⁽⁸⁾

Ἀπὸ τὸ σημεῖον ὅμως τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς δυνάμεως **Τέχνης** μέχρι στὸ σημεῖον τῆς «θεοποιήσεως» αὐτῆς τῆς δυνάμεως ἡ ταπεινότητά μου θαρρεῖ, πὼς ὑπάρχει τεράστια ἀπόστασις. Σὰν βαδίζουν

ἡ **Τέχνη** καὶ ἡ **Ἠθικὴ** ἡ μιὰ πλάϊ στὴν ἄλλη δὲν χωράει καμμιὰ ἀμφιβολία, πὼς πετυχαίνουν καλλίτερα καὶ γρηγορώτερα κάποιο καλὸ σκοπὸ. Αὐτὸ τὸ συνταίριασμα τῆς **Τέχνης** μὲ τὴν **Ἠθικὴ** εἶναι σωστὸ νὰ γίνῃ, γιατί ἀπλούστατον τὸ **Ὁραῖον τῆς Τέχνης δὲν εἶναι πάντοτε καὶ Ἀγαθόν**. Μὰ κι ὅταν ἀκόμα τὸ **Ὁραῖον τῆς Τέχνης** εἶναι καὶ Ἀγαθὸ καὶ τότε ἂς μὴν αὐταπατώμεθα, πὼς αὐτὸ καὶ μονάχα αὐτὸ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσῃ στὴν ἠθικὴ τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Μὰ κι ἂν ἀκόμα γίνῃ καὶ αὕτη ἡ ἐπίτευξις θὰ εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως· θὰ εἶναι σὲ λίγους ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ θαρρετὰ ὑποστηρίζω τὴ γνώμην, πὼς ἡ συνισταμένη τῆς ἠθικῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀποτελεῖται μονάχα ἀπὸ τὴν **Τέχνην**. Ἐχει καὶ τὴ **Θρησκείαν** μὲ τοὺς ἠθικοὺς τοῦ σκοποῦς, μὲ τὴ γεμάτη ἠθικὸν νόημα καὶ ἠθικὴ ἀξία διδασχὴ τῆς. Ἐχει καὶ τὴν καλὴν **Πολιτείαν** καὶ τὴν πραγματικὴν **Δικαιοσύνην**. Ἐχει καὶ τὴν **Ἀγωγὴν** μὲ τοὺς ὑψηλοὺς καὶ ὠραίους σκοποὺς τῆς. Ὅταν ὁ θεῖος **Πλάτων** ἔλεγε, πὼς «ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἁρμονία καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἐρρωμένεστατα ἄπτεται αὐτῆς φέροντα τὴν εὐσηχμοσύνην» δὲν ἐξοστράκιζε καὶ τὸ ρόλον τῆς **Πολιτείας** στὴν ἠθικὴ ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε τῆς **Φιλοσοφίας**, οὔτε τῆς **Παιδείας**, πολὺ περισσότερα μάλιστα τῆς **Θρησκείας**.

Τὸ θέμα μας εἶναι ἀπέραντον καὶ φυσικὰ δὲν μπορεῖ νὰ ξετυλιχθῇ σ' ἕνα «Σημείωμα». Χρειάζεται εἰδικὴ μελέτη μὲ ἀρκετὰς σελίδες. Ἡμεῖς εἶχαμε σκοπὸ νὰ παρουσιάσουμε συνοπτικὰ μιὰ μόνον πλευρὰ του. Σὲ ἄλλο μας «Σημείωμα» θὰ παρουσιάσουμε καὶ ἄλλες πλευρὰς. Δὲν θὰ ἦταν ἄραγε σωστὸ νὰ ἀκουσθοῦν γινώμες καὶ ἀπὸ ἄλλους πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα; Ἔτσι δὲν θὰ χυνώταν «περισσότερο φῶς» —γιὰ νὰ δανεισθῶ τὴ φράσιν αὕτη ἀπὸ τὸν Gōthe— καὶ δὲν θὰ ξεδιαλυνώταν πολλὰ ἀμφίβολα σημεῖα; Ἐχῶ τὴ γνώμην, πὼς μόνον καταφατικὴ ἀπάντησις ταιριάζει στὰ παραπάνω ἐρωτήματα καὶ ποὺ γρήγορα θὰ πάρῃ τὸ δρόμον τῆς πραγματώσεως σὲς ἐκλεκτὰς σελίδες τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Βήματος τοῦ Διδασκάλου.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΕΥΑΓ. ΖΗΣΗΣ

6. Προβλ. καὶ Δημ. Γ. Μωραΐτου, Γενικὴ Ψυχολογία ἐκδ. Β', Ἀθῆναι, 1939, σελ. 283 κ. ἐξ.

7. Προβλ. καὶ α) Δημ. Γ. Μωραΐτου, ἐνθ. ἄνωτ. β) Ε. Παπανούτσου, Αἰσθητικὴ.

8. Δυστυχῶς στὰ Πανεπιστήμια μας ἀκόμα δὲν πῆρε τὴ θέση, ποὺ πρέπει, ἡ Αἰσθητικὴ παρ' ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ αἰσθητικοῦ Μουσικοῦ καὶ ἄλλων. Σὲ πολλὰ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης ὑπάρχει ἐπίσημη ἐδρα Αἰσθητικῆς.

ζουν από το πρώτο ξεκίνημα, από την πρώτη έντονη συγκίνηση, από το αντίκρουσμα των μικρών εκείνων μαθητών, που πρωτοέρχονται στο σχολείο. Και τοις άλλοις γιατί έδω βρίσκεται η πιο σοβαρή δυσκολία, το πιο σοβαρό ψυχο-παιδαγωγικό πρόβλημα. Τα παιδιά της Α' τάξεως απέσπασθησαν, θεληματικά ή όχι, από την ξενισιά και το ελεύθερο παιγνίδι των και οδηγήθησαν σήμερα στην πολυθόρυβη ζωή του σχολείου, στην πειθαρχημένη ζωή της τάξεως, στην κοινωνική και πνευματική ανομοιογένεια και υποχρεώθησαν να συμμορφωθούν με το καινούργιο τους περιβάλλον, το περιβάλλον το σχολικό, που έχει μεγάλες και βασικές διαφορές με το προσχολικό και ιδιαίτερα με το στενό οικογενειακό. Το παιδί της Α' τάξεως, την πρώτη σχολική ημέρα, που θ' ανέβη το σκαλοπάτι της σχολικής ζωής, θα νοιώσει τον πρώτο συναισθηματικό τραυματισμό, που θα παίζει σοβαρό ρόλο στην όλη κατοπινή σχολική του ζωή. Και όταν καθήση στο θρανίο κι αντικρύση την αϊθουσα με τα έπιπλα της, την έδρα με το δάσκαλό του, τα έμψυχα και τα άψυχα κι άγγιζουν την ψυχική του περιοχή και στη σκέψη και στην έσωτερική του ένεργητικότητα και στην φαντασία του, θα δώσουν ένα ιδιαίτερο χρώμα και τόνο, ώστε να είναι ο τόνος και το χρώμα αυτό, ή δύναμι εκείνη που θα το κάμη ίκανό να προσαρμοσθή ή όχι στο καινούργιο του περιβάλλον, το σχολικό. "Αν ο δάσκαλος άγνοη τον λεπτό αυτό συναισθηματικό κλονισμό που δημιουργεί στο μαθητή της Α' τάξεως ο έρχομός του στο σχολείο, αν θεωρή το παιδί αυτό όπλισμένο με όλα τα άπαραίτητα ψυχοπνευματικά έφόδια για μια γρήγορη, εύκολη και άνωδυνη συναισθηματική προσαρμογή στο νέο σχολικό περιβάλλον, τότε οι ένεργειές του, αντί να διευκολύνουν την προσαρμογή αυτή, θα την κάνουν πιο δύσκολη και το παιδί θα παραμείνη ξένο προς το νέο του περιβάλλον.

Το παιδί της Α' τάξεως για να προσαρμοσθή στο σχολικό του περιβάλλον χρειάζεται πίστωση χρόνου, άπαιτεί ώριμανσι συναισθηματική και θα συντελεσθή αυτό, αν οι δικές μας ένεργειες είναι σύμφωνες με την ψυχοπνευματική αυτή κατά τσι το παιδί των 6 χρόνων, το παιδί που αλλάζει, σε μια νέα ψυχοπνευματική και σωματική μεταλλαγή, ένα νέο περιβάλλον. Χρειάζεται ο δάσκαλος να γνωρίζη την κρισιμότητα αυτή και να βελτιώνη μέρα, με την ημέρα και χρόνο με το χρόνο, τους δρους της προσαρμογής του παιδιού, άφοι γίνει γνώστης της άτομικότητος εκάστου, της κοινωνικής του προελεύσεως, της οικογενειακής του ζωής και του ιδιαίτερου χαρακτήρος του παιδιού. "Ακόμη είναι ανάγκη ο δάσκαλος να μάθη να σέβεται το παιδί, γιατί ο σεβασμός αυτός θα διευκολύνη τη συναισθηματική προσαρμογή του παιδιού στο σχολικό περιβάλλον και την από μέρους του διδασκάλου έπιστημονικώτερη έπίδραση έπ' αυτό. Τέσσερα είναι τα βασικά προβλήματα που πρέπει να άπασχολήσουν το δά-

σκαλο στην περίπτωση αυτή και τα όποια θα παίξουν άποφασιστικό ρόλο στο όλο παιδευτικό μας έργο και κυρίως στην προσαρμογή του παιδιού στο νέο του σχολικό περιβάλλον. Αυτά είναι α) η σχολική τάξη, β) το σχολικό Πρόγραμμα, γ) η Μέθοδος και δ) η όργάνωσις της σχολικής ζωής και αυτοδιοικήσεως.

Σχολική τάξη. Όπως όλοι γνωρίζουμε κι όπως μας πληροφορούν συνάδελφοι και παιδαγωγοί που είχαν την εύτυχία να έπισκεφθούν σχολείο ξένων χωρών, ήμεις στο διδακτικό πρόβλημα καθυστερούμε σε επικίνδυνο βαθμό, άρκει να σημειώσω έδω, ότι πολλά διδακτήρια όμοιάζουν με τρώγλες παρά με αϊθουσες διδασκαλίας. Είναι ένα πρόβλημα που δέν φροντίσαμε να το λύσουμε ριζικά και άποφασιστικά. Και όμως από τα διδακτήρια κρίνεται η εκτίμησι και το ένδιαφέρον της πολιτείας για τη στοιχειώδη εκπαίδευσι κι άκόμη ο βαθμός πολιτισμού ένός Έθνους. Η σχολική τάξη είναι Νάός, είναι εύγενής κοινωνικός στίβος, είναι τό χθές και τό σήμερα, είναι τό φωτεινό μέλλον του Έθνους είναι η "Ιστορία μας και τα ιδανικά μας, είναι οι άγώνες μας και ο πολιτισμός μας, άφοι έδω στη σχολική τάξη, γίνεται η διδασκαλία στους μαθητάς μας, έδω προβάλλονται εικόνες από την Ιστορική μας διαδρομή διά μέσου των αίωνων, έδω αξιοποιείται το φυσικόν και κοινωνικόν περιβάλλον του παιδιού, έδω γίνεται η άλληλεπίδρασι ψυχική και πνευματική διδασκομένων και διδάσκοντος, έδω καίγονται λιθάνωτοι προς τα ίερά και τα όσια, έδω χαλκεύονται χαρακτήρες και πλάθονται δειρα, στη σχολική τάξη νοιώθουμε τον άέρα της Έλλάδος και λατρεύουμε τον Θεόν μας! Έδω σαγηνεύονται τα πάθη και κυριαρχεί η άγάπη, έδω ανάβει η έστία με τις Έλληνικές σπίνες και από το όψους του Παρθενώνος θεωρούμε τό μεγαλείον της Πατρίδος μας.

"Όλα όμως αυτά θέλουν μια σχολική τάξη ανάλογη, μ' ένα δυνατό και εύχριστο έλληνικό χρωματισμό και παιδικό μοτίβο και μ' ένα δάσκαλο φίλο, πατέρα και συνοδοιπόρο στο πολύμοχθο μονοπάτι της ψυχικής και πνευματικής άρτιώσεως του παιδιού. Η αϊθουσα με τον όπλισμό της τόν κατάλληλο και τόν έλληνικό χρωματισμό της, τα παιδιά κι ο δάσκαλος άσκοούν μια ίσχυρή επίδρασι στην ψυχή του παιδιού, ώστε δίκαια να θεωρηται η άλληλεπίδρασι αυτή, ο πιο δυναμικός παράγοντας στην πνευματική ψυχική και σωματική ώριμανσι του παιδιού. Η σχολική τάξη είναι ένα εργαστήριο, με έργατες όλους τους μαθητάς. Ο καθένας προσφέρει την εργασία του στην κοινωνική αυτή δημιουργία. Η σχολική τάξη θα προκόψη, άν βασικά σεβώμεθα την άτομικότητα του παιδιού. Η τάξη δέν έπιτρέπεται να πνίξη μέσα στο κοινωνικό σύνολο την άτομική δημιουργικότητα, την ιδιαίτερη κάθε παιδιού διάθεσι και όρμη ψυχοπνευματικής και σωματικής ανατάσεως. Ποιά λοιπόν είναι τα βασικά στοιχεία που θα βοηθήσουν τό παιδί να προσαρμοσθή

στὸ σχολικὸ περιβάλλον καὶ ν' ἀποτελέσει μέλος δημιουργικῆς τῆς νέας αὐτῆς κοινωνικῆς συνθέσεως καὶ ἀνατάσεως; Ποιὲς ψυχοπαιδαγωγικὲς πρέπει νὰ κάμῃ ὁ δάσκαλος τοῦ Ν. Σχολείου, ὥστε τὸ παιδί νὰ δεχθῇ μὲ κάποια εὐχάριστη ψυχικὴ διάθεσι τὸ νέο του περιβάλλον; Νὰ διαμορφώσῃ κατὰ πρῶτο λόγο τὸ χῶρο αὐτόν, ποὺ λέγεται σχολικὴ τάξι, κάτω ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ἔτσι ὥστε ἡ πρώτη καὶ ἔντονη ἐπίδρασι νὰ εἶναι εὐεργετική, θερμὴ καὶ ζωογόνος στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Καὶ δὲν εἶναι δύσκολο αὐτὸ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἂν τὸν ὀδηγῇ στὴ δουλειά του ἡ πίστι καὶ ἡ θέλησι στὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελεῖ καὶ συνοδοιπορήσῃ μὲ τοὺς γονεῖς, τοὺς κηδεμόνες καὶ ὄλους τοὺς φίλους τοῦ σχολείου καὶ τοῦ παιδιοῦ. Ἐπειτα νὰ ἐκτιμῇ τὸν ρόλο τοῦ μέσα στὴ σχολικὴ τάξι. Πολλοί, ἐπειδὴ στὸ Ν. Σχολεῖο τὸ παιδί ἐρευνᾷ κι ὁ δάσκαλος παραμένει βοηθὸς καὶ ἐνισχυτὴς τῶν ἐρευνῶν του, θεωροῦν τὸ ρόλο τοῦ δασκάλου μικρῆς σημασίας. Ὁ δάσκαλος ὅμως τοῦ Ν. Σχολείου πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὐτὸς παραμένει πάντα ἡ προσωπικότητα πρὸς τὴν ὁποία στρέφονται ὄλων τῶν μαθητῶν καὶ τῶν κατοίκων τὰ μάτια μὲ δέος κι ἀπ' αὐτόν περιμένουν τὰ πολλὰ κι ἀκόμη τὰ ἀκατόρθωτα. Εἴτε τὸ θέλει, εἴτε ὄχι ὁ δ/λος παραμένει τὸ κύριο, τὸ χαρακτηριστικὸ πρόσωπο μέσα στὴν τάξι κι ἀλλοίμονο ἂν δὲν ἱκανοποιῇ τίς προσδοκίαις τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν ἐνηλίκων. Τέλος ἂς ἔχῃ ὅψι του ὁ δάσκαλος τοῦ Ν. Σχολείου ὅτι μέσα στὴ σχολικὴ τάξι, τὸ κάθε παιδί ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη ἀνθρωπινὴ ὄντοτητα, μὲ δικά του ὄνειρα, μὲ ἀτομικὲς ἐπιδιώξεις καὶ προσωπικὲς ἐκλάμψεις. Ὁ δάσκαλος θὰ παραμένῃ ὁ ἐγγυητὴς, ὁ κύριος μοχλὸς ποὺ θὰ ἀφυπνίσῃ καὶ θὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἀτομικὴ αὐτὴ ἰδιοσύστασι τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν ὀδηγήσῃ στὴ σχολικὴ προσαρμογὴ καὶ τὴν ψυχοπνευματικὴ καὶ σωματικὴ τελειοποίησι. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ πιὸ δύσκολο, τὸ πιὸ λεπτὸ, ἀπ' τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι βαθμολογεῖται ἡ δραστηριότητα καὶ ἡ ἐπιστημονικότητα τοῦ δασκάλου.

Σχολικὸ πρόγραμμα. Στὸ δάσκαλο τοῦ Ν. Σχολείου, στὸ δάσκαλο ποὺ γνωρίζει τὴ σπουδαιότητα τῶν μέσων ἀγωγῆς, ποὺ σέβεται τὸ παιδί κι ἀγαπᾷ τὴν Πατρίδα του, τὸ πρόβλημα τοῦ σχολικοῦ προγράμματος μπαίνει ἐπιτακτικῶς. Αὐτό, μαζὶ μὲ τὴ σχολικὴ τάξι, θὰ ὑποβοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ προσαρμοσθῇ στὸ καινούργιο περιβάλλον τοῦ σχολείου καὶ θὰ τὸ κἀνῃ ἄξιο καὶ δημιουργικὸ κοινωνικὸ παράγοντα, ἂν στὴ σχολικὴ πρᾶξι, τὸ πρόγραμμα, δὲν ἐναντιώνεται στὰ παιδικὰ ὄνειρα, στὸ ζεστὸ νεανικὸ συναισθηματισμὸ καὶ στὸν πλούσιο ἐσωτερικὸ του δυναμισμό. Ὁ δάσκαλος καὶ στὸ πρόβλημα τοῦ προγράμματος, θὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ δύο βασικὲς ἀφετηρίαι, σύμφωνα μὲ τὴν παιδικότητα καὶ τὴν Ἑθνικὴ μας πραγματικότητα. Θὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τὸ παιδί πρῶτα κι ἀπὸ τίς ἐθνικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀπαιτήσεις ὅστερα. Γιὰ τὸ παιδί θὰ

τὸν διαφωτίσῃ ἡ Ψυχολογία καὶ ἡ Παιδαγωγική, γιὰ τίς ἐθνικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀπαιτήσεις θὰ τὸν διδάξῃ ἡ μακράωνος Ἱστορία μας, ὁ πολιτισμὸς μας, τὰ ἰδανικά τῆς φυλῆς μας, οἱ σύγχρονοι ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης, θὰ τὸν ὀδηγήσῃ τὸ ζωντανὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιέχον τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ Ε.Α.Π. ὅπως ἔχει σήμερα δὲν τὸν δεσμεύει νὰ μεταπλάσῃ τὸ σχολικὸ πρόγραμμα πάνω στὶς δύο βασικὲς ἀφετηρίαι ποὺ ἀναφέραμε, τὸ παιδί καὶ τὴν ἐθνικὴ μας πραγματικότητα. Γιὰ νὰ μπορέσῃ ὅμως ὁ δ/λος νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ τέτοια μετάπλασι τοῦ σχολικοῦ προγράμματος, πρέπει νὰ ἔχῃ ὅψι του τὰ παρακάτω. Τὸ παιδί ἀνήκει στὸ σχολεῖο καὶ τὸ σχολεῖο στὴν περιοχὴ τῆς Κοινότητος, δηλ. στὴν περιοχὴ τῆς Στενωτέρας Πατρίδος, ἡ περιοχὴ τῆς κοινότητος στὴν περιοχὴ τῆς Πατρίδος, μὲ ἄλλα λόγια στὴν περιοχὴ τῆς εὐρυτέρας Πατρίδος καὶ ἡ περιοχὴ τῆς πατρίδος στὴν μεγαλύτερη περιοχὴ τῶν ἄλλων λαῶν καὶ Ἑπείρων. Αὐτὸ τὸ σύμπλεγμα τῶν περιοχῶν καὶ τῶν σχέσεων πρέπει νὰ τηρήσῃ καὶ τὸ σχολικὸ μας Πρόγραμμα. Δὲν ἔχουμε λοιπὸν παρὰ νὰ μεταπλάσουμε τὸ Ε.Α.Π. πάνω στὴ βάσι αὐτή, γιὰτὶ θὰ μᾶς διευκολύνῃ στὴ σχολικὴ προσαρμογὴ τοῦ παιδιοῦ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἔχουμε τὸ Πρόγραμμα τῆς Στενωτέρας Πατρίδος γιὰ τὸ μεσαῖο, καὶ τὸ Πρόγραμμα Ἑλλάδος σὲ σχέσι μὲ ἄλλας Ἑπείρους, γιὰ τὸ ἀνώτερο τμήμα. Τὸ Πρόγραμμα τῆς Στενωτέρας Πατρίδος θὰ προσφέρῃ τὴν ὅλη τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τοῦ παιδιοῦ, κατὰ τρόπο ποὺ θὰ ἱκανοποιῇ τὰ διαφέροντα, τίς κλίσεις καὶ γενικὰ τὴν ψυχοπνευματικὴ κατάστασι τοῦ παιδιοῦ τῆς ἡλικίας τῶν 6—9 ἐτῶν. Τὸ Πρόγραμμα τῆς Εὐρυτέρας Πατρίδος θὰ προβάλλῃ τὰ προβλήματα τοῦ Ἑθνικοῦ, τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον τῆς πατρίδος κατὰ χωριστὰ μαθήματα, μὲ ἰδιαίτερο ἐθνικὸ παλμὸ καὶ κοινωνικὸ δυναμισμό. Τὸ πρόγραμμα δὲ τῶν σχέσεων Ἑλλάδος καὶ ἄλλων Ἑπείρων κατὰ χωριστὰ μαθήματα, μὲ μεγαλύτερη προβληματοποίησι αὐτῶν καὶ αὐτενεργὸ ἐρευνα τῶν μαθητῶν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ πρόγραμμα θὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ προσαρμοσθῇ στὸ σχολικὸ του περιβάλλον μὲ ὄφελος καὶ δικό του καὶ τῆς Πατρίδος.

Σχολικὴ μέθοδος. Κάθε διδακτικὴ μέθοδος μᾶς λέγει ἡ J. Naudlthurbide διευθύντρια Διδασκαλείου, πρέπει νὰ εἶναι λειτουργικὴ ἀπὸ ψυχολογικὴ ἀποψι καὶ δημιουργικὴ ἀπὸ παιδαγωγικὴ πλευρά. Ἡ λειτουργικὴ μέθοδος διευκολύνει τὴν ψυχολογικὴ προσαρμογὴ τῆς διδασκαλίας στὴ σκέψι τοῦ παιδιοῦ καὶ ἐπιτρέπει σ' αὐτὸ νὰ περάσῃ ἀπὸ τίς παιδιάτικες ἐνασχολήσεις καὶ γνώσεις στὴ συστηματοποιημένη καὶ ποιὸ θετικὴ γνώσι. Ἡ δημιουργικὴ ἀποψι τῆς διδασκαλίας ἀξιοποιεῖ τίς γνώσεις καὶ τίς μεταβάλλει σὲ δυνάμεις ἱκανὲς νὰ κάμουν τὸ ἀτομο τέλειο κι ἐνεργητικὸ. Ἡ δημιουργικὴ μέθοδος ὑποβοηθεῖ τὴν ἀφομοίωσι τῶν γνώσεων,

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου Δημῶν Περιφερείας Ἑλλάδας
συγκροτηθέντος ἐν Πύργῳ ἀπὸ 13 - 17 Ἰουνίου 1957

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Θέμα 3ον : Πορίσματα δι' ἐν ἑκάστον ἐκ τῶν διδασκόντων μαθημάτων εἰς τὸ Β' ὁτάξιον (πρότυπον) Δημοτικὸν Σχολεῖον Πύργου.

Α'.

**Ἑνιαία Συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία
εἰς Α', Β' καὶ Γ' τάξεις**

Διδάξαντες : 1) *Γεωργίου Χαρίκλεια*, εἰς Α' τάξιν, 2) *Μπαξιβανή Δουζα*, εἰς Β' τάξιν, 3) *Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης*, εἰς Γ' τάξιν

- 1) Ἡ Ε.Σ.Δ. εἶναι σύστημα ἐργασίας, ἐνῶ ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ διάταξιν τῆς ὕλης.
- 2) Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Ε.Σ.Δ. βλέπομεν

ἐνισχύει τὴν πνευματικὴν ὥριμανσιν καὶ τελειοποιεῖ τὴν ψυχὴν. Ἡ σκέψις ἐξελλίσσεται μὲ διαδοχικὰς φάσεις ἰσορροπίας λέγει ὁ Piaget καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν πνευματικῶν δυνατοτήτων τοῦ παιδιοῦ συνεπάγεται καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου, λέγει ὁ Pradines. Γὰρ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ μέθοδος πρέπει νὰ εἶναι λειτουργικὴ καὶ δημιουργικὴ, ὥστε ἡ προσαρμογὴ τοῦ παιδιοῦ στὸ σχολικὸ περιβάλλον νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ εὐκόλη. Ὁ δάσκαλος τοῦ Ν. Σχολείου δὲν ἔχει παρὰ, μὲ βάσιν τὸ πρόγραμμα, νὰ ἐξεύρῃ καὶ τὴν ἀνάλογο μέθοδο, ποὺ ἀπὸ ψυχολογικὴ ἀποψὶ θὰ εἶναι λειτουργικὴ καὶ ἀπὸ παιδαγωγικὴ δημιουργικὴ. Ἡ Ε.Σ.Δ. ὄχι μόνον ὡς ἐκλογὴ καὶ διάταξις τῆς ὕλης ἀλλὰ καὶ ὡς μέθοδος, μᾶς δίδει τὴν δυνατότητα, στὸ κατώτερον τμήμα, νὰ κάνουμε τὴ σχολικὴ ζωὴ καὶ μέθοδο καὶ λειτουργικὴ καὶ δημιουργικὴ, ἀφοῦ εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ προσαρμοσθῇ στὸ Πρόγραμμα τῆς Στενωτέρας Πατρίδος. Γὰρ τὸ μεσαῖο τμήμα καὶ τὸ ἀνώτερον τὸ Κ.Μ.Ε. μπορεῖ νὰ προσαρμοσθῇ στὸ Πρόγραμμα τῆς Εὐρυτέρας Πατρίδος καὶ στὸ Πρόγραμμα τῶν σχολείων Ἑλλάδος καὶ ἄλλων Ἠπειρῶν. Μὲ τὸ Κ.Μ.Ε. ὁδηγοῦμε τὸ παιδί ἡμέρα, μὲ τὴν ἡμέρα καὶ χρόνον μὲ τὸν χρόνον σὲ ἀνώτερες μορφές ἐργασίας, ποὺ τὸ διευκολύνουν καὶ νὰ προσαρμοσθῇ στὸ σχολικὸ περιβάλλον καὶ νὰ ἐξελιχθῇ, φυσικὰ καὶ ἀβίαστα, ψυχικὰ, πνευματικὰ καὶ σωματικὰ.

Σχολικὴ ζωὴ καὶ αὐτοδιοίκησις. Ὅπως ἡ παιδικὴ ἡλικία εἶναι μιὰ ἀναγκαιότητα τῆς ζωῆς, ἔτσι καὶ ἡ κοινωνικὴ συνύπαρξις καὶ δραστηριότητα τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου εἶναι μιὰ ἀναγκαιότητα τοῦ σχολικοῦ μας περιβάλλοντος. Δὲν νοεῖται συγχρονισμένη σχολικὴ τάξις,

τὴν φύσιν καὶ τὴν ζωὴν ὡς ἐν ἑνιαῖον ὅλον ἀπὸ τὸ ὁποῖον λαμβάνομεν γενικωτέρας πρῶτον καὶ κατόπιν μερικωτέρας πραγματικῆς ἐνότητος τὰς ὁποίας ἀντικρύζομεν ἀπὸ κάθε δυνατὴν ἀποψιν (μαθήματα).

Ὁ μαθητὴς δὲν ἀντιλαμβάνεται χωριστὰ μαθήματα, ἀλλ' ἔχει πάντοτε ἐν ὄψει τὴν ἐξεταζομένην γενικὴν ἢ μερικὴν ἐνότητα.

3) Ἡ πατριδογνωστικὴ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτενεργείας, εἰς τὴν ὁποίαν περιέχεται καὶ ἡ ἐργασία, διαποτίζουν τὴν Ε.Σ.Δ.

Ἡ πρώτη δίδει τὴν ὕλην καὶ ἡ δευτέρα τὸν τρόπον ἐπεξεργασίας τῶν ἐνοτήτων.

Ὅττω :

α) Ἐπειδὴ τὸ παιδί εἶναι προϊόν τῆς στενωτέρας πατρίδος του, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μαγνήτου μι-

χωρὶς συγχρονισμένο σχολικὸ πρόγραμμα καὶ μέθοδος. Ἐτσι δὲν νοεῖται σχολικὴ τάξις, πρόγραμμα καὶ μέθοδος χωρὶς τὴ συνύπαρξιν τῆς σχολικῆς ζωῆς καὶ αὐτοδιοικήσεως. Τὸ σχολεῖο εἶναι μιὰ κοινωνία ποὺ τὴν διέπουν παραδόσεις καὶ ἰδανικά, ἐπιδιώξεις καὶ προσανατολισμοί, νόμοι καὶ συνήθειες, τίς ὁποῖες δὲν μποροῦμε νὰ διαγράψουμε ἀπὸ τὸ σχολικὸ μας περιβάλλον.

Ὁ δάσκαλος τοῦ Ν. Σχολείου δὲν ἔχει παρὰ νὰ θεωρήσῃ καὶ τὴ σχολικὴ ζωὴ καὶ αὐτοδιοίκησις ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ σοβαρὰ προβλήματα ποὺ θὰ ὁλοκληρώσουν τὴν προσαρμογὴν τοῦ παιδιοῦ στὸ σχολικὸ περιβάλλον. Ἐδῶ ὁ δάσκαλος, δὲν χρειάζεται νὰ μεταφέρῃ τὴν πνοὴν καὶ τὸν κοινωνικὸ παλμὸ τῶν ἐνηλίκων, γιατί θὰ ἀποτύχῃ, ὅπως ἀπέτυχαν ὅσοι ἔκαναν τέτοια ἀπόπειρα ἀλλὰ θὰ πάρῃ τὸν παιδικὸ σφίγμον καὶ θὰ τὸν ἀλυσσοδέσῃ μὲ τὸ σχολικὸ παλμό. Καὶ ὅταν ὁ παλμὸς αὐτὸς ἐνισχύεται ἀπὸ τοὺς σφίγμονες τῶν παιδικῶν ὑπάρξεων, δὲν μᾶς χρειάζεται ἡ αἰμοδοσία τῶν ἐνηλίκων. Ἡ σχολικὴ ζωὴ καὶ αὐτοδιοίκησις δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐνδιαφερθῇ γιὰ ὅ,τι ζήτημα ἀπασχολεῖ τὴν παιδικὴν σχολικὴν κυψέλην. Κι ὅταν ἡ σχολικὴ ζωὴ καὶ αὐτοδιοίκησις κατορθώσῃ νὰ ἀπασχολήσῃ τὴν παιδικὴν δραστηριότητα, μὲ τὰ προβλήματά της, τότε θὰ ἔχῃ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς προσαρμογῆς τοῦ παιδιοῦ στὸ σχολικὸ περιβάλλον καὶ θὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ ἀνεβῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς, ψυχικῆς καὶ σωματικῆς τελειότητος.

Τότε ὁ δάσκαλος θὰ ἔχῃ ἐπιτελέσει τὴν ἱερὰν του ἀποστολὴν μὲ ἐθνικὴ συνέπεια καὶ πατριωτικὴ αὐταπάρνηση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΙΜΑΣ

κρῶν καὶ μεγάλων, πέραν τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου τοῦ ὁποίου ἀδυνατεῖ νὰ ζήσῃ, ἢ φύσις καὶ ἡ ζωὴ τῆς στενοτέρας πατρίδος θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν θὰ χρησιμοποιοῦμεν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Ἑνιαίας Συγκεντρωτικῆς Διδασκαλίας.

β) Μεγάλῃ πηγῇ ἡ φύσις καὶ ἡ ζωὴ τῆς στενοτέρας πατρίδος.

Τὸ ὕλικόν της κατανέμεται :

1) Εἰς ἐνότητας Ε.Σ.Δ.

2) » » εὐκαιριακάς.

3) » » ἐκ τῶν ἐλευθέρων ἀνακοινώσεων.

4) Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Ε.Σ.Δ. ὅχι μόνον ἐξαντλεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Ε.Α.Π. προβλεπομένη ὕλη ἀλλὰ διδάσκεται καὶ πέραν αὐτῆς ὡς καὶ κλάδοι πέραν τῶν ὑπὸ τῶν Ε.Α.Π. προβλεπομένων, διότι προσιδιάζει εἰς τὴν φύσιν τῶν μαθητῶν τῶν τριῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ δημ. σχολείου καὶ μέχρι τινὸς καὶ τῆς Τετάρτης νὰ ἀσχολοῦνται μὲ σύνολα γνώσεων οὐχὶ ταξινομημένων εἰς Ἐπιστήμας καὶ διδασκομένων εἰς τακτὰς ὥρας.

Ὅθεν ἡ Ε.Σ.Δ. εἶναι ἀπαιτήσεις ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως τῶν μαθητῶν ἡλικίας μέχρι τῶν 9 ἕως 10 ἐτῶν.

5) Αἱ ἐνότητες καθορίζονται ἀναλόγως τῆς θέσεως ἐκάστου σχολείου.

Διὰ τοῦτο τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ὁ Ἐπιθεωρητὴς μόνον εὐρέα πλαίσια δύνανται νὰ δώσουν ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ κινοῦνται οἱ διδάσκοντες ἀναλόγως τῆς φύσεως καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς στενοτέρας πατρίδος.

6) Αἱ ἐνότητες δύνανται νὰ εἶναι αἱ αὐταὶ καὶ εἰς τρεῖς τάξεις Α' Β' καὶ Γ', ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν εὐρύνεται ὁ κύκλος ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν.

7) Ἡ ἔκτασις τῶν ἐνοτήτων εἶναι ἀνάλογος τοῦ διαφέροντος. Αἱ ἐνότ. ἐξακολουθοῦν ἐφ' ὅσον ὑπάρχει διαφέρον δι' αὐτάς. Εἰς Α' τάξιν ὀλίγας ἡμέρας εἰς Β' περισσοτέρας καὶ εἰς Γ' ἀκόμη περισσοτέρας.

8) Ἐὰν εἰς κλάδος δὲν ἱκανοποιῖται εἰς μίαν ἐνότητα ἀπαιτεῖται προσοχὴ νὰ θεραπευεῖται εἰς ἄλλην.

9) Ὁρισμένοι κλάδοι, δι' οὓς ἀπαιτεῖται κτῆσις δεξιότητων, πρέπει νὰ διδάσκωνται καὶ εἰς τακτὰς ὥρας. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ γλωσσικός, ὁ μαθηματικός καὶ χειροτεχνικός κλάδος.

10) Ἡ ἀρχὴ «ἐκινᾷτε ἀπὸ τὸ παιδί» δίδει τὸν ρυθμὸν καὶ τὸν τόνον τῆς ἐργασίας εἰς τὴν Ε.Σ.Δ. καὶ θεραπευεῖται ἀπολύτως δι' αὐτῆς.

Διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ εἰς τὸ σχολεῖον ἡ μέθοδος καθίσταται ἀβίαστος καὶ φυσική.

11) Ὁ ἐλεύθερος διάλογος ἀποτελεῖ ἀριστο ὄργανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ε.Σ.Δ. Οὕτω :

α) Τὸ παιδί ἔχει ἀπορίας καὶ ἐρωτᾷ, ἀπαντοῦν οἱ συμμαθηταί, συζητοῦν μεταξύ τῶν εἰς τόνον οἰκογενειακὸν καὶ φιλικόν.

β) Καὶ ὁ διδάσκαλος ἐρωτᾷ, ἀπαντᾷ, μετέχει τῆς συζητήσεως, ὡς μέλος τῆς τάξεως, ἀλλὰ καὶ κατευθύνει τὸν ἐλεύθερον διάλογον.

12) Διὰ τῆς Ε.Σ.Δ. ἐπιτυγχάνεται ἡ μεταφορὰ τῆς ζωῆς εἰς τὸ σχολεῖον καὶ οὕτω τὸ σχολεῖον καθίσταται ἀγαπητὸν εἰς τὸν μαθητήν.

13) Ἡ Ε.Σ.Δ. ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σύστημα δίδει εὐκαιρίαν πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀτομικότητος τῶν μαθητῶν.

14) Διὰ τῆς Ε.Σ.Δ. ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ καλλιεργοῦνται δι' αὐτῆς ἀριστα αἱ κοινωνικαὶ ἀρεταί.

15) Ἡ μάθησις εἶναι φυσική.

16) Ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα ἀποτελεῖ σπουδαιότατον κίνητρον πρὸς ἐργασίαν καὶ οὐχὶ ἡ ράβδος καὶ ἡ ἀπειλὴ ἐπιβολῆς ποινῆς ἢ κακοῦ βαθμοῦ.

17) Ἡ Ε.Σ.Δ. ὠθεῖ πρὸς ἔρευναν, καθιστῶσα τοὺς μαθητὰς τελείους μικροὺς ἐρευνητὰς.

18) Δίδει τρόπους ἐλευθέρως καὶ αὐτοτελοῦς ἐργασίας τῶν μαθητῶν, καθισταμένων οὕτω αὐτοβούλων καὶ αὐτοφώτων.

Προϋποθέσεις καὶ ἀπαιτήσεις

1) Ὑπαρξίς καὶ δευτέρου ἢ καὶ τρίτου Ἀναγνωστικοῦ, τὸ πρόχειρον τυπογραφεῖον (πολύγραφος) εἶναι μία λύσις. Ὑπαρξίς πλουσίας βιβλιοθήκης, ἐποπτικῶν μέσων ἀφθόνων, καταλλήλων ἐπὶ πλῶν, καταλλήλου διδασκηρίου, σχολικοῦ κήπου.

2) Ἀπαραίτητος εἶναι ἡ τήρησις ἡμερολογίου ἐργασίας ὡς καὶ βιβλίου ὕλης, ἵνα καθίσταται εὐχερὴς ὁ ἔλεγχος τῶν προσκτημένων γνώσεων.

3) Εἰς τὰ 1) τάξια, ἐκτὸς τῶν πληθωρικῶν καὶ τῶν μὴ διαθετόντων οὐδὲν μέσον, εἶναι δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Ε.Σ.Δ. εἰς τὰς 2) πρώτας τάξεις, ὅπου οἱ ἐνότητες θὰ συνδιδάσκωνται.

Εἰς Γ' καὶ Δ' τάξεις δύνανται νὰ διδάσκωνται ὡς ἐνιαῖαι ἐνότητες αἱ μεγάλαι Ὀρθοσκευτικαὶ καὶ Ἑθνικαὶ ἑορταί.

Εἰς τὰ διτάξια ὁμοίως.

Εἰς τὰ πολυτάξια παντὸς τύπου εἶναι δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ.

4) Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι καὶ ἡ ὑγεία τῶν διδασκάλων.

5) Ὁ διδάσκαλος εἶναι ἀναγκαῖον νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν ἀτομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατεύθυνσιν τῆς Παιδαγωγικῆς.

6) Ἀπαραίτητος ἡ μελέτη τῆς λαογραφίας τοῦ τόπου τοῦ σχολείου.

7) Τὸν διδάσκαλον πρέπει νὰ διακρίνῃ εὐλυγισία, εὐστροφία, εὐφυΐα, τάκτ, ἐμπιστοσύνη εἰς τὸ σύστημα τῆς Ε.Σ.Δ. Εἶναι ἀπαραίτητος ὁ Παιδαγωγικὸς ἐξοπλισμὸς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισις τοῦ διδ.λου.

8) Διὰ τὸν διδάσκαλον ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθηκόντος νὰ φθάνῃ εἰς σημεῖον τοιοῦτον, ὥστε νὰ λαμβάνῃ τὴν μορφὴν ἱερουργίας ἀπολυτρωτικῆς.

Β'.

Ἀνάγνωσις, εἰς Δ' τάξιν, ὑπὸ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ ΛΟΥΚΑ, τοῦ Β' 6) ταξίου (Προτύπου)

ΠΥΡΓΟΥ

Σημασία 1) Εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν μάθημα συντελοῦν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν σχολείων γενικῆς μορφώσεως.

2) Ἡ Ἀνάγνωσις εἶναι τὸ μάθημα τῶν μαθημάτων. Διότι ἂν ὁ μαθητὴς δὲν ἀποκτήσῃ τὴν δεξιότητα τῆς Ἀναγνώσεως, τὴν ἱκανότητα νὰ κατανοῇ τὸ ἀναγινωσκόμενον τεμάχιον καὶ νὰ χρησιμοποιοῇ τὸ ἐν αὐτῷ μορφωτικὸν ὕλικόν καὶ δὲν ἔχῃ τὴν ἐφεσιν πρὸς μελέτην καὶ ἄλλων ἐκτὸς τοῦ Ἀναγνωστικοῦ βιβλίων, δὲν πρόκειται νὰ κάμῃ τίποτε οὔτε μὲ τὰ

ἄλλα μαθήματα (Θρησκευτικά, Ἱστορία, Φ. Ἱστορία κ.λ.π.), τὰ ὅποια ἔχουν ὡς προϋπόθεσιν τὴν ἀναγνωστικὴν δεξιότητα καὶ ἱκανότητα.

Οὕτε εἶναι δυνατόν νὰ γενσθοῦν ἄνευ ταύτης τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ, οὕτε βραδύτερον, ὡς πολῖται, νὰ προάγουν αὐτὰ θὰ δύνανται.

Σκοπός : Εἰς τὰς τρεῖς κατωτέρας τάξεις ὁ σκοπὸς τῆς ἀναγνώσεως εἶναι.

1) Ἡ κτῆσις ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τῆς ἀναγνωστικῆς δεξιότητος, δηλ. **ἀναγνωστικός.**

2) Ἡ καλλιέργεια τῆς ἐκφραστικῆς ἱκανότητος τοῦ μαθητοῦ.

3) Ἡ γνῶσις τῶν γλωσσικῶν φαινομένων, τῶν λέξεων, τῆς ὀρθογραφίας τῶν κ.λ.π. δηλ. **γλωσσικός.**

4) Ἐγκυκλοπαιδικὸς καὶ

5) Μορφωτικὸς καὶ παιδευτικὸς.

Εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις πέραν τούτων ἡ κτῆσις τῆς ἀναγνωστικῆς ἱκανότητος. Δηλαδή κτῆσις ἱκανότητος δι' εὐχερεστάτην ἀνάγνωσιν καὶ περαιτέρω διὰ πλήρη κατανόησιν καὶ βαθεῖαν ἐπεξεργασίαν καὶ φιλαναγνωσίαν. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ βιβλίον καὶ ἡ δημιουργία ἀκαταλύτων δεσμῶν μεταξὺ μαθητοῦ καὶ βιβλίου ἀποτελεῖ βασικώτατον σκοπὸν.

Ἐκλογὴ ὕλης Κυρία πηγή.

1) Κυρία πηγή εἶναι τὸ ἐκάστοτε ἐγκεκριμένον ἀναγνωστικόν.

2) Πέραν τούτου, διότι τὸ ἀναγνωστικὸν δὲν ἐπαρκεῖ, ἀναγκαῖα καθίσταται ἡ χρῆσις ἐτέρου ἐγκεκριμένου ἀναγνωστικοῦ, ἄλλων ἐλευθέρων ἀναγνωσμάτων καταλλήλων ὅμως ὡς καὶ περιοδικῶν (παιδικῶν), ἐγκεκριμένων ὁμοίως.

3) Ἐλευθέρα Ἀνάγνωσις συνιστᾶται ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν πάντες οἱ μαθηταὶ νὰ ἐφοδιάζονται μὲ τὸ ἀναγνωστικὸν τεμάχιον, ὥστε νὰ μὴ ἱκανοποιῇται εἰς μόνον μαθητῆς. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάγνωσιν προσέχουμεν ὥστε τὸ ἀναγνωστικὸν τεμάχιον νὰ ἱκανοποιῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ὁλότητος ἢ τοῦ πλείστου μέρους τῆς τάξεως ἢ τουλάχιστον μιᾶς σημαντικῆς ομάδος μαθητῶν.

4) Ἐλευθέρα Ἀνάγνωσις καλλιεργεῖται περισσότερο εἰς τὴν Ε' καὶ ἔτι περισσότερο εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν.

5) Ἡ ὑπαρξίς βιβλιοθήκης καλῶς ὀργανωμένης καὶ μὲ πολλὰ ἀντίτυπα τῶν ἀναγνωστικῶν ἢ περιοδικῶν λύει ἄριστα τὸ πρόβλημα τῶν ἄλλων πλὴν τοῦ ἐνὸς ἀναγνωστικοῦ πηγῶν.

6) Ἡ ἐπιλογὴ τῶν κεφαλαίων γίνεται ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ διδ/λου καὶ τῶν μαθητῶν βάσει τῶν ἐκάστοτε βιωμάτων καὶ τῶν διαφερόντων τῶν μαθητῶν ἐξ ἐπικαίρων γεγονότων, ἐκ συναφείας πρὸς ὕλην, ἢ ὅποια διδάσκεται εἰς ἄλλα μαθήματα ὡς καὶ δι' ἄλλους λόγους, οἵτινες ἐγείρουν τὸ παιδικὸν διαφέρον.

7) Βασικὴ προϋπόθεσις εἶναι νὰ γνωρίζουν καλῶς οἱ μαθηταὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἐργάζονται κατὰ τὴν Ἀνάγνωσιν τόσον εἰς τὸ σχολεῖον, ὅσον καὶ κατ' οἶκον, καθὼς καὶ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας.

Πορεία διδασκαλίας.

1) Ἡ πορεία διδ/λίας εἶναι ἡ τριμερὴς ἢ ὅποια εἰς τὴν Ἀνάγνωσιν δύναται νὰ λάβῃ τὴν κατωτέρω μορφήν :

Α' Πρόσκησις. α) Ἀνάγνωσις ὑπὸ τοῦ διδ/λου.

Ἐπὶ μέρους ἐργασίαι : β) Ἐρμηνεῖα ἀγνώστων λέξεων φράσεων ἢ προτάσεων, πραγματικαὶ ἐρμηνεῖαι καὶ διασάφησις ἐννοιῶν ἀγνώστων (ὑπὸ τύπον ἀποριῶν) γ) Ἀπόδοσις περιεχομένου δ) Περίληψις ε) Κεντρικὴ ἰδέα στ) Ἀνάγνωσις ὑπὸ τῶν μαθητῶν πρὸς ἄσκησιν ὑπὸ τῶν καλλιτέρων ἐν ἀρχῇ καὶ κατόπιν ἔπονται οἱ ἄλλοι, οἱ ἄδύνατοι.

Β' Ἐπεξεργασία.

Ἐπὶ μέρους ἐργασίαι : α) Προβολὴ καὶ λύσις ἀποριῶν β) Ἐντυπώσεις τῶν μαθητῶν γ) Ἀναγνώρισις τῶν ὕλικῶν καὶ πνευματικῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ δ) Κρίσεις—συγκρίσεις—συμπεράσματα ε) Χαρακτηρισμὸς δρώτων προσώπων στ) Καλαιοθητικὴ ἐπεξεργασία δι' ἐξευρέσεως τῶν καλολογικῶν λεγομένων στοιχείων (προσωποποιήσεων, παρομοιώσεων, ἀντιθέσεων, διαλόγων, ὠραίων εἰκόνων, ὠραίων λέξεων, φράσεων, προτάσεων ἢ τμημάτων, κοσμητικῶν ἐπιθέτων κ.λ.π.)

Γ' Ἐμπέδωσις.

Ἐπὶ μέρους ἐργασίαι : α) Γλωσσικαὶ ἀναπαραστάσεις (γραπτῶς ἢ προφορικῶς) β) Χειροτεχνικαὶ ἀναπαραστάσεις (Ἱχνογραφῆσεις—κατασκευὴ) γ) Δραματοποιήσεις δ) Μουσικαὶ ἀναπαραστάσεις ε) Ταξινόμησις καὶ συστηματοποίησις (εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκει κ.λ.π.)

2) **Βασικαὶ Προϋποθέσεις** διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διδ/λίας εἶναι ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδ/λου (καταλλήλου κεφαλαίου ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ καὶ ἐν σχέσει μὲ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν μαθητῶν, ἐξασφάλισις εὐμενῶν καὶ ἀποκλεισμὸς δυσμενῶν ὄρων, ἐκ τῶν προτέρων ἐξεύρεσις καὶ ἐκτίμησις τῶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ μορφωτικῶν στοιχείων, ἐκ τῶν προτέρων καθορισμὸς σχεδίου καὶ πορείας ἐργασίας ὡς καὶ ἐξεύρεσις μέσων).

3) **Ἡ Εἰσαγωγὴ τῶν μαθητῶν εἰς τὸν ὀρθὸν τρόπον** τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ τελεῖα ὑπ' αὐτῶν γνῶσις τῆς πορείας διδασκαλίας.

4) **Πρὸς ἀποφυγὴν μονοτονίας ἢ ἐργασία** γίνεται ὁμαδική, δηλ. ἀναλόγως τῶν ἐπὶ μέρους βαθμίδων κατανέμεται ἡ ὅλη ἐργασία εἰς 3 ἢ 4 ομάδας.

5) **Ἡ ἀνωτέρω πορεία ἐργασίας δὲν πρέπει** νὰ εἶναι κάτι τὸ στατικόν, μὴ ἐπιδεχόμενον ἀλλαγῆς.

6) **Ἀναλόγως τῆς εὐκολίας τοῦ κεφαλαίου** παραλείπονται ὠρισμέναι βαθμίδες. Ἐπίσης δυνατόν νὰ ἀλλάσῃ, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, καὶ ἡ σειρὰ τῶν βαθμίδων.

7) **Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτενεργείας θὰ διαποτίζῃ τὴν ὅλην ἐργασίαν.** Ἐν ἀρχῇ τὴν πρωτοβουλίαν ἔχει ὁ διδάσκαλος σὺν τῷ χρόνῳ προχωροῦντος τοῦ μαθητοῦ εἰς αὐτενεργεῖαν καὶ πρωτοβουλίαν ὑποχωρεῖ αὐτὸς μέχρις ὅτου φύγῃ καὶ παραμείνῃ εἰς τὰ παρασκήνια, ἵνα ἐκεῖθεν κατευθύνῃ, ἂν χρειασθῇ.

8) **Εἰς τὰς Β', Γ' καὶ Δ' τάξεις ἡ πορεία ἐργασίας εἶναι ἀπλουσιάνη.** Αἱ ἀξιώσεις βαθμείας ἐπεξεργασίας (ἐμβαθύνσεις ἠθικαὶ·καλολογικαὶ κλπ.) μόνον περὶ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου ἔτους (Τετάρτη τάξις) θὰ ὑπάρχουν, ὅποτε ἐμφανίζονται τὰ θεωρητικὰ διαφέροντα εἰς τοὺς μαθητάς.

9) **Εἰς τὰς μικρὰς τάξεις Β', Γ' ἀλλὰ καὶ Δ' τὰ 2/3 τοῦ χρόνου** διδασκαλίας τῆς Ἀναγνώσεως θὰ καταναλίσκεται πρὸς ἄσκησιν εἰς τὴν ἀπόκτησιν

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

C. M. Fleming, διδάκτωρ της ψυχολογίας και παιδαγωγικής εις τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου

Μετάφρασις Γεωργίου Κυριαζοπούλου ὑποτρόφου τοῦ I.K.Y

Πολλοὶ συνάδελφοι ρωτοῦν ποιά εἶναι ἡ πρόοδος τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα μας καὶ ποῖα τὰ σύγχρονα παιδαγωγικὰ ρεύματα. Ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως παραθέτω ἓνα ἄρθρο τῆς μεγάλης παιδαγωγοῦ C. M. Fleming.

Ἡ ψυχολογία ξεκίνησε σὰν ἓνα τμήμα τῆς Φιλοσοφίας γιὰ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ψυχὴν, τὴ συνείδησιν ἢ τὸ λογικόν, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσωμε λέξεις πάντοτε ἀγαπητές. Βοηθαίει τὴ σκέψιν νὰ κατασταλαῇ καὶ νὰ τυποποιήσῃ ὠρισμένους ἀρχὰς ἀλλὰ καὶ νὰ μεταβάλῃ καὶ τυποποιήσῃ ἄλλες.

«Γιατί οἱ ἄνθρωποι συμπεριφέρονται κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο;» ρωτᾶνε οἱ παιδαγωγοί. «Πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ κάμωμε τοὺς ἀνθρώπους νὰ συμπεριφέρονται ὅπως πρέπει;» Οἱ ἀπαντήσεις δίδονται μὲ διαφορετικὰς φράσεις. Ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Κουϊντιλιανός, ὁ Ἐρasmus, ὁ Κάντιος, ὁ Ἐρβαρτος, καθένας συνέβαλε μὲ τὸν τρόπο του γιὰ νὰ δοθῇ ἀπάντησι στὰ ἐρωτή-
.....

τῆς ἀναγνωστικῆς δεξιότητος καὶ ὁ ὑπόλοιπος (1/2) δι' ἐπεξεργασίαν.

Ἡ ἀσκησις γίνεται εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἐμπεδώσεως.

10) *Εἰς τὴν Α', Β' καὶ Γ' ἢ ὅλη τῆς Ἀναγνώσεως* θὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς Ἑνιαίας διδασκαλίας.

11) *Εἰς τὸ τέλος τῆς Α' καὶ εἰς τὴν Β' ἢ πορεία ἐργασίας* εἶναι ἀπλουστάτη. Δὲν γίνεται σοβαρὰ ἐπεξεργασία. Συναισθηματικαὶ κρίσεις, ἀγνωστοὶ λέξεις ἢ ἀγνωστα γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἀπόδοσις περιεχομένου, ἐντυπώσεις καὶ ἀπορίαι εἰς τὴν ἀπλουστάτην του μορφῆν, ἀναπαραστάσεις ὅχι βεβιασμένοι, ἀλλὰ αὐθόρμητοι καὶ ἀσκησις καὶ πρὸ παντὸς ἀσκησις πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀναγνωστικῆς δεξιότητος εἶναι ὅσα ἀξιούμεν εἰς τὸ τμήμα αὐτό.

12) *Δίδομεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν πρὸς προώθησιν* καὶ ἰδιαιτέραν καλλιέργειαν τῶν ἀναγνωστικῶς καθυστερημένων.

13) *Ἰδιαιτέρα προσπάθεια θὰ καταβάλλεται* πρὸς καλλιέργειαν τῆς σιωπηρᾶς Ἀναγνώσεως. Ἡ ζῶν ἐπιβάλλει σιωπηρὰν ἀνάγνωσιν καὶ εἰς αὐτὴν ἰδιαιτέρως θὰ ἀσκηθοῦν οἱ μαθηταί.

14) *Νὰ ἀποφεύγεται ὁ σχολικὸς τόνος κατὰ τὴν Ἀνάγνωσιν.*

Τόσον ὁ διδάσκαλος ὅσον καὶ οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἀναγινώσκουν φυσικῶς, ὥς εἰς τὴν ζωντανὴν ὁμιλίαν καὶ συζήτησιν.

Συστηματικὴ καὶ ἐπίμονος ἀσκησις τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν φυσικὴν ἀνάγνωσιν (φυσικὸν ὕψος), εἰς τὴν ἀφήγησιν καὶ τὴν ἀπαγγελίαν εἶναι ἀπαραίτητος.

15) *Εἰς τὴν Ε' καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν δύνανται* ἀντὶ τοῦ διδασκάλου νὰ ἀναγινώσκουν τὸ πρῶτον οἱ ἀριστα ἀναγινώσκοντες μαθηταί.

(εἰς τὸ ἐπόμενο ἢ συνέχεια)

ματα αὐτὰ καὶ καθένας ἀκολούθησε διαφορετικὴ πορεία.

Στὴ Σπάρτη συνιστοῦσαν ὑπακοή, στὴν Ἀθήνα ἐφεῦρον τὴ διαλεκτικὴ. Στὴ Ρώμῃ ἐδίδαν ἀμεση καὶ προσεκτικὴ διδασκαλία. Στὸ Ἰσραὴλ ὁμιλοῦσαν μὲ παραβολὰς, πού οἱ ἐρμηνεῖες τῶν ἡχοῦν ἀπόμακρα διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Πράγματι θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπωθῇ ὅτι τὰ ἐρωτηματικά τῶν παιδαγωγῶν συνδυασμένα μὲ τὴν πεῖρα τῶν, μορφώνουν τὰ πραγματικά κίνητρα τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων καὶ παρέχουν τίς κύριες πηγὰς ὕλικου γιὰ ψυχολογικὴ ἐρευνα.

Ἴσως δὲν ἔχομε σκεφθῇ ὅτι ὁ ὅρος ψυχολογία εἶναι ἐκπληκτικὰ πρόσφατος. Ἀκούμε νὰ γίνεταί λόγος γιὰ «λογικὴ ψυχολογία» (rational Psychology) Wolff, κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, ἂν καὶ διαφορετικοὶ ὅροι, ὅπως λόγου χάριν «φρενολογία, πνευματολογία» δὲν εἶναι σπάνιοι. Τὸ 1816, ὁ διδάσκαλος Johann Friedrich Herbart, κατέχοντας τὴν ἑδρα τῆς φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς στὸ Königsberg, ἔδωσε βαρὺτητα σὲ ἓνα καινούργιο θέμα προσφέροντας μιὰ ψυχολογία θεμελιωμένη, στὴν «πεῖρα, στὴ μεταφυσικὴ καὶ στὰ μαθηματικά» καὶ συνδυασμένη μὲ τὴν παρατήρησιν μέσα στὴν καθημερινὴ πράξι τῆς σχολικῆς ζωῆς.

Μὲ ἀκόμη μεγαλύτερο θάρρος ὁ Wundt κατὰ τὸ 1862, ἐτόλμησε νὰ ἀναφέρῃ γιὰ «πειραματικὴ» ψυχολογία καὶ νὰ ἐρευνήσῃ «τὴν ψυχολογικὴ καὶ βιολογικὴ συνάφεια τῶν φαινομένων τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως».

Αὐτοὶ οἱ ὅροι δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια πού τὴν χρησιμοποιοῦμε σήμερα. Ἡ σημασία τῶν ἔχει ἀλλάξῃ κατὰ τρόπον πού νὰ ἀπλώνουν τὰ σύνορα τῆς ἐπιστήμης. Στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς ψυχολογίας μπορούμε νὰ ξεχωρίσωμε τέσσερα μὲ πέντε στάδια: Γιὰ εὐκολία θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ περιγράψωμε σὰν τὸ φιλοσοφικόν, τὸ πειραματικόν, τὸ βιολογικόν ἢ δυναμικόν, τὸ κοινωνιολογικόν στάδιο καὶ κοντὰ σ' ὅλα αὐτά, ἔρχεται ἡ παρούσα χαρακτηριστικὴ περίοδος τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας.

Ἡ σπουδὴ τοῦ λογικοῦ ἐγένετο κατὰ κανόνα ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κατ' ἐπαγωγὴν (à priori) ἀξιωμάτων. Ἡ συστηματικὴ παρατήρησις τῶν παιδιῶν κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ παιγνιδιοῦ ἔγινε ἔργο τοῦ παιδαγωγοῦ. Κάθε δύο ἢ τρεῖς μῆνες, λέγει ὁ Vives, οἱ διδάσκαλοι θὰ πρέπει «νὰ συναντῶνται καὶ νὰ συζητοῦν μὲ πατρικὴ στοργή, μὲ σοβαρότητα καὶ δίκαιη κρίσι, ὅτι εἶναι σχετικὸ μὲ τὸ λογικόν τῶν μαθητῶν τους». «Ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ὁ χαρακτήρας τοῦ παιδιοῦ, λέγει, ἀποκαλύπτονται κατὰ τὴν ὥρα τοῦ παιγνιδιοῦ». «Ὁ διδάσκαλος, λέγει ὁ Κομένιος, εἶναι ὁ ὑψηλότες καὶ ὁ ἀφέντης τῆς φύσεως. Ὑπάρχει, λέγει, ἀνάμεσα στὰ μυαλὰ τῶν ἀνθρώπων μεγάλη διαφορὰ, ὅμοια μὲ τὴν ποικιλίαν πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ φυτὰ, τὰ δένδρα ἢ τὰ ζῶα. Γιὰ τοῦτο τὸ

κάθε άτομο χρειάζεται ειδική μεταχείρισι». 'Ο Vines πέθανε τὸ 1540 καὶ ὁ Κομένιος τὸ 1670. Πέρασαν πολλὰ χρόνια μέχρι πού ὁ Herbart ξανάρχισε τὸ ἔργο τους καὶ μόλις τὸ 1800 συνεστήθησαν ψυχολογικὰ ἐργαστήρια γιὰ τὴ μελέτη τοῦ τρόπου ἐργασίας τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν (faculties) ὑπὸ προϋποθέσεις πού δὲν ἀπέκλειον τὴν παρατήρησι καὶ τὴν ἐνόρασι. Αὐτὰ τὰ ἐργαστήρια ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ φυσικοὺς ὅπως ὁ Weber, ὁ Helmholtz καὶ φυσιολόγους ὡς τὸν Müller Wundt ἢ τὸν Stanley Hall, ἀλλὰ τὸ κύριο ἔργο τους ἦτο ἡ ἔρευνα τῆς μαθήσεως, ἡ ταχύτης καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς ἀντιλήψεως, μνήμης, προσοχῆς, κρίσεως, φαντασίας καὶ τὰ παρόμοια. Τὰ μέσα πού χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὶς ἔρευνες αὐτές, τὰ δανείζονταν συχνὰ ἀπὸ τὰ σχολεῖα, τὰ δὲ πορίσματα τους συνέβαλον στὴν ἀλλαγὴ τῆς ἐκπαιδευτικῆς θεωρίας καὶ πράξεως ἂν καὶ μὲ καθυστέρησι εἴκοσι μετρίαντα χρόνια, ὅταν δηλαδὴ οἱ νεαροὶ ἐρευνητὲς κατελάμβανον ὀργανωτικὰς θέσεις στὴν ἐκπαίδευσι.

Γιὰ τὴν ἐκτέλεσι πειραμάτων σχετικὰ μὲ τὴν κόπωσι μὲ πρακτικὰ ἀποτελέσματα, ἐγένοντο μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀριθμητικὲς πράξεις (πρόσθεσι, ἀφαίρεσι, πολλαπλασιασμοὶ καὶ διαιρέσεις) μὲ τὶς σελίδες ἐνὸς βιβλίου. Μεταγενέστερη ἀνάλυσι τέτοιων ὕλικῶν ἐγένετο μὲ τὶς πρῶτες περιγραφὰς τῶν τῆς στὴν ἀριθμητικὴ, πού ἐξελίχθησαν στὰ ἀριθμητικὰ τῆς ἀκριβείας τοῦ Thorndike καὶ τοῦ Orborne καὶ στὶς μεθόδους διαγνώσεως τοῦ Brueckner. Μὲ μιὰ ἀπλὴ μέθοδο πού χρησιμοποιοῦσε γράμματα, συλλαβὰς καὶ λέξεις, ἐμετρίονταν ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς ὁ βαθμὸς τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἡ ἐντασι τῆς προσοχῆς καὶ ἔτσι ἐγένετο ἀρχὴ γιὰ μιὰ συστηματικὴ παρατήρησι τῆς πορείας τῆς ἀναγνώσεως. Ἐρευνες γιὰ τὴν ἀπομνημόνευσι καὶ τοὺς νόμους τῆς μνήμης, ἐβασίσθησαν πάνω σὲ ἱστορικὰ τῆς ἀποκρυσταλλωμένης πείρας καὶ σὲ παραδείγματα συνδέσεως τῶν ἰδεῶν. Ἀπ' ἐδῶ ξηπήγαγε ἡ μέθοδος τῆς ψυχαναλύσεως καὶ εὐρέθησαν μερικὰ σητερίσματα γιὰ τὰ τῆς νοημοσύνης. Πειράματα γιὰ τὴ μέτρησι τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐφευρετικότητος ἐγένονταν μὲ τὴ χρῆσι μελανῶν στιγμάτων ἢ εἰκόνων, παρατηρώντας τὴν ἀντίδρασι τοῦ ὑποκειμένου σ' αὐτά, ἢ ἐβγαίναν συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἀπάντησι στὶς ἐρωτήσεις γιὰ τὴ διήγησι μιᾶς ἱστορίας. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπαντήσεων ἦταν χρήσιμο γιὰ τὴν διαμόρφωσι τῶν γλωσσικῶν τῆς ἀργότερα γιὰ τὴν ἐκτίμησι τῆς προσωπικότητος. Τὰ ψυχομετρικὰ τῆς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, πού τὰ πρωτοσυνέστησαν διδάσκαλοι ὡς ἀποτέλεσμα τῆς σχολικῆς πράξεως, ἐξελίχθησαν ἀναμφισβήτητα ἀπὸ τὰ ψυχοφυσικὰ τῆς τοῦ δεκάτου ἐννιάτου αἰῶνα.

Οἱ βιολογικὲς ἐρμηνείες τοῦ 1890 καὶ 1900 δὲν σχετίζονται καὶ πολὺ μὲ τὴν παιδαγωγικὴ καὶ ἴσως γι' αὐτὸ πολλοὶ παιδαγωγοὶ σήμερον τὶς ἀπορρίπτουν κατὰ τὸ πλεῖστον.

Στὴν Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴ ἡ κίνησι γιὰ τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδιοῦ εἶχε παλιότερα τὴν αὐτὴ ἐρβαριαντὴ ἀρχή. Οἱ δὲ ζωντανὲς μεταφορές, παρμέντες ἀπὸ τὴ βιολογία καὶ φυσιολογία, ἦταν μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐξελικτικῆς ἐρμηνείας στὴν ἐκπαίδευσι, σύμφωνα μὲ τὰ συγγράμματα τῶν Herbart, Spenser καὶ Bain. Ἡ ἔμφασι πού δόθηκε στὴ συγγένεια τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ζῶα, σχετιζό-

μεν μὲ τὸν ἀτομικὸ ἡδονισμό, ὑπενθυμίζει τὸ Habbes. Σὰν συνέπεια ἀνεπτύχθη ἡ θεωρία τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἐνστικτικῶν πού ἀντίχτυπός τῆς ἐξεδηλώθηκε τριάντα χρόνια ἀργότερα, μὲ τὴν παιδαγωγικὴ συνηγορίαν γιὰ ἀτομικὴ αὐτοέκφρασι τῶν μαθητῶν καὶ γιὰ ὑποχώρησι τῆς αὐθεντικότητος τῶν διδασκάλων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐρευνητὲς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἀπλώσαν τὶς ἐρευνές τους γιὰ τὴν ἀνέυρεσι τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν. Οἱ ἐρευνητὲς αὗτοι ἔγιναν εὐπρόσδεκτοι ἀπὸ τοὺς διδασκάλους στὰ σχολεῖα, πρῶτα γιὰ τὸν πειραματισμὸ κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἐργαστηριακῆς ἐρευνας καὶ ἀργότερα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ μεγάλης ἐκτάσεως τῆς ἐπιδόσεως. Μὲ τὴν πειραματικὴ παιδαγωγικὴ σχετίζονται ἐπεξεργασίες πού ἔγιναν πάνω στὸ καλοῦπι τοῦ πειράματος καὶ ἐξελαϊκεύθησαν ἀπὸ τὸν Winch, Sleight καὶ Ballard. Ἀκούσθησαν τότε κραυγὲς ἐναντίον τῆς θεωρίας τῆς παθητικῆς μαθήσεως ἀπὸ παιδαγωγούς ὡς τὸν Dawey 1890 καὶ τὸν Piaget (ἀκολουθώντας ἄλλη κατεύθυνσι) τὸ 1920. Οἱ μετρήσεις ἐπιδόσεως ἀπέδειξαν τὴν ἑκτασι τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν καὶ ἦρθαν σὲ ἀντίθεσι τῆς θεωρίας πού ἐπικρατοῦσε, ὅτι δηλαδὴ οἱ διαφορὲς στὴν ἐπίδοσι ἦσαν ἀσφαλὲς τεκμήριο ἐπαρκούς ἢ ἀνεπαρκούς διδασκαλίας. Κατὰ συνέπεια ὑμνήθη ἡ αὐτενέργεια τῶν μαθητῶν καὶ προετοιμάσθη ὁ δρόμος γιὰ πλέον ἐνεργητικοὺς τρόπους μαθήσεως. Ἡ δὲ συμπτωματικὴ βελτίωσι τῶν μαθητῶν πού βρισκόντουσαν σὲ ἐπαφὴ μὲ ψυχολόγους, ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὰς αἰτίες γιὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ σχολικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ γιὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἰδρυμάτων τῆς κλινικῆς καθοδηγήσεως τοῦ παιδιοῦ. Οἱ σχέσεις πού ἐθεμελιώθησαν ἔτσι μεταξὺ σχολείου, δρόμου καὶ σπιτιοῦ, συνετέλεσαν στὴν ἑναρξιν κοινωνιολογικῶν ἐρευνῶν πού εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ 1920. Οἱ ἐρευνες αὐτὲς συνεχίζονται καὶ σήμερον σὲ πλεῖστα κολλέγια, καὶ φέρονται σὲ πέρας μὲ ἀρκετὴ ἁμιλλαν.

Ἀπὸ τὶς ἐρευνες μέσα στὸ σχολεῖο καὶ ἀπὸ τὴ συζήτησι μὲ διδασκάλους πρὸς ἐξήγησι διαφορῶν προβλημάτων, ξηπήγαγε ἡ Ἐρμηνεία τῆς Κοινωνικῆς ψυχολογίας. Ἀπὸ τὰ διαφορῆτικὰ ἀποτελέσματα κατὰ τὶς ἐργαστηριακὰς παρατηρήσεις, ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπίδρασι τῆς συμπεριφορᾶς τῶν διδασκάλων ἐπὶ τῆς καλῆς ἢ κακῆς διαγωγῆς τῶν παιδιῶν ἔτσι ἡ προσοχὴ μετεστράφη ἀπὸ τὴν ταξινόμησι τῶν μαθητῶν κατὰ τύπους, στοὺς κοινωνικοὺς παράγοντες μαθήσεως. Μεγάλοι παιδαγωγοὶ ὡς τὸν Aichhorn ἢ ψυχολόγοι ὡς τὸν Murghys, Dewin, Anderson ἢ γιατροὶ ὡς τὸν Moreno, ἐρεύνησαν τὰ κοινωνικὰ χαρακτηριστικὰ μαθήσεως. Ὁ τελευταῖος, ἔχοντας ἐπαφὴ μὲ τὴν παιδαγωγικὴ, ἐπρόσφερε λύσεις σὲ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα, ἱκανοποιητικὰ καὶ στὴ σύλληψιν καὶ στὴν ἐκτέλεσιν.

Ἀπὸ τὶς λύσεις αὐτὲς ἀνεπτύχθη ἡ κοινωνιομετρία καὶ ἡ σύγχρονη τελεοποιημένη τέχνη παρατηρήσεως καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ θεραπεία διὰ τῆς ομάδος, πού ἀρχισε μὲ τὴν ἀναγνώρισι τῆς θεραπευτικῆς ἀξίας μιᾶς ὠρισμένης τακτικῆς γιὰ ὠρισμένους παθολογικὰς καταστάσεις καὶ ἐπροχώρησε στὴ χρῆσι τῆς δραματικῆς ἐκφράσεως, τοῦ παιγνιδιοῦ ἢ τοῦ διαλό-

ΤΟ ΕΞΑΤΑΞΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΠΑΡΚΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΚΗΛΟΥΚΙΑΤΟΥ

Δημοδίου Ἀγίων Θεοδώρων - Σάμου

Ἐπειδὴ στὴ χώρα μας, ποὺ ἔχει τὸ μεγαλύτερο πνευματικὸ παρελθὸν ἀπὸ μορφωτικῆς πλευρᾶς, δὲν ἔλειψαν δυστυχῶς οἱ παράγοντες, ποὺ ἀντιδροῦν στὴ μόρφωσι τοῦ λαοῦ μας καὶ ἐπεδίωξαν εἰς τὴν Στοιχειώδη Ἐκπαίδευσιν μεταρρυθμίσεις, ἀντίθετες πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους μας, διὰ τοῦτο ἡ κατοχύρωσις ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας τοῦ ἑξαετοῦς Δημοτικοῦ Σχολείου, ἔγινε εὐμενῶς δεκτὴ ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν διδασκαλικὸν κόσμον.

Ἐξυπηρετεῖ ὅμως τὴν ἐποχὴν μας τὸ ἑξατάξιο Δημοτικὸ Σχολεῖο; Οἱ γνώσεις ποὺ ἔχουν

οἱ ἀπέφοιτοι τοῦ λαΐκοῦ μας σχολείου ἀποτελοῦν σήμερα πραγματικὸν ὄπλον εἰς τὴν ζωὴν; Ἀσφαλῶς ὄχι.

Σήμερα ποὺ ζοῦμε εἰς τὸν αἰῶνα τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, στὸν αἰῶνα τῆς τεχνικῆς, στὸν αἰῶνα τῶν μεγάλων ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων καὶ προόδων, σήμερα ποὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ ἐποχῇ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν κρατῶν ἔχει μετατεθῇ στὸν πνευματικὸ τομέα, οἱ γνώσεις ποὺ προσφέρει τὸ Δημοτικὸ μας σχολεῖο θεωροῦνται ἀνεπαρκεῖς. Οἱ παρακάτω σκέψεις θὰ μᾶς πείσουν.

γουν καθὼς καὶ ἄλλων μεθόδων ἐφαρμοσίμων μέσα στὴν τάξιν.

Τὸ ἐπόμενο στάδιο ἐξελίξεως φαίνεται νὰ ἐμορφωποιήθῃ ἀπὸ παιδαγωγούς ἢ ἀπὸ ψυχολόγους ποὺ, κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης, ἐνεργοῦσαν σὰν παιδαγωγοί, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν προβλήματα ποὺ παρουσίαζαν συμμορίες ἀπὸ παραστρατημένα ἢ ὁμάδες ἀπὸ ἀνεπιθύμητα παιδιά. Ἔτσι ἀνεπτύχθη μία ὑποδιαίρεσις τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας, ποὺ δὲν ἀσχολεῖται καὶ τόσο μὲ τὸ κοινωνικὸ κλίμα καὶ τὶς θεραπευτικὰς μεθόδους, ὅσον μὲ τὸ πῶς θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀλληλεπίδρασις ὁμάδων καὶ ἀτόμων. Πῶς δηλαδὴ θὰ προξενηθῇ ἓνας συνεχὴς κυματισμὸς, οἱ μὲν ὁμάδες νὰ ἐπηρεάζουν τὰ ἄτομα καὶ νὰ μετατρέπουν τὰ ἀξιώματα καὶ τὶς ἀρχὰς τους, τὰ δὲ ἄτομα μὲ τὴν συμπεριφορὰ τους νὰ τροποποιῶν τὶς ὁμάδες.

Οἱ ψυχολόγοι μποροῦν νὰ βροῦν στὴν ἐπιστήμην τῆς παιδαγωγικῆς, προσφορώτερον ἔδαφος ἔρευνας ἀπὸ οἵανδήποτε ἴσως ἄλλην ἐπιστήμην. Ὅμως τὰ ὁμαλὰ ἄτομα καθὼς καὶ οἱ ὁμάδες ὁμαλῶν παιδιῶν μπορεῖ νὰ ἐρευνηθοῦν μὲ ἐπιτυχία μόνον ἀπὸ παιδαγωγούς καὶ γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς παιδαγωγὸς χρειάζεται κατάρτισιν σὲ ἐξωψυχολογικοὺς ὁπωσδήποτε τομεῖς. Ἡ ἐκπαίδευσιν τῶν διδασκάλων ὅπως γίνεται συνήθως, εἰδικεύει τοὺς ὑποψηφίους στὴν παιδαγωγικὴ ἀλλὰ δὲν τοὺς δίνει τὰ προσόντα γιὰ ἔρευνα. (Μπορεῖ νὰ παίρνουν μέρος σὲ πειράματα παιδαγωγικῆς ἀλλὰ ὄχι πειραματικῆς παιδαγωγικῆς). Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχῃ κάποιο πνεῦμα ταπεινοφροσύνης καὶ διακρίσεως καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη: Καὶ ἀπὸ τοὺς ψυχολόγους ποὺ θὰ φιλοδοξοῦσαν νὰ εἰσέλθουν στὸ πεδίου τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ἀπὸ τοὺς παιδαγωγούς ποὺ θὰ ἐλιθυμοῦσαν νὰ καταπιασθοῦν μὲ ψυχολογικὴ ἔρευνα. Φαίνεται λιγάκι ἐκπληκτικὸ ὅτι αὕτῃ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ διακριτικότης ἐξωτερικεύεται συχνότερα ἀπὸ τοὺς παιδαγωγούς παρὰ ἀπὸ τοὺς ψυχολόγους. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ψυχολόγοι ἰσχυρίζονται μὲ βεβαιότητα ὅτι μερικὰ χρόνια ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ ἀποτελειωθῇ μιὰ ἀρχικὴ ἐρευνητικὴ προσπάθεια. Παρόμοια ἐκπαίδευσιν χρειάζεται νὰ τύχῃ καὶ ὁ κοινωνικὸς ψυχολόγος γιὰ τὴν

κατανόησιν ὁμαλῶν πρακτικῶν περιστάσεων καὶ συνηθισμένων μεθόδων στὸ σχολεῖο.

Καὶ τώρα ἂς ἀκούσωμε τί προβλήματα παρουσιάζει ἡ ψυχολογία στὸν παιδαγωγικόν: Πρόσεξε, λέγει, νὰ μὴν γενικεύῃς ἀπὸ ἐλάχιστα παραδείγματα. Σημείωσε τὸ βαθμὸ καὶ τὸ μέσο ὄρο ἐπιδόσεως τῶν παιδιῶν ποὺ διδάσκεις. Μὴν τυφλώνεσαι ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τῶν πολλῶν καὶ δὲν ξεχωρίζεις τὴν ποικιλία καὶ τὴν ἀτομικότητα ποὺ κρύβονται κάτω ἀπὸ τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως. Σημείωσε τὴν ἀλληλοεξάρτησιν καὶ ὁμοιογένειαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμάδων ποὺ ἔχουν ταξινομηθῇ ὡς διαφορετικῆς. Πρόσεξε τὴ σημασίαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν πράξεών σου. Ἀναζήτησε τὴ λεπτότητα τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν σκοπῶν σου.

Ἡ παιδαγωγικὴ μὲ τὴ σειρά της παρατηρεῖ στὴν ψυχολογία: Μὴ συγκεντρώνεσαι μονόπλευρα σὲ ἓνα κομμάτι συμπεριφορᾶς καὶ παραμελεῖς τὸ εὐρύτερον ὅλο. Ὑπενθύμισέ μας πάντα τὶς ἀνάγκες ποὺ δὲν πρόκειται νὰ παραγνωρίζονται καὶ γίνε ἐνήμερος τῶν ἀκαμπτῶν θεωρητικῶν συνδυασμῶν ποὺ ἀποκλείουν ἀναγνώρισιν μιᾶς ἐμπνευσμένης ἐνοράσεως, ποὺ θὰ μποροῦσε ἐν τούτοις νὰ ὀδηγήσῃ σὲ νέες ἐρμηνείας.

Ἡ παιδαγωγικὴ ἀπευθύνεται τώρα ἰδιαίτερα στὴν κοινωνικὴ ψυχολογία λέγοντας: Σημείωσε ὅτι καινούργιες ἀντιλήψεις ἐκφράζονται πρὸς τὸ παρὸν μὲ παλαιὰ ὀνόματα.

Δώσε μας ἓνα καινούργιο τίτλο ποὺ θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ διασαφηνίσωμε τὶς σκέψεις μας. Σήμερα πολλοὶ πιστεύουν, ὅτι τὸ βάρος πρέπει νὰ πέσῃ στὶς κοινωνικὰς σχέσεις μᾶλλον παρὰ στοὺς βιολογικοὺς παράγοντες, στὶς παρούσας καταστάσεις μᾶλλον παρὰ στὴν ἀναδρομὴ περασμένων γεγονότων. Μὴν ὁμιλεῖς γιὰ ψυχὰνάλυσιν ὅταν στὴν πραγματικότητα ἀπασχολῇσαι μὲ τὴν θεραπεία μιᾶς καταστάσεως ἢ μὲ τὰ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁμάδος ἐπὶ τῶν μελῶν της.

Καινούργιοι ὄροι ἐκφράσεως θὰ ἡμποροῦσαν νὰ ἀναζωογονήσουν τὴ σκέψιν μας. Ἰσως μᾶς τοὺς δώσουν οἱ κοινωνικοὶ ψυχολόγοι.

Ὡς γνωστὸν ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς κάθε χώρας ἀπορροφᾶται ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγάλους οἰκονομικοὺς παράγοντας : α) τὸν πρωτογενῆ οἰκονομικὸν παράγοντα ποὺ περιλαμβάνει τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, ἀλιείαν, β) τὸν δευτερογενῆ ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τὴν βιομηχανίαν καὶ β) τὸν τριτογενῆ οἰκονομικὸν παράγοντα, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τὸ ἐμπόριον, τὶς μεταφορές, τὴν διοίκησιν καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα τῆς κοινωνικῆς ἐξυπηρέτησεως.

Ἡ Ἑλλάς ὡς χώρα κατ' ἐξοχὴν γεωργική, ἔχει ἡξημένο τὸ ποσοστὸν τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸν πρωτογενῆ οἰκονομικὸν παράγοντα, ὁ ὁποῖος καὶ ἀποτελεῖ τὸν βασικὸν κλάδο τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς. Ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς τὸ 48% τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ καὶ μένει συνήθως εἰς ὄλην τὴν ζωὴν μὲ τὰς γνώσεις, ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖο.

Ἄν ὅμως σὲ προηγούμενες ἐποχές, ποὺ ἡ γεωργία ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀπλούστερη ἐργασία καὶ ἐστηρίζετο ἀποκλειστικὰ στὴν παράδοσιν καὶ στὴν πεῖρα, οἱ λίγες γνώσεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου ἦσαν ἀρκετὲς εἰς τὸν ἀγρότη διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του, σήμερα ποὺ ἡ γεωργία δὲν εἶναι μίᾳ ἀπλῇ ἀσχολίᾳ, ἀλλὰ ἐφηρμοσμένη ἐπιστήμη, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν γεωργὸν νὰ εἶναι κάτοχος πολλῶν καὶ ἐιδικῶν γνώσεων.

Διὰ τὴν ἀξιοποίησην ὁ γεωργὸς κατὰ τρόπον ποὺ συμφέρει οἰκονομικὰ τὴν καλλιεργήσιμον γῆν, ὥστε ὄχι μόνον νὰ βελτιώσῃ τὸ εἰσόδημά του, μὰ καὶ νὰ συμβάλλῃ νὰ φθάσῃ ἡ χώρα μας, εἰς τὸ ὕψος τῶν προηγμένων ἀγροτικῶν χωρῶν, πρέπει σὲ γενικὰς γραμμὰς α) νὰ καλλιεργῇ μὲ τὰς νέας ἐπιστημονικὰς μεθόδους, β) νὰ χρησιμοποιοῖ εἰς τὴν καλλιέργειαν τὰ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα, γ) νὰ προσαρμόζεται εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν παρουσιαζομένων νέων ἀποδοτικῶν ποικιλιῶν, δ) νὰ κρατῇ ἀπλὰ στατιστικὰ στοιχεῖα, ὥστε νὰ γνωρίζῃ τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν κάθε καλλιέργειας καὶ ε) νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατανοῇ τὶς ἐπιστημονικὰς βάσεις κάθε ἐνεργείας του, ὅπως κλάδεμα, λίπανσις, καταπολέμησις ἀσθενειῶν κλπ. Ἐπὶ πλέον πρέπει ὁ γεωργὸς νὰ συνδυάζῃ τὴν γεωργίαν μὲ τὴν βελτιωμένην κτηνοτροφίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἀξιοποιοῦνται πολλὰ γεωργικὰ προϊόντα καὶ ὑποπρόϊόντα καὶ παράγονται προϊόντα μεγαλυτέρας ἀξίας ὅπως κρέας, γάλα, τυρὶ κλπ.

Εἶναι φανερό ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, πὼς καὶ ἡ γεωργικὴ μὀρφωσις πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ εὐρυτέρας γενικῆς μορφώσεως.

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ γνώσεις ποὺ προσφέρει τὸ λαϊκὸν μας σχολεῖο εἶναι ἀνεπαρκεῖς διὰ τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμόν, εἶναι αὐτονόητο πόσο ἀνεπαρκεῖς θὰ εἶναι, διὰ τὸν πληθυσμόν ποὺ ἀπορροφᾶται ἀπὸ τοὺς ἄλλους οἰκονομικοὺς παράγοντας δευτερογενῆ καὶ τριτογενῆ, ὅπου ἀπαιτοῦνται περισσότερες γνώσεις, μεγαλυτέρα ἀντιληπτικότητα, τεχνικὴ εἰδίκευσις, ὠργανωμένη ἐργασία κλπ.

Νὰ λοιπὸν, γιατί θεωρεῖται σήμερα τὸ Δημοτικὸν μας σχολεῖο, μὲ τὶς ἑξ. τάξεις του, μὲ τὶς δυσμενεῖς συνθήκες ὑπὸ τὰς ὁποίας λειτουργεῖ καὶ μὲ τὸ ἀπρηχαιωμένο πρόγραμμά του, ὅτι δὲν ἐξυπηρετεῖ πλήρως τὸν σκοπὸν του καὶ καθυστερημένο, τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ περισσότερα κράτη ἔχουν διευρύνει τὰ ὅρια τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως καὶ ἔχουν καθιερώσει ὀκταετὴ ἢ καὶ περισσότεραν ὑποχρεωτικὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν.

Τί πρέπει νὰ γίνῃ ; Ἡ Ὁμοσπονδία μας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μόνη ὁργάνωσις, ποὺ ἀγωνίζεται μὲ θερμὴν καὶ ζήλον διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῆς λαϊκῆς παιδείας μας, πολὺ ὀρθῶς πιστεύει καὶ διεκήρυξε τὴν γνώμην τῆς, ὅτι τὸ ἐξατάξιο σχολεῖο, θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μὲ τὸν καιρὸ ὀκτατάξιο ὑποχρεωτικόν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Παιδείας ἀπέκλεισε τὴν αὐξήσιν τῶν ἐτῶν τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως διότι δημιουργοῦνται νέα δυσβάστακτα διὰ τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν βάρη.

Ἡ ἀρνητικὴ θέσις τῆς ἐπιτροπῆς πάνω σ' αὐτὸ τὸ σπουδαιότατον ζήτημα ἀπεγοήτευσεν ὅλους, ὅσους περίμεναν νὰ δοῦν αὐτὸ ποὺ λέμε «ριζικὰς μεταβολὰς» καὶ μιὰ ἀληθινὴ μεταμόρφωσιν στὴ σημερινὴ καθυστερημένη παιδεία μας. Ἐτσι θὰ ἐξακολουθήσωμε ἴσως γιὰ πολὺ ἀκόμη, νὰ βρισκώμαστε σὲ κατώτερον πνευματικὸν ἐπίπεδο, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἀσιατικὰ κράτη.

Εἴμαστε ἄρα γε τόσο φτωχὴ χώρα, ὥστε νὰ ἀδυνατοῦμε νὰ δώσουμε, στὸ πολυτιμότερον κεφάλαιο τοῦ ἔθνους μας, στὰ παιδιὰ, μιὰ ἐπαρκὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ; Μιὰ ματιὰ στὴν παιδείαν ἄλλων κρατῶν πρέπει νὰ μᾶς κάνῃ νὰ ντρεπώμαστε. Εἶναι πιδὸ πλούσια χώρα τὸ Ἀφγανιστάν ; (14ον ἔτος ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως), ἡ Βουλγαρία ; (14ον ἔτος ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως). Αὐτὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα μᾶς βεβαιώνουν πόσο εἶναι παραμελημένη ἡ παιδεία στὴ χώρα, ποὺ ὑπῆρξε ἡ μητέρα τοῦ πολιτισμοῦ.

Εἶναι ὅμως καιρὸς νὰ ἀλλάξῃ πλέον ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας πολιτικὴ. Ἡ παιδεία εἶναι ζήτημα ἐθνικόν. «Ἡ τύχη ἐνός λαοῦ, ἡ ἀκμὴ τοῦ ἢ ἡ παρακμὴ τοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ μόνης τῆς ἀγωγῆς, τῆς ὁποίας τυγχάνει ἡ νεολαία» λέγει ὁ μέγας φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς Φίχτε. Αὐτὸ ἄς τὸ νοιώσουμε. Ἡ πολιτεία πρέπει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς πρὸς τὴν παιδείαν. Ἡ διάρκεια τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως νὰ καθιερωθῇ ὀκταετής, ὅπως εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νὰ πάρουν τὴν θέσιν ποὺ τοὺς ἀξίζει. Μόνον μὲ πραγματικὸν ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν παιδείαν, μὲ τὴν ἀνδρον τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας, θὰ δημιουργήσωμεν τὰς προϋποθέσεις, διὰ τὴν χαραυγὴν μιᾶς νέας ζωῆς, πιδὸ χαρούμενης καὶ πιδὸ εὐτυχισμένης, ἐνός μέλλοντος καλλιτέρου γιὰ τὰ παιδιὰ μας, τὴν Πατρίδα μας, τὸ ἔθνος μας.

Ἡ ΔΥΝΑΜΙΣ ΣΤΟ ΕΜΜΕΤΡΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑ

ΚΑΙ ΠΟΙΟ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ. ΖΥΓΟΜΑΛΑ
Δ/ντοῦ 80οῦ Δημ. Σχολείου Πατρῶν

Μιά καί μόνη ματιά ἂν ρίξη, κανεῖς, σὲ ἓνα ἔμμετρο λογοτέχνημα, θὰ δῇ καθαρά, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ξέσπασμα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ποιητοῦ. Σὲ μιὰ στιγμή πού ἡ ψυχὴ του ἐπλημμύρισε ἀπὸ συναισθήματα καὶ ἀρχίζει νὰ ξεχειλίσῃ, τότε τὰ χεῖλη μόνον τῶν ψιθυρίζουν καί, μὲ τὸν ἔμμετρο λόγο, ἐκφράζουν λογικά ἀνώτερα συναισθήματα πόνου, χαρᾶς, θαυμασμοῦ. Ἄν τὸ ἔμμετρο αὐτὸ λογοτέχνημα εἶναι σύμμετρο ἐσωτερικά καὶ ἐξωτερικά, τότε *προάγει τὶς μεγάλες ἰδέες*, ἀναπτέρωνει τὰ φρονήματα καὶ παρουσιάζει μπροστὰ στὰ μάτια μας, τόσο ἀνάγλυφες καὶ ζωηρὲς τὶς ὁμορφίες τῆς φύσεως καὶ τὰ γεγονότα, πού νομίζει ἐκεῖνος πού τὸ διαβάζει, ὅτι μπροστὰ στὰ μάτια του γίνονται τὰ ἡρώϊκά κατορθώματα, γιατί ἔχει τὸ πλεονέκτημα τὸ ποίημα, μὲ τὴν μουσικότητα στὴν μορφή πού τοῦ δίνει ὁ καλλιτέχνης, πρῶτα νὰ κτυπᾷ τὶς χορδὲς τῶν συναισθημάτων μας καὶ νὰ ζωηρεύῃ τὴν φαντασία καὶ ὕστερα μὲ τὸν πλοῦτο τῶν λέξεων, τὴν πλοκὴ καὶ τὴν σύνδεσι αὐτῶν, τὶς εἰκόνες καὶ τὶς παραβολές, τὰ ρητορικά σχήματα καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξία, μᾶς κάνει νὰ νοιώθουμε πιὸ ζωηρὲς τὶς σκηνὲς καὶ μᾶς φαίνεται, ὅτι ζοῦμε σὲ πιὸ ψηλοὺς κόσμους, κοντὰ στὰ οὐράνια. Ἄν μάλιστα ἀκόμη τύχη, νὰ ἔχη τὸ ποίημα μέσα τὸν πλούσιο λυρισμό, τότε τὸ ποίημα αὐτό, ἀφοῦ ξεπεράσῃ κάθε *ὄριο πεζότητος*, φθάνει πολὺ πιὸ ψηλά καὶ πλησιάζει τὶς ἀγγελικὲς μελωδίες, γιατί πρέπει νὰ γνωρίζουμε, ὅτι ἡ καθαρὴ ποίησι μιὰ καὶ μόνη ἀδελφὴ μπορεῖ νὰ ἔχη, τὴν καθαρὴ μουσικὴ καὶ ὅτι καὶ οἱ δύο ἀδελφωμένες, ἓνα σκοπὸ ἔχουν, τὴν ἐξάγνισι τῆς ψυχῆς. Ὁ ποιητὴς ζῇ σὲ ἓνα δικό του πλάσματικό, ἰδανικό κόσμο καὶ κατὰ τὴν ἐκδήλωσι του μαζὺ μὲ τὶς ἰδέες προάγει τὴν γλῶσσα καὶ ἀνεβάζει τὴν στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐθνισμοῦ τοῦ λαοῦ πού ζῇ, γιατί διδάσκει καὶ ἐνθουσιάζει συγχρόνως μὲ μιὰ τέτοια ἀκαταμάχητη δύναμι, πού πολλὰς φορὲς μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὴν τροχιά μιᾶς ὁλόκληρης γενεᾶς, γιατί μπορεῖ νὰ κἀνῃ νὰ κτυπήσουν τόσο δυνατὰ οἱ ψυχικοὶ παλμοὶ ὄλων τῶν ἡλικιῶν καὶ φύλων, ὥστε ξαφνικά νὰ ἀλλάξῃ τὸ παρόν, μὰ καὶ τὸ μέλλον ἀκόμη ἐνὸς λαοῦ καὶ πολλὰς φορὲς νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ξεχωρὴ ἐποχὴ, πού θὰ ἐπιδράσῃ καὶ στὴ λοιπὴ ἀνθρωπότητα. Μπορεῖ ἀκόμη μὲ τὸν πλούσιο λυρισμό του καὶ τὴν μελωποίησίν του σὲ στιγμὲς παραχῶδεις, ἓνα τέτοιο ποίημα, στὰ χεῖλη ἐνὸς ἐνθουσιώδους λαοῦ, νὰ εἶναι σὰν κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἐπικίνδυνη σπῆθα, ἔτοιμη νὰ ἀνάψῃ φλόγες πού δὲν θὰ τὶς σβύσουν τὰ σύγχρο-

να μέσα τῆς ἐπιστήμης, ὅσο σπουδαῖα καὶ ἂν φαίνονται. Ἐνα τέτοιο ποίημα εἶναι ἡ πιὸ θαυμάσια τροφή στὸ λαό, μὰ ἀκόμη πιὸ ἀναγκαῖα στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου· αὐτὴ τὸ ἐνθαρρύνει καὶ τὸ κάνει νὰ ζῇ στιγμὲς ἐνθουσιασμοῦ καὶ πατριωτισμοῦ, πού τόσο ἀνάγκη ἔχει, γιὰ νὰ χαραχθοῦν βαθειὰ τώρα πού εἶναι τρυφερὴ μερικὲς ζωηρὲς γραμμὲς καὶ πού στὴν κατάλληλη στιγμή αὐριο θὰ ξαναζωντανέψουν γιὰ νὰ σώσουν τὰ ἱερὰ τῆς φυλῆς.

Ὁ Γάλλος συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς Valery θέλει τὸ ποίημα νὰ εἶναι πέρα γιὰ πέρα λυρικό, χωρὶς πλοκὴ καὶ ἱστορία καὶ νὰ μὴν ἔχη καμιὰ σχέσι μὲ τὸν πεζὸ λόγο καὶ μάλιστα, λέγει, ὅτι ἓνα καλὸ ποίημα γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὸ πρέπει νὰ τὸ δοκιμάσωμε νὰ τὸ ποῦμε σὲ πεζὸ λόγο καὶ ἂν μᾶς συγκινῇ ὅπως πρῶτα, τότε δὲν εἶναι ποίημα, ἂν ὅμως τὸ βγάλωμε ἀπὸ τὰ στολίδια του καὶ δὲν μᾶς συγκινεῖ, τότε εἶναι πραγματικό ποίημα. Μὰ καταλαβαίνει κανεῖς τώρα, ὅτι ἓνα τέτοιο καθαρὸς λυρικό ποίημα, ὅπως τὸ θέλει ὁ Valery δὲν πρέπει νὰ ἔχη σχέσι μὲ τὰ ποιήματα τοῦ δημοτικοῦ μας σχολείου, γιατί ἓνα τέτοιο ποίημα μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα ἀριστούργημα, μὰ εἶναι κατάλληλο γιὰ μεγάλους ἢ τοῦλάχιστον γιὰ μαθητὰς Γυμνασίου. Κανεῖς δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι καὶ τὰ ποιήματα γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ μας σχολείου, πρέπει νὰ εἶναι γραμμένα ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ποιητὰς, μὲ ἀρίστην μορφήν, ἀλλὰ *τὰ ποιήματα αὐτὰ ἀπαραιτήτως εἶναι νὰ ἔχουν πλοκὴ καὶ ἱστορία, νὰ περιγράφουν τὰ κατορθώματα ἡρώων*, νὰ ἐξυμνοῦν τὴν παλληκαριά καὶ τὶς ἀρετὲς τῆς φυλῆς, νὰ ἔχουν νόημα διδακτικό, ἠθικό, θρησκευτικό, νὰ ἐξυμνοῦν *τὶς καλλονὲς τῆς Πατρίδος καὶ τῆς φύσεως*, νὰ *ξυπνοῦν μὲ δύο λόγια τὴν Ἑθνικὴ συνείδηση τοῦ Ἑλληνόπαιδος*, γιατί στὸ δημοτικὸ σχολεῖο πρέπει νὰ γίνεται *ἡ ἀναβλάστησι τῶν ἡρωϊκῶν ἐποχῶν* καὶ νὰ ἔχουν ἀκόμη ἰδεαλισμὸ στὸ περιεχόμενο καταληπτὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶν 9-12 ἐτῶν καὶ νὰ μὴ τοὺς λείπῃ ἡ μουσικότητα στὴ μορφή καὶ νὰ εἶναι τέτοια, πού νὰ συμφωνῇ μὲ τὸ *μόλις ἀναπτυσσόμενο συναίσθημα τῆς ἡλικίας των*. Ἀσφαλῶς τὰ μὲ τέτοιο περιεχόμενο ποιήματα κάνουν νὰ κτυπήσουν πιὸ ἔντονα οἱ παλμοὶ τῆς καρδιάς τῶν μικρῶν παιδιῶν μας καὶ τοὺς ἀφήνουν βαθειὰ χαραγμένη στὴν ψυχὴ τους τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεώς των καὶ στήνονται σιγά, σιγά γρανιτένιες βάσεις, πού αὐριο θὰ κρατήσουν τὰ ἰδανικά τῆς φυλῆς. Αὐτὰ ὅλα ἀρίστα ἐπιτυγχάνονται, ὅταν στὸ δημοτικὸ μας σχολεῖο διδάσκονται *ἐπὶ καὶ ἡ ἐπικολυρικὰ ποιήματα* μὲ καλὸ καὶ πλούσιο λεκτικό,

Η ΑΤΟΜΙΚΕΥΣΙ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ

Υπό ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΘ. ΦΑΣΣΑ

Επιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων

Ἡ ἐποχή μας περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη χρειάζεται ἄτομα μὲ ζωντανὰς δυνάμεις, σφριγηλὰ καὶ ἀκμαῖα, ἄξια νὰ ζήσουν καὶ νὰ προσφέρουν πολ- λὰ ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου πού ζοῦν. Ἡ ἐπί- τευξι μιάς τοιαύτης ἀρχῆς προϋποθέτει προεργασία. Ἡ προετοιμασία αὐτὴ θὰ ἀποδώσῃ, ὅ,τι πρέπει, ὅ- ταν τεθῇ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Νέου Σχολείου, τοῦ Σχολείου ἐργασίας.

Ἡ ψυχὸσύνθεσι ἐκάστου ἀτόμου κρύβει ζωογό- νες δυνάμεις, πού ἔχουν ὡς ἀφετηρίαν τὴν πράξι καὶ μόνον τὴν πράξι. Ὁ μαθητὴς τοῦ Δημοτικοῦ Σχο- λείου πρέπει νὰ μορφώνεται μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐνιαίας σχολικῆς ἐργασίας, πού νὰ στηρίζεται εἰς ὅ- λες τὶς ἀρχὰς τῆς νέας παιδαγωγικῆς, καὶ πρέπει νὰ γνωρίσῃ, ὅτι χωρὶς ἐργασία ποτὲ δὲν θὰ γνωρίσῃ τὴν εὐτυχία εἰς ὅλη του τὴ ζωή.

ποῦ ἔχει ἀφθονὰ νὰ παρουσιάσῃ στὸ εἶδος τους ἡ Ἑλληνικὴ μοῖσα. Θὰ ἀποκλεισῶμε τελείως τὸ λυρικό ποίημα; Στίς μικρὰς τάξεις βεβαίως, καὶ μόνον ἕνα ὡς δύο ἀπ' αὐτὰ διαλεγμένα μὲ σύ- νεσι, ἴσως νὰ ἦσαν κατάλληλα γιὰ παιδιὰ τῆς ἑκτῆς τάξεως, ἀν καὶ πρέπει νὰ γνωρίζουμε, ὅτι καὶ τὸ δωδεκάχρονο ἀκόμη παιδί εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ νοιώσῃ ἕνα καθαρὸ λυρικό ποίημα. Ἰσως νὰ μὲ θεωρήσουν μερικοὶ ὑπερβολικὸ μὲ τὸ νὰ ζητῶ μόνον ἐπικά ἢ ἐπικολυρικά ποιήμα- τα ἀνάμικτα μὲ θρησκευτικὸ καὶ πατριδοφυσι- κολατρικὸ περιεχόμενο, μὰ αὐτὴ εἶναι ἡ πρα- γματικότητα πού συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὴν δι- ψὰ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ παιδιοῦ τοῦ δημο- τικοῦ μας σχολείου, γιατί ἡ ψυχὴ τοῦ στὴν ἡλι- κία αὐτὴ εἶναι τόσο δεκτικὴ τόσο στὸ συγκεκρι- μένο ὅσο καὶ στὸ μυθώδες, πού δύσκολα θὰ τοῦ τὰ δώσῃ αὐτὰ ἕνα καθαρὸ λυρικό ποίημα, χω- ρὶς καταληπτὸ περιεχόμενο, ὅση μελωδία καὶ ἀν ἔχη, καὶ ἔπειτα μὲ τὰ ἐπικά ποιήματα πολλὰ ἔχουν νὰ ὀφελῇθουν τὰ παιδιὰ. Τὸ παιδί μας, σύμφωνα μὲ τὴν ἡλικία του, ζητᾷ αὐτὸ πού ται- ριάζει μὲ τὴν ψυχὴ του καὶ εἶναι καὶ σαφές. Ἡ μυθολογία εἶναι κάτι τὸ δεκτικὸ στὴν ψυχὴ του, ἡ Ὀρθόδοξία εἶναι ἐμφυτὴ καὶ ἡ Πατρίδα εἶναι κάτι πού τοῦ μιλάμε ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα καὶ ἔχει παραστάσεις, τὴν φύση τὴν βλέπει, τὰ κα- τορθώματα τῶν ἡρώων συμφωνοῦν μὲ τὴν ἡλι- κίαν του καὶ τὸ συγκινοῦν. Ἀκόμη πρέπει νὰ γνωρίζουμε, ὅτι ἐκεῖνο πού δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, δὲν ἔχει θέσι στὸ δη- μοτικὸ μας σχολεῖο καὶ ἐκεῖνο πού ἔχει θέσι εἰς τὴν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι μόνον ἕνα καλογραμ- μένο ἐπικὸ ἢ ἐπικολυρικὸ, θρησκευτικὸ, Πατριω- τικὸ ἢ φυσιολατρικὸ ποίημα, γιατί αὐτὸ θὰ μορ- φώσῃ τὰ παιδιὰ καὶ θὰ βοηθήσῃ στὴ διάπλασι, ἐπὶ τοῦ ἀσφαλοῦς, τῆς μέλλουσας γενεᾶς.

Ἡ ἐργασία εἶναι μία κοινωνικὴ ἀνάγκη καὶ μ' αὐτὴν εἴτε εἶναι σωματικὴ εἴτε διανοητικὴ ἐξασφα- λίζει ὁ ἄνθρωπος ὕλικά ἢ πνευματικὰ ἀγαθὰ πρὸς τελειοποίησι τῶν ὅρων τῆς ζωῆς του.

Ἐνῶ δὲ στὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπῆρ- ξαν ἐποχὰς κατὰ τὶς ὁποῖες ἐλατρεύθησαν ἥρωες, ἡ- μίθεοι, καλλιτέχνες, φιλόσοφοι κ.ο.κ. στὴν ἐποχή μας ἡ ἐκπαίδευσι ἀνέλαβε καὶ συνεχίζει μὲ ἐνθου- σιασμό τὴν ἰσοπέδωσι τῶν ἀτόμων.

Θύματα δὲ τῆς τοιαύτης νοστοροπίας τῆς ἐκπαι- δεύσεώς μας εἶναι οἱ εὐφυεῖς, οἱ προικισμένοι μὲ ἑ- ξαιρετικὰς δυνάμεις μαθηταὶ μας, οἱ ὁποῖοι ἀσφυ- κτιοῦν ὑπὸ τὴν πίεσι τοῦ μέσου ὅρου τῆς τάξεως πού ὑποχρεοῦνται νὰ παρακολουθήσουν.

Καὶ ἐρωτῶμεν: Τί κάνει τὸ σχολεῖο καὶ ὁ διδά- σκαλος διὰ τὴν ἀναζήτησι καὶ ἀναγνώρισι τῆς ἰδιο- φυτίας καὶ ταλέντου τοῦ μαθητοῦ; Σὲ περίπτωσι δὲ ἀναγνωρίσεως τί κάμνει τὸ σχολεῖο καὶ ὁ διδ/λος διὰ τὴν παροχὴ ἐδικῶν συνθηκῶν καὶ μέσων, ἀνα- λόγων καὶ καταλλήλων τῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἰδιο- φυτίας τοῦ μαθητοῦ;

Ἐπομένως ἐπιβάλλεται νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ στὴ χώρα μας ἡ ἰδέα τῆς **ἀτομικοποιήσεως τῆς ἐργα- σίας τοῦ μαθητοῦ**. Τότε θὰ κατανοήσῃ ὁ διδ/λος ὅτι ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου ἀναλυτικοῦ προ- γραμματος καὶ νόμου καθοριζομένων πλαισίων, πρέ- πει νὰ ἀποβῇ σύμβουλος ἐκάστου μαθητοῦ διὰ τὴν κατάρτισι ἰδίου προγράμματος ἐργασίας, παροχῆς πληροφοριῶν, ἐπεξηγήσεων, παραπομπῆς εἰς πηγὰς, λύσεως ἀποριῶν κ.τ.δ. Καὶ ταῦτα διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν του νὰ ἐργασθῇ **ἀτο- μικῶς** μέχρι τοῦ σημείου πού τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ ψυχροσωματικὲς του δυνάμεις. Οὕτω θὰ δοθῇ εὐκαι- ρία καὶ στὸν προικισμένο μαθητὴ νὰ ἐργασθῇ καὶ παραγάγῃ ἀνάλογα μὲ τὶς πνευματικὰς του δυνάμεις.

Ἄς παρακολουθήσωμε λοιπὸν τὰ ἐφαρμοζόμενα συστήματα ἀτομικῆς ἐργασίας τῶν μαθητῶν, ἵνα ἐκ τούτων ἀρυσθῶμεν διδάγματα ἐπωφελῆ καὶ διὰ τὰ Σχολεῖα μας.

1) Γνωστὸν τυγχάνει τὸ σύστημα Dalton στὸ ὁποῖο ἡ κεντρικὴ ἰδέα του εἶναι ὅπως τὸ παιδί ἐργά- ζεται ἀτομικῶς καὶ στηρίζεται στὴν ἐκτέλεσι τῶν ἐργασιῶν του ἐξ ὁλοκλήρου ἐπὶ τῶν ἰδίων δυνάμεων του. Ἐπομένως ἡ συνήθης συνδιδασκαλία τῶν μα- θητῶν ἀντικαθίσταται μὲ ἀτομικὰς ἐργασίας καὶ ἡ μαθητοῦ καὶ εἰς ἐργαστήρια ἐδικῶν αἰθουσῶν.

2) **Ἡ εἰσαγωγὴ προαιρετικῶν μαθημάτων** στὸ Σχολεῖον πρὸς διευκόλυνσι τῶν μαθητῶν πού ἤθελον ἀποδειχθῇ ὅτι ἔχουν ἐκδηλῆ ἰδιοφυΐα πρὸς ὠρισμένες μαθήσεις, ἵνα ἐντατικώτερα ἀπασχολοῦν- ται περὶ αὐτάς.

3) **Καθημέριαις ἡμερῶν ἐργασίας.** Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο προγραμματίζεται μία ὁλόκληρη ἡ- μέρα τῆς ἐβδομάδος ἐλεύθερη ἀπὸ πάσης διδασκα-

λίας, ἡ ὁποία διατίθεται πρὸς ἀτομικὰς ἐργασίας τῶν μαθητῶν.

4) **Καθιέρωσι ὥρων ἐργασίας.** Ἀντὶ ἡμερῶν ὀρίζονται ὥρες καὶ συνήθως δύο ἐβδομαδιαίως δι' ἀτομικὰς ἐργασίας πού ἐκτελοῦνται στὸ Σχολεῖο.

5) **Μικροτέρας διαρκείας ἀτομικὰς ἐργασίας.** Αὐτὲς διαρκοῦν ἡμίσειαν ὥραν ἢ καὶ ὀλιγώτερον καὶ ἐφαρμόζονται πολλάκις τὴν ἐβδομάδα καὶ προπαντὸς διὰ τὴν ἀτομικεὺσι τῆς ἐργασίας τῶν μαθητῶν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ Δημ. Σχολείου.

6) **Ἐλεύθερα ἀπογεύματα.** Ἀπαξ τουλάχιστον τῆς ἐβδομάδος ὑποχρεοῦνται οἱ μαθηταὶ νὰ προσέρχωνται στὸ σχολεῖο κατὰ τὶς μεταμεσημβρινὰς ὥρες καὶ παραμένοντας δύο ὥρες ἀσχολοῦνται περὶ τὰ ἔργα τῆς ἐλευθέρου καὶ ἰδίας τῶν ἐκλογῆς.

7) **Ἐλεύθερες ἀτομικὰς ἐργασίας στὴν ἀποκτικὴ γνώσεων καὶ δεξιότητων** τ. ἔ. Παρατήρησι ζώων, φυτῶν, πραγμάτων, σκηνῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ἐξεικόνισι καὶ κατασκευῇ αὐτῶν.

Συλλογὴ καὶ καταγραφὴ πληροφοριῶν περὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἀπομακρυσμένων ἀντικειμένων. Κρίσεις καὶ συλλογισμοὶ ἐπὶ τῶν διδαχθέντων καὶ καταγραφὴ τῶν συμπερασμάτων. Μελέτη κατ' ἰδίαν καὶ χρησιμοποίησι σκοπίμως βιβλίων οὐ μόνον πρὸς ἐμπέδωσι τῶν διδαχθέντων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀντίληψιν καὶ νέων μορφωτικῶν στοιχείων. Συστηματοποίησι τῶν σιωπηρῶν ἀσχυλῶν στὸ σχολεῖο καὶ τῶν κατ' οἶκον ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν. Οὕτω πρέπει νὰ καταβάλλωνται προσπάθειες ὅπως οἱ σιωπηρὰς ἀσχυλῆς τῶν 1) ταξίων καὶ 2) ταξίων Σχολείων προκαλοῦν τὴν αὐτενέργειαν καὶ δημιουργικὴν ἐργασία τῶν μαθητῶν. Ἐπίσης καὶ οἱ κατ' οἶκον ἐργασίαι πρέπει νὰ εἶναι παραγωγικὰ καὶ τῆς ἐλευθέρου ἐκλογῆς τῶν δηλ. νὰ γνωρίζῃ τὸ παιδί τὸ σχέδιον καὶ τὴν τέχνην τῆς ἐργασίας του, νὰ λαμβάνῃ τούτων γνῶσιν ὁ διδ(δ)λος καὶ νὰ παρέχῃ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐργασία μέσα στὸ σπίτι.

8) **Ἐλεύθερες ἐνέργειαι ἐκτὸς τοῦ Σχολείου.** π.χ. α) Κατάλληλη διαρρύθμισι τῶν αἰθουσῶν οὕτως ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται εὐχάριστη διαμονὴ τῶν παιδιῶν καὶ εὐχερὲς διεξαγωγὴ τῶν σχολικῶν ἐργασιῶν. β) Νὰ ἐκλέγουν τὶς συναναστροφάς τους, τὰ παιγνίδια τους καὶ ἄλλες τῶν τέρεψις καὶ νὰ δαπανοῦν μικρὸ ποσὸ πού παρέχουν οἱ γονεῖς τῶν. γ) Ἐλεύθε-

ρες συζητήσεις καὶ διαλέξεις.

9) **Αὐθόρμητη συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν στὴν αὐτοδιοίκησιν τοῦ Σχολείου** σὲς σχολικὰς ἐορτὰς, στὴν λειτουργίαν τῆς μαθητικῆς βιβλιοθήκης, στὸ σχολικὸ κῆπο.

10) **Αὐτοκριτικὴ τῶν μαθητῶν** τ. ἔ. Ὑποβάλλουν σὲ ἐλεγχὸν τὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ ἔργα τῶν.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω μορφῶν καὶ τρόπων ἀτομικῶν ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν καὶ περὶ τῶν ὁποίων πολὺ περισσότερα δύναται ἕκαστος νὰ ἀρυσθῇ ἐκ τῆς Γεν. Διδακτικῆς τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου, ἡμεῖς ἐθέσαμεν εἰς ἐφαρμογὴν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν καὶ εἰς διάφορον τύπον σχολεῖα πού ἐπὶ τριακονταετία διακονίσασμε α) Τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα (ἐνα κατὰ προτίμησιν τῆς Τετάρτης ἐκάστης ἐβδομάδος). β) Τὶς ἐλεύθερες ἀτομικὰς ἐργασίας σιωπηρῶς στὸ σχολεῖο καὶ στὸ σπίτι. γ) Τὶς ἐλεύθερες ἐνέργειαι ἐκτὸς τοῦ σχολείου. δ) Τὴν αὐτοκριτικὴν τῶν μαθητῶν καὶ ε) Τὴν διὰ **καρτελλῶν ἀτομικεὺσι** τῆς διδακτικῆς ἐργασίας τῶν μαθητῶν μας. Προετοιμάζομε δηλαδὴ ἐπάνω σὲ πινακίδες ἀπὸ χαρτόνι μεγέθους 0,15×0,10 (καρτέλλες) ἀσκήσεις ἀναφερόμενες στὴν ἐκμάθησιν ἢ ἐφαρμογὴν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κανόνος ἢ προβλήματος ἢ ἀνακεφαλαίωσιν ἱστορικῶν γεγονότων, γεωγραφικῶν καὶ φυσικῶν γνώσεων κ. τ. ὅ.

Οὕτω μὲ τὴν μέθοδον τῶν καρτελλῶν δίδομε σὲ κάθε παιδί αὐτὰ πού εἶναι ἰδιαιτέρως ἀναγκαῖα διὰ νὰ ὑπερνικήσῃ τὶς δυσκολίας τὶς ὁποῖες δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑπερνικήσῃ προηγουμένως. Τοιουτοτρόπως κάθε μαθητὴς ἐργάζεται εἰς αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶναι ἀμέσως ὠφέλιμον, ἐκτελεῖ μίαν ἐργασίαν τῶν δυνάμεων του πού ἔχει ἐτοιμασθῇ εἰδικῶς δι' αὐτόν. Δὲν ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀναγκαστικῶς ὑποτάσσεται, ἀλλοτε δὲ ἀντιθέτως εἰς ἀσκήσεις πολὺ δύσκολας ἀν' ἀκατάλληλον κόπον. Εἰδικώτερον ἀναγράφομε ὅτι στὴν Γραμματικὴν καταρτίζομε ὡς ἐξῆς περίπου τὶς καρτέλλας. (Ἡ χρῆσις τούτων ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς Γ' τάξεως διότι οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν εὐχερῶς).

Προκειμένου νὰ διδάξωμε π. χ. στὴν Ε' τάξιν τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων γένους ἀρσενικοῦ πού λήγουν εἰς -ας καὶ -ης π.χ. ὁ ταμίας, ὁ μαθητὴς ἐπὶ τῆς καρτέλλας ἀναγράφομε:

(ταμίας)

- α) Ὁ συγκεντρώνει τὰ χρήματα τοῦ Δημοσίου.
 Τοῦ τὸ Γραφεῖον φυλάσσεται ἀπὸ τοὺς χωροφύλακας.
 Τῷ ἀξίζει ἔπαινος καὶ τιμὴ διὰ τὴν ἐργασίαν του.
 Τὸν διορίζει ἡ Κυβέρνησις τοῦ κράτους μας.
 Ὡς πρόσεχε πολὺ εἰς τοὺς λογαριασμούς σου.

(ταμίας)

- β) Οἱ ἀσχοῦνται πολὺ εἰς τὴν ἀρίθμησιν.
 Τῶν τὰ καθήκοντα εἶναι σοβαρά.
 Τοῖς χορηγεῖται καὶ εἰδικὸν χρηματικὸν ἐπίδομα.
 Τοὺς ἐφοδιάζουν καὶ μὲ χρηματοκιβώτιον.
 Ὡς πόσον ὠφελεῖται τὸ Κράτος μας.

(μαθητής)

- γ) 'Ο πρέπει νὰ μελετᾷ καὶ νὰ προσέχη πολὺ.
 Τοῦ τὰ τετράδια εἶναι καθαρά καὶ φριποιημένα.
 'Ω πρέπει νὰ εἶσαι καλὸς καὶ εὐγενικός.
 Τῶν αἱ ἀπορίαι πρέπει νὰ λύονται μὲ τάξιν.
 Τοὺς τοὺς καλοὺς ἀγαποῦν ὅλοι οἱ διδάσκαλοι.

Τὸ εἶδος τῶν καρτελλῶν διαχωρίζομε σὲ δύο ἢ τρεῖς ομάδες ἀναγράφοντες τὰ γράμματα α' β' γ' ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν πού κάθονται στὰ θρανία οὕτως ὥστε νὰ ἱσοφεύγεται ἡ συνεργασία των. Ἐπίσης στὶς μικρότερες τάξεις ἀριστερὰ

τῆς καρτέλλας ζωγραφίζομε καὶ ἀντίστοιχη ζωγραφία πρὸς διευκόλυνσι τῶν μικρῶν μαθητῶν.

Ἀκολούθως παραθέτομε ὑποδείγματα τῆς ἀριθμητικῆς καὶ Γεωμετρίας.

- α. 'Ο ἀνθρακοπώλης τῆς γειτονιάς μας ἐπώλησε $5\frac{2}{4}$ ὀκ. κάρβουνα καὶ $8\frac{1}{6}$ ὀκ. καὶ $15\frac{3}{5}$ ὀκ. κάρβουνα. Πόσες ὀκ. κάρβουνα ἐπώλησε ;
 β) Ἀπὸ ἓνα σάκκο γεμάτον ρύζι ἐπωλήθησαν $8\frac{1}{4}$ ὀκ. καὶ $6\frac{1}{2}$ ὀκ. καὶ ἔμειναν μέσα στὸ σάκκο $15\frac{1}{6}$ ὀκ. Πόσες ὀκάδες ρύζι εἶχε ὅλος ὁ σάκκος ;
 γ) 'Ο ἔμπορος κ. Βαφειάδης ἐπώλησε εἰς ἓνα πελάτην του $1\frac{1}{2}$ πήχ. μεταξωτοῦ ὑφάσματος, εἰς ἄλλον $2\frac{1}{4}$ πήχ. καὶ εἰς τρίτον $3\frac{1}{6}$ πήχ.

Πόσους πήχεις μεταξωτοῦ ὑφάσματος ἐπώλησε καὶ εἰς τοὺς τρεῖς πελάτας ;

Τοιαῦτες καρτέλλες παρέχονται διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ νέου καὶ διὰ τὴν ἐμπέδωσι τοῦ διδαχθέντος εἰς τὴν Γραμματικὴν, Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν. Ἐνῶ δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὴν ἐμπέδωσι τῶν διδαχθέντων ἢ τὴν ἐπανάληψιν ἢ ἀνακεφαλαίωσι αὐτῶν, ἐπίσης καρτέλλες καὶ στ' ἄλλα μαθήματα κατὰ τὸ κατωτέρω ὑπόδειγμα.

Διὰ τὴν ἀνακεφαλαίωσι τῆς Ἀφρικῆς.

- α) 1. Ποία ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀφρικῆς, σημειώσατε τὰ κυριώτερα βουνά, ποτάμια, λίμνες, ὄροπέδια καὶ θάλασσες.
 2. Ποία ἡ μορφή τοῦ κλίματος τῆς Ἀφρικῆς καὶ ποία τὰ σπουδαιότερα προϊόντα αὐτῆς ;
 3. Ποία ἡ συγκοινωνία τῆς Ἀφρικῆς ;
 4. Ποῖαι χῶραι ἀποτελοῦν τὴν Ν. Ἀφρικὴν καὶ ποία ἡ πρωτεύουσα κάθε χώρας ;
 5. Ποία ἀπὸ τὰς φυλὰς ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ;
 β) 1. Διὰ τί τὸ Κογκὸν ἔχει κλίμα ὑγρὸν καὶ θερμὸν ;
 2. Ποῖα εἶναι τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Ἀφρικῆς ; Ποῖα ἀποικιακά ; Γράψε καὶ τὴν πρωτεύουσαν ἑνὸς ἑκάστου.
 3. Εἰς ποίαν ζώνην ἀνήκει ἡ Κεντρικὴ καὶ εἰς ποίαν ἡ Βόρειος Ἀφρικὴ καὶ ποία ἡ μορφή τοῦ κλίματος καὶ τῶν δύο ;
 4. Ποῖα τὰ ὀνομαστὰ προϊόντα τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ;
 5. Ἐνα πλοῖον πού ταξιδεύει ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κάμνει τὸν γύρον τῆς Ἀφρικῆς ἀπὸ ποῖα μέρη θὰ περάσῃ ;
 γ) 1. Διὰ τί εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀφρικὴν ἀναπτύσσεται τόσο πολὺ ἡ βλάστησις, ὥστε νὰ σχηματίζονται παρθένα δάση ;
 2. Ποία περιοχὴ ἐξάγει τοὺς περισσοτέρους ἀδάμαντες καὶ χρυσόν ;
 3. Ἡ Νότιος Ἀφρικὴ εἰς ποίαν ζώνην ἀνήκει ; ποία ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς καὶ ποῖα τὰ σπουδαιότερα προϊόντα αὐτῆς ;
 4. Ἄν ἦσουν ὑποχρεωμένοι νὰ κατοικήσῃς εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ποῖον μέρος θὰ ἐπροτιμοῦσες ; Διὰ τί ;
 5. Ποῖαι εἶναι αἱ σπουδαιότεροι ἔρμημοι τῆς Ἀφρικῆς ; Ποῖαι χῶραι ἀποτελοῦν τὴν Κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ ποῖαν πρωτεύουσαν ἔχουν ;

Ἡ τεχνικὴ δὲ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν καρτελλῶν ἔχει ὡς ἑξῆς περίπου: Πρὸ πάσης ἐπιδόσεως καρτέλλας γίνεται συζήτησις καὶ κατατοπισμὸς τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Γίνεται μὲ ἄλλα λόγια

καταληπτὸς ὑπ' αὐτῶν ὁ σκοπὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας των. Ἀκολούθως διανέμονται οἱ καρτέλλες ἀντεστραμμένες καὶ μὲ τὴν προσταγὴν τοῦ διδασκάλου ἀναποδογυρίζονται καὶ μελετῶνται σιωπη-

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΜΕ ΤΗ ΣΤΕΝΩΤΕΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Ὑπὸ τοῦ κ. ΔΗΜ. ΓΚΑΡΒΕΛΗ
Δημοδιδασκάλου Ἀνθοχωρίου Βοΐου

Ἡ Ἐθνικὴ ἀγωγή βασίζεται εἰς τὸ Ἐθνικὸν *ιδεῶδες*. Ἐθνικὸν δὲ ἰδεῶδες, εἶναι ἰδέα μετὰ πλατεῖαν ἔννοιαν, στὸν κύκλον τῆς ὁποίας κλείνονται τὰ βουνὰ καὶ οἱ λαγκαδιὲς μετὰ τὴς συναισθηματικῆς ἀναμνήσεως ποὺ προκαλοῦν ῥίγη ἰερᾶς συγκίνησεως στὴς μικρὰς παιδικὰς ψυχὰς· εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια ποὺ δίδουν ἀνώτερη πνοὴ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ· εἶναι οἱ παραδόσεις ποὺ στ' ἀλήθεια, ἀν καὶ λέγουν ἀπίστευτα πράγματα, ὅμως ἐμπνέουν καὶ μεγαλουργοῦν· εἶναι οἱ ἐλπίδες ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὴν νέότητά· εἶναι τέλος οἱ *σημαῖες*, τὰ ἐμβλήματα

καὶ γενικὰ τὰ διάφορα ἔθνικα σύμβολα ποὺ δημιουργοῦν, ἐξευγενίζουν καὶ ἐξυψώνουν τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ δίνουν *πνοή, δύναμιν, ἐνθουσιασμό*. Τὸ Ἐθνικὸ ἰδεῶδες δυστυχῶς σήμερον δὲν ἔχει τὴν πρέπουσα θέσιν ἐν τῇ ζωῇ μας. Ἡ δὲ διαπαιδαγώγησι τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων δὲν γίνεται, ὅσον πρέπει καὶ ὅπως πρέπει.

Τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά μας ἔχουν ἐκφυλισθῇ, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ παρελθὸν ἐξέλειπεν, οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ ἔχουν *χαλαρωθῇ*, καὶ αἱ ἥθι καὶ ἀξίαι ἔχουν χάσει τὴν ἐλκυστικότητά τους.

Ὡς. Μετὰ τὴν λύσιν τυχόν ἀποριῶν ἄρχεται ἡ ἐργασία ἀναγράφοντες σὲ εἰδικὸ τετράδιο γιὰ νὰ μὴν καταστρέφεται ἡ καρτέλλα, τὴν ἐρώτησιν μας καὶ τὴν ἀπάντησίν των καθαρά καὶ εὐανάγνωστα. Ὁ διδάσκαλος περιφέρεται καὶ παρέχει τὴν αἰτουμένην τυχόν ἐπικουρίαν του καὶ κατὰ τρόπον παιδαγωγικόν, κατέρχεται στὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον τοῦ μαθητοῦ, μετὰ στοργὴν πατρικὴν προσφέρει τὴν ἐπικουρίαν του καὶ μετ' ὑπομονὴν ἀναμένει τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ μαθητοῦ. Τέλος καλεῖται ἀνὰ εἰς μαθητὴς ἐξ ἑκάστης ὁμάδος καὶ δίδει ἐξηγήσεις τῆς ἐργασίας του ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον ἀναγράφεται ἐφ' ὅσον χρειάζεται ἐπὶ τοῦ πίνακος.

Οἱ ἄλλοι μαθηταὶ ἐπιφέρουν τὴς κρίσεις των ἢ καὶ διορθώσεις. Ἀκολουθεῖ συγκεφαλαιωτικὴ ἀνακεφαλαιώσι τ. ἐ. σχηματίζεται κανὼν, ἐξάγεται γενικὴ ἐπιγραφή, ἐξαίρεται τὸ οὐσιώδες καὶ ἡ διδασκαλία λαμβάνει τέλος. Οὕτω ἡ ἀτομικὴ ἐργασία διευθυνομένη ἀπὸ τὸν διδάσκαλον συνενώνεται μετὰ τὴν ὁμαδικὴν ἐργασίαν καὶ τὰνάπαλιν.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ καρτέλλαι πρέπει νὰ ἐτοιμάζονται ἀπὸ ἑνωρὶς καὶ νὰ ταξινομοῦνται εἰς καρτελλοθήκη.

Ἐπίσης δίδονται ἐπεξηγήσεις στοὺς μαθητὰς πῶς νὰ βρίσκουν μόνοι τους τὴς καρτέλλας ἢ κρεμοῦμεν στὸν τοῖχον πίνακα, ποὺ δείχνει λεπτομερῶς τὴς διαφορὰς ἐργασίας ποὺ θὰ γίνων, ὥστε οἱ μαθηταὶ μόνοι των, συμβουλευόμενοι τὸν πίνακα αὐτόν, ἐργάζονται μετὰ τὴς καρτέλλας, γνωρίζουν ποῦ βαδίζουν, καὶ ἀκόμη συναισθάνονται ὅτι προχωροῦν, ἀφοῦ ὑπερνικοῦν τὴν μιὰ δυσκολίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλην.

Ἄλλος τρόπος ἐκτελέσεως ἐργασίας εἶναι καὶ αὗτός:

Στὸν τοῖχον ἀναρτᾶται ἕνας μεγάλος χάρτης, κατάλογος τῶν μαθητῶν καὶ ἀπέναντι στὸ κάθε ὄνομα εἶναι μιὰ σειρὰ ἀπὸ τετραγωνάκια στὰ ὁποῖα εἶναι σημειωμένοι οἱ ἀριθμοὶ τῶν καρτελλῶν ποὺ πρέπει ὁ καθένας νὰ ἐπεξεργασθῇ. Μετὰ τὴν ἐπεξεργασία

κάνουν ἕνα σταυρὸ στὸ τετράγωνον ποὺ ἔχει τὸν ἀριθμὸ τῆς.

Ἐπομένως διὰ τῆς εὐρείας εἰσαγωγῆς τῶν ἀτομικῶν ἐργασιῶν στὸ Σχολεῖον παρωθοῦμε τὸ παιδί στὸ αὐτοτελὲς ἐργάζεσθαι, νὰ ἀναπτύσσει πρωτοβουλία καὶ νὰ ἀπασχολῆται μετὰ πράγματα ποὺ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴς κλίσεις καὶ διαφέροντα αὐτοῦ. Ἀκόμη περισσότερο ὑποβοηθοῦμε τὴν ἐκδήλωσιν τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν, ὡθοῦμε αὐτοὺς εἰς κίνησιν καὶ ἐκδηλώνουν ἐλεύθερα τὴν δημιουργικὴν των δύναμιν.

Ἄλλωστε αὕτη εἶναι ἡ γνησίαν ἔννοιαν τοῦ Σχολείου ἐργασίας, ποὺ οἱ μαθηταὶ ἐκτελοῦν ὅλη τὴν ἐργασία ὅσο τὸ δυνατόν ἐξ ἰδίας ὁρμῆς δι' ἰδίων δυνάμεων των.

Ἐπίσης ὡς ἐμφαίνεται, ὑπάρχει σύνδεσμος μετὰ τὴν κοινωνίαν, ὁμαδικῶν καὶ ἀτομικῶν ἐργασιῶν ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων εἰς ἐργασίαν διότι ἀποκτοῦν οἱ μαθηταὶ μόρφωσιν καὶ ἀγωγήν πολυμερῇ.

Πλουτίζουν μετὰ γνώσεις σταθερὰς καὶ πλούσιες, συνηθίζουν στὸ ἐργάζεσθαι καὶ ἀποκτοῦν χαρὰν διὰ τὴν ἐργασίαν.

Διὰ νὰ ἐπιτύχη φυσικὰ ὁ σκοπὸς τῶν ἀτομικῶν ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν ἀπαιτεῖται δεξιότατος διδάσκαλος ποὺ γνωρίζει νὰ προσδίδῃ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τὴν ἀνάλογον μορφήν πρὸς τὴς δυνάμεις τῶν μαθητῶν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Σχολείου.

Ἐπομένως πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του τὸν χρυσὸν μεθοδικὸν κανόνα ποὺ ἀναφέρει ὁ κ. Ἐξαρχόπουλος ἐν τῇ Γενικῇ Διδακτικῇ του. Οὐδὲν νὰ προσφέρῃ ἑτοιμον ὅπερ οἱ μαθηταὶ δύνανται προσηκόντως ὁδηγοῦμενοι νὰ εὗρωσι καὶ νὰ λέγῃ πάντοτε ὅσο τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα, νὰ ἀφίνη δὲ τοὺς μαθητὰς ἐλευθέρους ὅπως δι' ἰδίας διανοητικῆς ἐργασίας εὐρίσκωσι καὶ λέγωσι ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα.

Καὶ ὁ διδ(ο)λος νὰ ἔρχεται ἐπικουρὸς εἰς τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ νὰ ἀφίνη αὐτοὺς μόνους, μόλις παρατηρήσῃ, ὅτι δύνανται νὰ προχωρήσουν αὐτοτελῶς.

ΣΟΤ. ΑΘ. ΦΑ22Α2

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἔχει ἰδιάζουσας θέσιν σήμερα εἰς πολλοὺς εἶναι τὸ *ἐγὼ* καὶ μόνον τὸ *ἐγὼ*.

Τὸ *ἐγὼ* ὑπεράνω ὅλων. Τὸ *ἐγὼ* εἰς κάθε πρᾶξιν. Τὸ *ἐγὼ* καὶ μόνον τὸ *ἐγὼ* καὶ παντοῦ τὸ *ἐγὼ*. Ἐσὺ δὲν εἶσαι ἔλεγε κάποιος μὲ καλὴν κοινωνικὴν θέσιν πρὸς ἄλλον, παρὰ νὰ μοῦ κάμῃς τὴν γέφυρα νὰ περνῶ ἀπὸ ἐπάνω σου. *Ἐγὼ* καὶ τὸ ἐτόνιζε καὶ τὸ ἔλεγε τόσο πειστικὰ καὶ τόσο σταθερὰ καὶ περήφανα. Οἱ ἀφορμὲς βεβαίως πρὸς αὐτὸ εἶναι πολλὲς καὶ ποικίλλες. Ὅπως: ἡ ἀνώμαλη πολιτικὴ κατάσταση, ἡ κακὴ ἀνατροφή καὶ ἡ συναναστροφή, ἡ ἐλαττωματικὴ πρακτικὴ μόρφωση στὸ σχολεῖο, οἱ νέες φιλοσοφικὲς θεωρίαι καὶ γενικὰ ὁ *νεωτερισμὸς* ποῦ γενικὰ κατακλύζει σήμερα ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας.

Τὸ *Ἑθνικὸν* ἰδεῶδες εἶναι ἡ βάσις τῆς Ἑλληνικῆς μας ζωῆς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ τοῦτου τοῦ συνόλου ὡς φυλῆς. Τὸ *ἐγὼ* δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο ποῦ ταπεινώνει ἕνα λαὸ καὶ τὸν κάνει νὰ καταπίπτῃ καὶ ὡς Ἔθνος καὶ ὡς *Κράτος*. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ στραφοῦμε μὲ νέα *δύναμη* καὶ μὲ νέα *πίστι* πρὸς τὴν ἀγωγήν τὴν Ἑθνικὴν.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ *πρωτίστως*, ἡ ἰδέα τῆς στενότερης *Πατρίδας*. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν *Πατρίδα*, κατὰ τὸν *Ταίριμπα* καὶ κατὰ τὸν Παπασευθυμίου Γρηγόριον, παλαίμαχο διδῆλο, εἶναι ἐπιτακτικὴ. Διότι ἡ *Πατρίδα* εἶναι τὸ *αἰτημόνιον* ὅπου ὑφαίνονται ὅλες οἱ ἰδέαι καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὶς ὑψηλὰς τοιαύτες μετουσιῶνται εἰς τὸ Ἑθνικὸν λεγόμενον *ἰδεῶδες*.

Μόνον ἡ *στενότερη Πατρίδα* εἶναι ἐκεῖνη ποῦ δύναται νὰ διαγείρῃ τὴν χαράν, τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς κάθε ἄνθρωπον, ἰδιαίτερα ὅμως στὸ παιδί, τὸ ὅποῖον δύναται νὰ τὸ καταστήσῃ ἱκανὸ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Ἑθνικὴν ἀγωγήν στὴν ἡλικία του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ *στενότερη Πατρίδα* πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀξίωμα ὡς *βαθμὶδος* στὴν σχολικὴ μας μόρφωσις σύμφωνα μὲ τὴν Παιδαγωγικὴν ἀρχήν: τὸ *ἐγγὺς* ὡς *κάτοπτον* τοῦ *μακρυνοῦ*.

Ἀκριβῶς ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς νέας παιδαγωγικῆς καὶ τῆς νέας ψυχολογίας εἶναι δύσκολη, δυσκολωτάτη. Ὁ διδάσκαλος ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἔχῃ πλήρη συναισθησὴν διὰ εἶναι ἀπόγονος ἐκείνων ποῦ ἐδημιούργησαν τὸν ἀθάνατον *πολιτισμόν*, ποῦ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ ὀδηγῇ καὶ νὰ φωτίζῃ τὸν κόσμον, γιατί μόνον ἔτσι θὰ μπορέσῃ νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἀγάπην, τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν *Πατρίδα*.

Καὶ μόνο ἔτσι θὰ μπορέσῃ νὰ στηρίξῃ τὸ *Ἑθνικὸν ἰδεῶδες* καὶ μόνον ἔτσι θὰ μπορέσῃ νὰ δώσῃ στὸ παιδί *ἀγωγήν* Ἑθνικὴ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν στενότερη πατρίδα.

Οὕτως τὸ Ἑθνικὸν ἰδεῶδες θὰ ἔχῃ ὡς βάσιν του τὴν στενότερη *πατρίδα*. Ὅλα σήμερα τὰ *Ἑθνη* ἀγωνίζονται νὰ στηρίξουν τὴν Ἀγωγήν τῆς νεολαίας των εἰς τὸ μορφωτικόν της στοιχεῖον τῆς Ἑθνικῆς ἰδέας. Διότι ὁ Ἑθνικὸς ἐνθουσιασμὸς εἶναι τὸ ἰσχυρότατον καὶ τελειότατον ὅπλον ἐναντίον οὐλοῦν ἔχθρου, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελεν νὰ καταβάλλῃ τὴν χώραν του.

Μόνον ἡ στενότερη πατρίδα μας εἶναι ἐκεῖνη ποῦ γεννάει τὴν ψυχικὴν ἀντοχὴν γιὰ τὴν *ἑλπίδα* καὶ δι' αὐτῆς ὁλοκληροῦται τὸ Ἑθνικὸν *ἰδεῶδες* τὸ ὅποῖον ἀναμφισβητήτως γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἑννοίαν τῆς στενότερης πατρίδας καὶ ὀδηγεῖται καὶ εἰς τὴν ἐνότητά τῆς Ἑθνικῆς ζωῆς ποῦ τὸ παιδί σὰν μεγαλώσῃ ἀποκτᾷ πλέον συνειδησὴν Ἑθνικῆς ἀσφαλείας καὶ χαίρεται τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ Ἑθνικὸν μεγαλεῖον ποῦ γεννᾷ ἡ προσήλωση στὸ τρίπτυχο: Θρησκεία, Οἰκογένεια, Πατρίδα.

Παιδαγωγῶν, σημαίνει: ἐνωματιῶν τὸν ἄνθρωπον σ' ἕνα περιβάλλον ἀλληλεξάρτησης ὅπου ὁ καθένας παίρνει στὸ βαθμὸ ποῦ δίνει, γιατί τὸ κοινωνικὸ σῶμα δὲν ἀξίζει παρὰ μὲ τὴν προσωπικὴν ἀξία τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτοῦ, ποῦ τὸ ἀπαρτίζουν. Γι' αὐτὸ ἡ ἀγωγή τοῦ προσώπου εἶναι λειτουργία τῆς δημοκρατίας, γι' αὐτὸ τὸ μέλλον τῆς δημοκρατίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς ἀγωγῆς.

Ἄς μὲ ἀκούσουν κι' ἄς μὲ κατανοήσουν καλά.

Robert Dottrens

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐξ ἀβλεψίας τυπογραφικῆς εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος καὶ εἰς τὴν σελίδα 25 ἐγράφη ἡ *πρώτη* ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἡ *πρώτη* τετα.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ ἀρθρῷ 6 § 1
τοῦ Α. Ν. 1092/1938

Ἐκδότης: Διδ. Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος
Πρόεδρος: ΗΛ. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Κατοικία: Τιμοξένους 10 — Ἀθήναι

ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
Ἐκδοτικοῦ Οἴκου ΙΩΑΝ. ΚΑΜΠΑΝΑ
Ν. Σαμουλίδης, Μιτριμπίλη 10 Ἀθήναι

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΔΥΟ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ του κ. Σπύρ. Παγιατάκη, Διευθυντού Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας.

1. **Παιδαγωγική Χαρακτηρολογία.** (Έκδοσις του περιοδικού «Σχολείο και ζωή» σελίδες 216). Το έργο αυτό του κ. Παγιατάκη είναι πραγματικά ισάξιο της «Παιδαγωγικής Ψυχολογίας» του. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα γράφεται βιβλίο σαν κι αυτό και τα κολακευτικά σχόλια που αφιέρωσε ή κριτική δεν εξαντλούν αυτό που πρέπει να γραφή για την αξία του συγγράμματος.

.....Ο κ. Σπ. Παγιατάκης, μαθητής του διασημού Γάλλου φιλοσόφου και παιδαγωγού Le Senne, δεν μεταφέρει απλώς τις σχετικές με την ύφή και την ιδιορρυθμία των χαρακτήρων θεωρία του μεγάλου δασκάλου του, αλλά δημιουργεί, κρίνει, σε πολλά σημεία ανασκευάζει και —τό σπουδαιότερο— μάς παρουσιάζει εύρύτατες εφαρμογές της νέας έπιστήμης, της «Παιδαγωγικής Χαρακτηρολογίας», στη σχολική πράξη....

.....Οι όκτω χαρακτήρες της 'Ολλανδικής Σχολής που με τόση ψυχολογική έμβριθια ανατέμνει ο συγγραφέας δεν είναι αυστηρά ανεξάρτητες και έρμητικά κλειστές τυπολογικές οντότητες, αλλά υπάρχουν «κατά προσέγγισιν» χωρίς να αποκλείονται και μικτοί τύποι. Στη μόνιμη και άμετάβλητη δομή του χαρακτήρα αντίτασσει τη μεταβλητότητα και τους «ένδεχομένους» αγαθούς ή κακούς προσδιορισμούς της προσωπικότητας, που είναι προϊόν της έσωτερικής και της έξωτερικής έμπειρίας. Και σε κάθε περίπτωση ο συγγραφέας, σαν άγνός ιδεαλιστής και έχθρος του υλιστικού ντετερμινισμού, προβάλλει την κυβερνήτρια δύναμη του πνευματικού «εγώ», την τρίτη δύναμη, όπως την λέει, που κατευθύνει συνειδητά το ψυχικό μας είναι και από την αποτελεσματική ένίσχυση της οποίας εξαρτάται ή έπιτυχία του έργου της άγωγής.

Σεχωριστή έντύπωση προκαλεί στον άναγνώστη το θαυμάσιο εκείνο κεφάλαιο που άφορά το πρόβλημα της μαθητικής όκνηρίας (σελ. 170 - 179). Κανένας παιδαγωγός μας δεν κατώρθωσε μέχρι σήμερα να μάς δώσει μια τόσο φωτισμένη και έπιστημονικά θεμελιωμένη μελέτη της ατιολογίας του παιδικού αυτού έλαττώματος, αλλά και τόσο σφές οδηγίες για την αντιμετώπισή του με βάση τα χαρακτηριστικά δεδομένα του όκνηρου. "Ας συγχωρέσουν οι άναγνώστες μου τον ένθουσιασμό αυτό, αλλά νομίζω, ότι δεν πρέπει να υπάρξει δάσκαλος που να μη διαβάσει το άριστουργηματικό αυτό κεφάλαιο που και μονάχα αυτό, θά έφτανε να δικαιολογήσει άπόλυτα τη φήμη του συγγραφέα του.

2. **"Ενα άγνωστο έργο του Rousseau.**

Πρόκειται για ένα πραγματικά άγνωστο στην Ελλάδα παιδαγωγικό έργο του Rousseau, που φέρνει τον τίτλο «Σχέδιο άγωγής του κ. De Sainte - Marie». "Η εργασία αυτή μάς παρουσιάζει τον Rousseau και το έργο του κάτω από ένα καινούριο φως, που όμολογουμένως ξαφνιάζει εκείνον που ξέρει τον μεγάλο Έλβετο παιδαγωγό μόνο από τον Αίμιλιο. Ο κ. Παγιατάκης έπισημαίνει με ακρίβεια και σχολιάζει με σχολαστικότητα όλες τις αντιθέσεις μεταξύ του Rousseau σαν πραγματικού παιδαγωγού του άριστοκρατικού βλαστού De Sainte - Marie και σαν φυγόκοσμου όνειροπόλου παιδαγωγού του Αίμιλιου. Βρίσκει όμως ταυτοχρόνως στο παιδαγωγικό αυτό πρωτόλειο του Rousseau όλοκάθαρες τις καταβολές των σπουδαιότερων παιδαγωγικών δοξασιών του, που τον άνέδειξαν πατέρα της σύγχρονης παιδαγωγικής.

Δεν είναι υπερβολή αν πούμε, ότι μέσα στο βιβλιαράκι

αυτό βρίσκεται συμπυκνωμένη, καθαρή από τις ακρότητες και τις θεωρητικές άδιαλλαξίες, όλη ή παιδαγωγική σοφία του αιώνα μας. 'Αξίζει γι' αυτό να διαβαστή προσεκτικά από τους δασκάλους μας.

Παναγιώτης Νάνος

«**ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ**» Jean Chatéau.
Μετάφραση Κων/νου Κίτσου Παιδαγωγού.

Το βιβλίο παρουσιάζει 15 παιδαγωγούς, από τον Πλάτωνα, που πατρίδα του θεωρείται όλόκληρη ή άνθρωπότητα, μέχρι τον Ντιούι († 1952) και γνωρίζει κανείς συνοπτικά σε 30 - 50 σελίδες για τον καθένα από τους έξης παιδαγωγούς: 1) τον Πλάτωνα, 2) τον Βίβε, 3) την Παιδαγωγική των 'Ιησουϊτών, 4) τον Κομένιο, 5) τον Τζών Λόκ, 6) τον Ρολλέν, 7) τον Ρουσώ, 8) τον Πισταλότσι, 9) τον Χούμπολντ, 10) τον Κερσενστέινερ, 11) τον Ντεκρόλ, 12) τον Κλαπαρέντ, 13) τον Ντιούι, 14) την Μοντεσσόρι και 15) τον Άλαιν.

Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει τα προβλήματα της άγωγής των παιδιών πολύπλευρα, ήτοι: από Φιλοσοφικής, Παιδαγωγικής, Διδακτικής και Ψυχολογικής πλευράς και δίδει λύσεις, που συμφωνούν με την πνευματική εξέλιξη και τη δύναμη του παιδιού. Διαβάζοντάς το κανείς γνωρίζει τις άπόψεις αυτών των μεγάλων παιδαγωγών, οι όποιες σε πολλά σημεία ταυτίζονται. Γνωρίζει επίσης και τις διαφορές των άπόψεών τους, που άποτελούν την προσωπική σφραγίδα κάθε παιδαγωγού.

Έκτός των άνωτέρω, το έργο έχει μεταφρασθή σε γλώσσα δημοτική και είναι γραμμένο με γλαφυρότητα από τον έκλεκτο παιδαγωγό μας κ. Κ. Κίτσο, ώστε όχι μόνο δεν κουράζει τον άναγνώστη, αλλά τον εύχαριστεί άφάνταστα με το ύφος του και τη γλώσσα.

Έπίσης, το βιβλίο άποτελεί μια έπιμελημένη έκδοση και τουτο χάρι στην προσπάθεια της «Ένώσεως συγγραφέων εκπαιδευτικών βιβλίων» της πεντάδος: Μαυριά—'Αναγνωστοπούλου—Βοστατζή—Νικοδήμου—Καρύδη. Είναι το 6ο στη σειρά παιδαγωγικό βιβλίο της «Βασικής Παιδαγωγικής Βιβλιοθήκης».

Εύχομαι να συνεχισθή ή προσπάθεια αυτή, ώστε να δώσουν και άλλα έργα χρήσιμα στον Έλληνα Δάσκαλο.

Γεώργιος Χασιανός

«**ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ**» ('Ελεύθερο παιδικό άνάγνωσμα) Φώτη Παπαστεργίου - Δημ. 'Ανδριοπούλου.

Ποιά σημασία έχει και ποιά ρόλο παίζει ένα καλό βιβλίο στα χέρια του παιδιού το ξέρουμε και το καταλαβαίνουμε όλοι μας.

Για κακή όμως τύχη δεν μπορούμε να πούμε πως όλα τα βιβλία που κυκλοφορούν στη χώρα μας και στα όποια δίνουμε το όνομα «παιδικά» άνταποκρίνονται στα ένδιαφέροντα των σημερινών παιδιών.

Δεν χρειάζεται νάναι κανένας μονάχα λογοτέχνης για να γραφή παιδικό βιβλίο, χρειάζεται ακόμη νάναι και άνθρωπος που τον άπασχολούν τα παιδαγωγικά ένδιαφέροντα. Δεν συμβαίνει όμως ένα τέτοιο πρᾶγμα με το βιβλίο που κυκλοφόρησε στη σειρά της Παιδικής Βιβλιοθήκης του περιοδικού «Πορεία» γραμμένο απ' τους συναδέλφους κ. Φώτη Παπαστεργίου και Δημ. 'Ανδριόπουλο με τίτλο «Παιδικοί περίπατοι».

Μέσα στο βιβλίο αυτό, που άποτελεί ένα τόμο καλοτυπωμένο από 80 σελίδες, οι συνάδελφοι έχουν περιλάβει 40 αυτότελη θέματα. Τα θέματα αυτά άγκαλιάζουν μ' ένα

άπλο στην έκφραση, αλλά πολύ εύχρηστο τρόπο, ποικίλα θέματα, τόσο απ' το φυσικό όσο κι' απ' το ανθρώπινο (κοινωνικό) περιβάλλον, που ξεπλώνονται αυτά στις τέσσαρες εποχές του χρόνου. Στα χέρια του παιδιού το παιδικό αυτό βιβλίο, σάν ελεύθερο ανάγνωσμά του, δέν θα του χαρίση μόνο μεγάλη ευχαρίστηση για όσα θα διαβάση, μά θα του χρειασθῇ καὶ σάν οδηγὸς γιὰ νὰ δρᾷ στηριοποίησι καὶ νὰ ἐξελίξη καὶ τὴ δική του ἱκανότητα γιὰ τὴ γραπτὴν ἐκφραση τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

Ἀποτελεῖ ἀκόμη τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀριστὸ βοήθημα γιὰ νὰ γράφουν τὰ παιδιὰ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Δημοτικού, μά καὶ τῶν Γυμνασιακῶν ἀκόμη καλὲς ἐκθέσεις. Πολλὰ χαρίσματα βρίσκει κανένας σ' αὐτό. Δέν μᾶς ἐπιτρέπει ὁ χώρος νὰ τὰ ἀπαριθμήσουμε ἐδῶ. Μά δέν μπορούμε νὰ μὴ τονίσουμε πὼς τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι πολὺ ἐλκυστικό καὶ χρήσιμο.

Κώστας Π. Δαφέρδης

Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ M. Rambert, μετάφρ. Γ. Βασδέκη.

Όταν κρίνουμε τὴ μεταφραστικὴ ἐργασία ἀλλοεθνικοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου, ἡμποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ ἐξαιρέτου συναδέλφου κ. Γ. Βασδέκη στὸν τομέα τῆς καλλιέργειας τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιστημῶν εἶναι πολυτιμότη καὶ ἀξία πάσης ἐξάρσεως καὶ ἐνισχύσεως.

Τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς ἀντιμετωπίστηκε καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ψυχαναλυτικῆς Σχολῆς. Οἱ ἰδρυταὶ τῆς Φρόυντ, Ἀντχερ καὶ Γούγκ καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῶν ἔθεσαν τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς ἐπὶ νέας βάσεως: ἐπὶ τοῦ ἀφανοῦς κόσμου τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ ἐπὶ μιᾶς — λίγο — πολὺ — ἀνωμάλου συναισθηματικῆς ὑποδομῆς.

Ἡ ψυχαναλυτικὴ θεωρία ἀποτελεῖ μεγάλη κατάρκτησι γιὰ τὴν ἀσκησι θεραπευτικῆς ἀγωγῆς στοὺς ἐκδήλως ὑστεροῦντας σὲ σχολικὴ ἐπίδοσι καὶ ἀνωμάλους ἠθικῶς μαθητὰς.

Ἐκ παραλλήλου ὀφείλομεν εὐκαιρικῶς νὰ τονίσωμεν, ὅτι ἡ ἀπαίτησις τῆς γενικεύσεως τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ψυχαναλυτικῶν γνώσεων καὶ ἀρχῶν δέν εἶναι δυνατὸν νὰ βρῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν ἀντίστοιχὴ ἀνταπόκρισι.

Παρά ταῦτα στὸν σημερινὸ παιδαγωγὸ ἡ ψυχανάλυσις ὡς ἐφαρμοσμένη ψυχολογία δίδει παρορμήσεις ἐρευνητικῆς ἐπὶ διαφοροτικοῦ ἐπιπέδου, ὥστε πρὸς διαρκεῖς προβληματισμούς ἐπὶ ἄλλων βάσεων, προβάλλει νέα ἐπιφάνεια ὁραματισμοῦ καὶ προσανατολισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ψυξί-δος, ἀποκαλύπτει νέες μεθόδους ἀνατομίας τοῦ ψυχικοῦ κόσμου.

Ὁ ψυχαναλυτικὸς διαφωτισμὸς τῶν παιδαγωγῶν καὶ ἀπὸ τὴν θεωρητικὴ καὶ ἀπὸ τὴν πρακτικὴ ἀποψι εἶναι ἐπιβεβλημένος ὅσον ποτὲ ἄλλοτε διότι τὰ ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ τραύματα τοῦ ἀπαισίου προσαφάνου παγκοσμίου πολέμου μὲ ὅλες τὶς φρικαλεότητες καὶ ἀθλιότητες πού τὸν συνώδευσαν, ἐξακολουθοῦν νὰ βαρύνουν τὴν μοῖρα τῆς νέας γενεᾶς, τὴν ὁποία διαπαιδαγωγούμε.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς κρίνόμενο τὸ βιβλίο τῆς Rambert πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπαραίτητο βοήθημα τῶν ἐκτῶν λειτουργῶν.

Μέσα στίς 285 σελίδες, πυκνοτυπωμένες καὶ καγοτυπωμένες, μὲ κομψὴ γλῶσσα ὁ μεταφραστὴς προτάσσει ἕναν ἐκτεταμένον καὶ κατατοπιστικώτατον πρόλογον καὶ ὡς ἐπίμετρο παραθέτει ἕναν συμπληρωματικὸν ἀναλυτικὸν πίνακα τῆς ψυχαναλυτικῆς ὁρολογίας καὶ τῆς ὁρολογίας τοῦ Πιαζιε, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε συνεργάτης ἡ συγγραφεῖς, καὶ ὁ ὁποῖος, γιὰ τὸν λόγον αὐτόν, προλογίζει δι' ὀλίγων τῶ ἐργον τῆς.

Κων. Χανιώτης

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΜΟΝΟΤΑΞΙΟΥ - ΔΙΤΑΞΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΟΥ. Γ. Κυριαζοπούλου.

Ὁ κ. Κυριαζοπούλος εἰς τὸ βιβλίο του αὐτό, μὲ τίς 175 σελίδες μᾶς παρουσιάζει ἀδρῆ καὶ ὁλοζώντανη τὴν εἰκόνα τοῦ σχολείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Χωριοῦ τὸ μονοτάξιο καὶ τὸ διτάξιο.

...«Ντρέπομαι γιὰ τὰ πλούτη μου καὶ γιὰ τὴν ἀρχοντιά μου» ἔγραφε ὁ μεγάλος μας Παλαμᾶς σ' ἕνα τραγούδι διαν ἀντίκρυσε γυμνὴ τὴ σκληρὴ ζωὴ τοῦ Ἑλλήνα ἀργότη καὶ τὴν κακοπέρασί του. Ὁ Παλαμᾶς αἰσθάνθηκε καὶ συγκινήθηκε ἀπὸ τὸν πόνο τοῦ ἀργότη μας. Ὁ Δάσκαλος Κυριαζοπούλος ἐσκυψε μὲ συμπόνια καὶ ἀγάπη πάνω ἀπ' τὸ παιδί τοῦ ἀργότη, πάνω ἀπ' τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα πού τροφοδοτοῦν σὺν καινούργιου αἵμα τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ δονίστηκε ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιά του ἀπ' τὴ λειψή τους ἀγωγή καὶ μόρφωσι, φώναξε γοερὰ καὶ μὲ πόνο γιὰ τὸ παιδί καὶ τὸ δάσκαλο. Ὅσο κι' ἂν διαφωνοῦσε μὲ τὸν κ. Κυριαζοπούλου γιὰ τὴ μελλοντικὴ μορφή τοῦ ἀργότικου σχολείου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ, τὸ βιβλίο καὶ ἡ ἐργασία του εἶναι πρωτότυπος, μᾶς παρουσιάζει ἀνάγλυψη τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου στὸ χωριό. Οἱ συγκριτικοὶ καὶ στατιστικοὶ πίνακες πού παρεμβάλλονται στίς σελίδες τοῦ βιβλίου παρουσιάζουν πιδὼ ζωντανή, ὅχι μόνον τὴν εἰκόνα τοῦ μονοταξίου καὶ διταξίου ἀλλὰ ὅλης τῆς Λαϊκῆς μας παιδείας.

Γ. Χαλαζιάς

«ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΓΡΑΣ καὶ Α. ΜΙΓΚΑΣ» Γ. Πάλλα Ἐπιθ]τοῦ καὶ Π. Ζιώτα Δ]λου.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου «ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΓΡΑΣ καὶ ΜΙΓΚΑΣ» φανερῶναι τὴν προσφορὰν τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου. Οἱ συγγραφεῖς του ἐπέτυχον νὰ παρουσιάσουν ἕνα πλήρες ἱστορικὸ δράμα καὶ νὰ μᾶς γνωρίσουν τὸν σημαντικὸν ρόλον πού ἔπαιξαν οἱ δύο ἥρωες τοῦ ἔργου εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα. Εἰς τὸν πρόλογόν των βλέπομεν ὅτι ἐτὰ ἐν τῷ δράματι ἐμφανιζόμενα πρόσωπα εἶναι πραγματικά τὰ δὲ πλεῖστα ζῶσι σήμερον, ἐνθυμοῦνται τὰ γεγονότα τοῦ 1907 καὶ ἐκεῖνα τοῦ φορτικοῦ θανάτου τοῦ Καπετὰν Ἀγρα καὶ Μίγκα. Μᾶς ἔδωσαν δὲ πληροφορίας ἀκριβεῖς. Αἱ σκηναὶ εἶναι ἐπίσης πραγματικαί, μὲ μικρὰς παραλλαγὰς, ἀλλὰ ἡ πρώτη προᾶξι εἶναι π. α. σματικὴ καὶ ἐγγράφη λογοτεχνικῇ ἀδείᾳ πρὸς οἰκονομίαν τῆς δραματικῆς δομῆς καὶ κατὰ τὰς φυλετικὰς παραδόσεις μας.

Ἀρίστην δὲ ἐντύπωσιν προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς καθὲ πρᾶξιν τοῦ ἔργου προλογίζει ὁ ἀφηγητὴς γιὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα. Τὸ συναντῶμεν αὐτὸ εἰς ἔργα τοῦ Εὐριπίδου. Πρὸς τούτοις ἄξιον ἐξάρσεως εἶναι ἡ τοποθέτησις δημοτικῶν τραγουδιῶν. Μᾶς δημιουργοῦν συμπάθειαν διὰ τοὺς ἥρωας καὶ ἀποτροπιασμὸν διὰ τὸ ἔγκλημα τῶν Βουλγάρων.

Ἀξιόλογος εἶναι, τέλος, ἡ δῆλωσις τῶν συγγραφέων δι' ἧς ἀπεφάσισαν ὅπως «τὸ προῖον τῆς πωλήσεως τοῦ βιβλίου διατεθῇ διὰ τὴν ἑκάλυψιν τῶν ἐξόδων τῆς ἐκδόσεώς του καὶ ἐπικουρίαν τῆς κατασκευῆς τῶν προτομῶν τῶν ἡρώων Ἀγρα καὶ Μίγκα καὶ τοῦ ἀναγιστρομένου ἤδη εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς θυσίας των περικαλλοῦς μνημεῖον».

Π. Τζαβάρας

Ενῶ βρισκόμαστε στὸ κατῶφλι ἐνὸς νέου χρόνου, τοῦ 1959, παραθέτομε σὰν ὑπόσχεση γιὰ τὸ μέλλον μιὰ συμπυκνωμένη περίληψη ἀπὸ τὴν παρελθούσα ἐκδοτικὴ μας ἐργασία, κυρίως στὸν τομέα τῆς Παιδαγωγικῆς σκέψεως. Καὶ παρὰ τὴν ἀγγέλλομε τέσσερις καινούργιες ἐκδόσεις μας, τὸ ἔξοχο βιβλίον ἐπὶ τῆς Διδακτικῆς τοῦ κ. Α. Παπανδρέου, δυὸ ἐνδιαφέροντα θεατρικὰ ἔργα τῶν φιλόφωνων συναδέλφων κ. κ. Π. Μαντέλη καὶ Ἰω. Τρουλλινού καὶ τὸ Μικτὸ Χάρτη Ἀσίας.

Κ. ΚΑΛΑΝΤΖΗ :

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ

ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΣΤΗΝ

ΠΑΙΔΙΚΗ

ΗΛΙΚΙΑ

Συμβολή

στὴ θεραπευτικὴ Ἀγωγή τοῦ Λόγου

Γ. ΔΑΝΟΥ :

ΟΛΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

ΚΑΙ ΕΝΙΑΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Βιβλίον μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Ἐκπαιδευτικοὶ σύμβουλοι. Γενικοὶ Ἐπιθεωρηταί. Ἐπιθεωρηταὶ Δημ. σχολείων καὶ πολλοὶ διδάσκαλοι, ἔγραψαν τὰ πρῶτα θερμὰ καὶ κολακευτικὰ λόγια :

«Μελέτη ἀρτια ἀπὸ κάθε ἀποψη», «πολὺ ἀξιόλογη καὶ πολὺ χρήσιμη μελέτη», «ἐργασία, ποὺ ἀνασκευάζει μὲ ἐπιστημονικότητα καὶ πειστικότητα ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις καὶ ἐπικρίσεις κατὰ τῆς ὀλικῆς μεθόδου» κλπ. κλπ.

Ἐπίσης ἡ παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἐπιθεώρησης «Νέα Ἀγωγή», ποὺ τὴ διενθύνει ὁ διακεκριμένος καὶ γνωστὸς γιὰ τὴ συγγραφικὴ του δράσι καὶ τὴ βαθεὶά ἐπιστημονικὴ του κατάρτιση Ἐπιθεωρητὴς Δημοτ. σχολείων κ. Ἡλίας Σηροτύρης ἔγραψε αὐτὰ :

«Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Δάνου παρουσιάζεται θεωρητικὰ συγχρονισμένο καὶ πρακτικὰ σωστά προσαρμοσμένο στὶς συνθήκες τῆς σχολικῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος. Γι' αὐτὸ τὸ συνιστοῦμε ἰδιαίτερα στοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς».

Τιμὴ βιβλίου Δρχ. 30

Ἕνα Νέο Βῆμα στὴν Ἑλληνικὴ Διδακτικὴ

Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΜΑΡΑΣΕΙΟΥ

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ

Πρόλογος : Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, Ὑπ. τοῦ Μαρσελείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

- 1) Οἱ συνεργαζόμενες ὁμάδες, ὡς διδακτικὸ σύστημα
- 2) Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν στὰ Πρότυπα Μαρσελείου στὰ μαθήματα :

ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ, ΦΥΣΙΚΩΝ, ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ κ.λ.π.

3) Ὑποδειγματικὲς διδασκαλίαι.
Ἀδελφ. 20 Δρχ.. Δεμένον 28 Δρχ.

Μόλις ἐκκυκλώσῃ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1. Θ. Χαλαμπίδη : Τὸ Ἔργον τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης Δρχ. 35
2. Βασ. Θεοφανοπούλου (τ. Γεν. Ἐπιθ. Σχολείων) : Σιωπηραὶ Ἔργασίαι ἐν τῷ Δημοτικῷ Σχολείῳ Δρχ. 15
3. Β. Ἀμβροσίου (Ἐπιθ. Σχολείων) : Πῶς νὰ μορφώσωμεν τὰ Ἑλληνοπόνια Δρχ. 25
4. Κων. Μαλούκου (Ἐπιθ. Σχολείων) : Διδακτικὴ καὶ Ἔργασία Δρχ. 60
5. Κονόμου - Καψάκη : Νικόλαος Μάνιζαρος καὶ Ἐθνικὸς Ὑμνος Δρχ. 30
6. Κων. Ἀλιφιεράκη (Ἐπιθ. Σχολείων) : Ὁμιλίας καὶ διατριβαὶ Δρχ. 20
7. Ἀρ. Καραστεργίου (Ἐπιθ. Σχολείων) : Τὸ Νηπιαγωγεῖον Δρχ. 30
8. Α. Παπανδρέου : Τὸ Σύγχρονον Μονοτάξιον Δημοτικὸ Σχολεῖον Δρχ. 25
9. Μιχ. Μπίγκα : Ἡ Διδακτικὴ τῆς Ἀναγνώσεως Δρχ. 20
10. Νικ. Κρητικοῦ : Ἐπαναλήψεις - Ἐξετάσεις Δρχ. 10

ΕΚΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Ο ΜΙΚΤΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

ΑΣΙΑΣ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1. Κ. Παπααναγιώτου : (Γεν. Ἐπ. τοῦ Μ. Ε.) Δρχ. Δαβίδ, ὁ βασιλεὺς προφήτης 25
2. » Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος 30
3. » Ὁ Ἀσώτης Υἱὸς (Κοιν. δράμα) 25
4. Α. Σούκου : Παιδικὴ Σκηνή (25 Μαρτίου) 15
5. Π. Ἀντωνοπούλου : Μέτωπο τῆς Πίνδου 15
6. » Ἀλωση τῆς Πόλης 12
7. » Παιδικὴ Φλογέρα 30
8. Γαβαλᾶ - Νιούζου - Παπανδρέου : Σχολικὲς Γιορτὲς τεύχη Α' καὶ Β'. 20
9. Δ. Κουτσουβάλα : Σχολ. Μορφωτικὸ Θέατρο 20
10. » Ὁ θρίαμβος τῆς Ἀρετῆς 10
11. Θ. Κοίκου : Σχολικὴ Σκηνή 10
12. Α. Χατζηγάλλου : Κύπρος ἡ ἀλύτρωτη 10
13. » Ἀλαμάνια - Θερμοπύλες τοῦ 21 10
14. Β. Μυλωνᾶ : Παιδικὸ Θέατρο 10
15. Ἀν. Δρακοπούλου : Σχολ. Ἐθν. Παραστάσεις 20
16. Π. Μαντέλη : Λευτεριά ἡ Θάνατος —
17. Ἰω. Τρουλλινού : Ἀρκάδι - Μεσολόγγι —

Ἡ πρὸ ζωντανὴ Ἐκδοτικὴ προσπάθεια στὴν Ἑλλάδα

ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ
ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

Α Π Α Ν Τ Α

Πρόλογος
ΓΡΗΓ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Είσαγωγή - Κριτική - Άνθολογία - Γλωσσάριο - Βιβλιογραφία
ΑΛΕΚΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Έπιμέλεια - Κατάταξη κειμένων
ΑΝΤ. ΜΟΣΧΟΒΑΚΗ

ΟΛΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΑ
ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΜΕΝΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ
ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ ΤΩΝ 500 ΣΕΛΙΔΩΝ

*Μεταξύ των άλλων κατά το μάλλον αγνώσιων έργων,
συμπεριλαμβάνεται και ο «ΛΥΧΝΟΣ», το σατυρικό μαχητικό
περιοδικό που εξέδιδε ο Λασκαράτος.*

ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΕ ΤΕΥΧΗ

Συμφέρον σας είναι να αγοράσετε το έργο σε
τεύχη, διότι οι τόμοι θα έχουν μεγαλύτερη τιμή.

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ: ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο. Ε. ΛΕΚΚΑ 25 — ΑΘΗΝΑΙ